

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С. СКОВОРОДИ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН І ГЕОГРАФІЇ
ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД "ХАРКІВСЬКИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ"**

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ



**Матеріали V Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди
(28 лютого 2022 р., м. Харків)**

**Харків
2022**

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди
Кафедра суспільно-економічних дисциплін і географії
Обласний комунальний заклад Харківський організаційно-
методичний центр туризму"**

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ

**Матеріали V Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди
(28 лютого 2022 р., м. Харків)**

**Харків
2022**

УДК: 338.48:911: 322: 314.1: 37:502:551:63: 504:379.852

Редакційна колегія:

О.О. Ніколаєнко – д.і.н, професорка кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

П.І. Лоцман – к.г.н, доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

О.О. Зеленько - к.е.н, доцент, завідувач кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

Ю.І. Муромцева – к.е.н., доцентка кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди.

С.В. Некос – к.г.н, доцентка кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

В.Д. Холодок – к.наук з держ управління, директорка обласного комунального закладу "Харківський організаційно-методичний Центр Туризму";

*Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди
протокол № 3 від 16.03.2022*

Географія та туризм: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (28 лютого 2022 р., м. Харків) / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2022. – 256 с.

У збірнику представлено матеріали, присвячені актуальним питанням сучасної географічної науки та туризмознавства.

Розглянуто освітні тенденції і проблеми дистанційного навчання у галузях географії, краєзнавства та туризму, проблеми природокористування, екологічної безпеки, економічної географії, висвітлено питання про стан і розвиток туризму в світі та Україні, в т.ч за умови карантинних обмежень, туристичних ресурсів, природної та культурно-історичної спадщини України.

Для викладачів, аспірантів, магістрів, студентів вищих навчальних закладів.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, галузевої термінології, наявність плагіату, імен власних та інших відомостей.

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2022

ЗМІСТ

Розділ 1. Нові виклики та тенденції освіти у галузі географії, краєзнавства та туризму..... 6

Муромцева Ю.І., Некос С.В. НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СТАТИСТИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ГЕОГРАФІВ6

Шепілова А. І. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ НА ЗАНЯТТЯХ З ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....17

Ємельянова Є.С. ОСНОВНІ ТРУДНОЦІ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕРМІНІВ ГЕОГРАФІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ.....22

Воронцов Р.В ГЕОГРАФІЧНІ ТЕРМІНИ ЯК СКЛАДОВА МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ.....30

Потапенко Д. О., Волошко І. О. МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ.....36

Розділ 2. Сталий розвиток регіону та екологічна безпека43

Фесюк В. О., Мороз І. А., Карпюк З., Чижевська Л. Т. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯХ СТРУКТУРИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОКРИВУ ДЛЯ РОЗРОБКИ СХЕМ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ ЛОКАЛЬНОГО РІВНЯ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ ГІС ТА ДЗЗ.....43

Гамова О.В. АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ЧОРНИХ МЕТАЛІВ З УРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ.....50

Клиновий Д. В., Петровська І. О. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМАТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРСАЙТ-ПРОЄКТІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....55

Стовба Т. А., Пишний С.М. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ: РЕАЛІЇ ТА ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ.....65

Дутчак С. В. РЕСУРСНА ОСНОВА РОЗВИТКУ КУРОРТНО-ЛІКУВАЛЬНОГО СЕГМЕНТУ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ70

Коптєва Т.С. МУЗЕЄФІКАЦІЯ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ КРИВОРІЗЬКОЇ ЛАНДШАФТНО - ТЕХНОЧНОЇ СИСТЕМИ.....79

Розділ 3. Соціально-економічні та демографічні проблеми сучасності.....83

Афоніна О.О. ТЕРИТОРІАЛЬНО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....83

Каракуц І. В. АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ.....90

Макогон С. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ДИНАМІКИ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА МІГРАЦІЇ.....94

Павленко О. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ В УКРАЇНІ.....100

Розділ 4. Історико-культурна спадщина та рекреаційно-туристичний потенціал України.....112

Харламов М. І., Логовський І.М. МУЗЕЙ СЛОБОЖАНСЬКОГО МИТЦЯ М.Л. КРОПИВНИЦЬКОГО У МІСТІ КРОПИВНИЦЬКИЙ.....112

Роїк О. Р. ДОСЛІДЖЕННЯ КЛЮЧОВИХ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....116

Гончарова О. С. ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ І.Ю.РЕПІНА НА ХАРКІВЩИНІ.....125

Колода В. В. ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ – НЕРОЗКРИТИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ХАРКІВЩИНІ134

Ільницька-Гикавчук Г.Я. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....140

Орищенко К. Р. ПЕРСПЕКТИВИ ВІДРОДЖЕННЯ ЗАМКІВ УКРАЇНИ.....144

Мельник А. В., Бенедюк В. В., Антипюк О. В., Качаровський Р. Є. ОСЕРЕДКИ АВТЕНТИЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ КОВЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРИ.....152

<i>Шевчук О.С., Полянський С.В., Карнюк З.К., Чижевська Л.Т., Качаровський Р.Є.</i> , ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНІ ОБ'ЄКТИ БАСЕЙНУ Р. ВОРОНКА ЯК РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ.....	161
<i>Паньків Н. М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ АТРАКТИВНОСТІ ГАЛИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ	167
<i>Береговий Д.В., Добровольська В.А.</i> ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО.....	172
<i>Нікіфорчук Р.І., Добровольська В.А.</i> , ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНІ РЕСУРСИ ХЕРСОНЩИНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ.....	179
<i>Малахіті Г.А.</i> ГРЕЦЬКИЙ ПАРК МІСТА ОДЕСИ – ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ОБ'ЄКТУ	185

Розділ 5. Тенденції розвитку туристичної галузі в Україні й світі.....194

<i>Поручинська І. В., Поручинський В. І., Слащук А. М.</i> ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ.....	194
<i>Масюк Ю.О., Білоус С.В., Мункачій І.З.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНСЕНТИВ-ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	198
<i>Габа М.І.</i> КОНГРЕСОВИЙ ТУРИЗМ - НАЙБІЛЬШ ДИНАМІЧНИЙ СЕГМЕНТ РИНКУ ДІЛОВИХ ПОДОРОЖЕЙ.....	207
<i>Мельник Н.В., Мельник А.В., Єрко І.В., Качаровський Р.Є.</i> , ТУРИСТИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА НОВОВОЛИНСЬКОЇ ТГ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ.....	211
<i>Білоус С.В., Грицишин А.Т., Красько А. Б., Масюк Ю. О.</i> , КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕСТОРАННОЇ СФЕРИ МІСТА ЛЬВОВА НА ПРИКЛАДІ ХОЛДИНГУ ЕМОЦІЙ «!FEST».....	221
<i>Монастирський В.Р., Ганич Н.М., Гаталяк О.М.</i> , ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АПІТУРИЗМУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД.....	231
<i>Макеєва М. О.</i> РОЗВИТОК ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	237
<i>Бойко А.А., Добровольська В.А.</i> ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ НА ХЕРСОНЩИНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	241
<i>Скорогод О. В.</i> ГІРСЬКОЛИЖНИЙ ТУРИЗМ НА ХАРКІВЩИНІ .	248

Розділ 1. Нові виклики та тенденції освіти у галузі географії, краєзнавства та туризму

УДК 378: 91

Юлія Ігорівна Муромцева

к.е. н., доцент, доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків

Світлана Володимирівна Некос

к.г. н., доцент, доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СТАТИСТИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ГЕОГРАФІВ

У статті розглянуто важливість, можливості та необхідність застосування статистичної методології, як обов'язкового освітнього компоненту навчання для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем освіти географічних спеціальностей (106 (Географія) та 014 (Середня освіта. Географія)). Проаналізовано наявність статистичного компоненту освіти для вищезгаданих географічних спеціальностей в освітніх програмах українських вищих навчальних закладів. Наводяться приклади, де саме можуть застосовуватися статистичні методи при вивченні географічних тем і курсів, чи при організації студентами власних науково-дослідних робіт. Розглянуто міждисциплінарні навички, які можуть отримати студенти при вивченні статистики.

Ключові слова: *географія, географічна освіта, статистика, статистична грамотність, статистична методологія.*

Статистичну методологію застосовує широкий спектр наукових дисциплін, включно з природничими та суспільними науками. Статистичні дані та статистична методологія також зачіпають всі розділи географії. Без вивчення статистичної методології не може бути і мови про повноцінне засвоєння географічної науки як у школі, так і при навчанні у вищих навчальних закладах.

Викладання статистики забезпечує створення надійної методологічної бази наукового аналізу з використанням традиційних і сучасних математично-статистичних методів. Оволодіння статистичною методологією дає студенту навички самостійної роботи з організації збору масових первинних даних, обробкою їх методами статистики, презентації та інтерпретації результатів досліджень, таким чином, забезпечуючи теоретичну базу для наукового пошуку у курсових і дипломних проектах, а також у подальшій науковій та практичній діяльності. Отже, формування статистичної грамотності студентів-географів, зміст, обсяги та методика викладання статистики в географії були та є актуальними.

Дана проблематика висвітлена у працях: Н. Н. Баранського, І. Л. Мельник, О.Д., Гаврилюк [1], В. С. Грицевич [2], О.І. Шаблія, Я.Б. Олійника, К.І. Нємець, А. В. Дарінського, В. А. Щенева, В. П. Максаковського, Н. Н. Петрової, Ю.І., Муромцевої [5, 6] С. А., Сухиніна та ін . Проте, сучасна наука й освіта приймають виклики нового часу, такі як - поглиблення й удосконалення комп'ютерних технологій, запровадження дистанційного навчання, інтернаціоналізація освіти, що в свою чергу вимагає перегляду й удосконаленню освітніх програм.

Актуальність та необхідність вивчення статистики у вищій школі для здобуття професії за спеціальностями «Географія» або «Середня освіта. Географія» підтверджується затвердженням Міністерством освіти і науки України і введеним в дію наказом від 16.06.2020 р. № 805 Стандартом вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 10 – «Природничі науки», спеціальність 106 – Географія» [8]. Даний стандарт передбачає наступні фахові компетентності географа, які безпосередньо можна реалізувати завдяки вивченню статистичної методології:

«1. Здатність брати участь у плануванні та виконанні наукових та науково-технічних проєктів;

3. Здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів і технологічних та програмних засобів у польових і лабораторних умовах.

4. Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер ландшафтної оболонки.

6. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання.

8. Самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані (у відповідності до спеціалізації) в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати.

9. Здатність до планування, організації та проведення досліджень і підготовки звітності.

10. Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у географічній оболонці, їх властивості та притаманні ним процеси.» [8].

Так, завдяки вивченню методу "Статистичне спостереження" здобувач вищої освіти реалізує пп. 1, 3, 8 і 9 вищезгаданого Стандарту освіти. Реалізація наступних пп. 4, 6, 10 Стандарту освіти стає можливою завдяки вивченню нижченаведених методів статистики.

Вивчення методу «Статистичного групування» допомагає здобувачу вищої географічної освіти проводити первинну обробку зібраних даних та в подальшому опанувати географічний метод - районування.

Щодо використання методу «Статистичних показників» (абсолютних і відносних величин), як зазначає В.І. Тімашева, "Тісний зв'язок статистики і географії має давні історичні корені. Економічна географія в XVIII столітті, будучи єдиною наукою зі статистикою, займалася в рамках описового країнознавства збором цифрових даних, що стосуються різних сторін життя держави – його устрою, традицій і занять населення, умов і особливостей його життя і господарства, фінансів, церкви тощо. Взаємозалежний і

взаємообумовлений історичний розвиток двох наук став передумовою для широкого використання основ статистики в географії....У курсі "Економічної і соціальної географії України" практичні роботи спрямовані на подальший розвиток знань про карту, що служить об'єктом вивчення і джерелом знань. Вони забезпечують самостійність у складанні висновків на основі роботи зі статистичними даними і формують практичні навички побудови графіків зміни кількості населення за визначений період, сприяють умінню виявляти причини цих змін, розвивають уміння побудови діаграм на основі статистичних даних. При цьому використовується дві групи показників: абсолютні й відносні." [9].

Також, зокрема економічна географія, широко застосовує метод «Статистичні індекси», вивчення якого дозволяє краще опанувати структуру та зміни у соціальних, демографічних та економічних процесах – склад, структуру і динаміку ВВП, товарообігу, інфляцію, якість життя населення (ІЛР) та інші явища та процеси. Індекс - це узагальнюючий відносний показник, що характеризує зміну рівня будь-якого явища чи процесу в часі, просторі чи порівняно з планом, нормою, стандартом. Індекси найчастіше використовують під час аналізу динаміки складних суспільно-економічних явищ, які можуть бути представлені певними групами неоднорідних елементів, кількісні характеристики яких безпосередньо не піддаються додаванню. Індекси застосовують і для оцінки ролі окремих факторів у зміні складних подій та явищ, динаміки середніх показників, зміна яких залежить від структурних зрушень. За допомогою індексу, вираженого у процентах, можна визначити на скільки відсотків змінилося досліджуване явище. Крім того, за допомогою індексу можна визначити не лише відносні зміни, а й абсолютні зміни як явища в цілому (наприклад, зміни ВВП), так і зміни явища під впливом факторів.

Вивчення методології «Статистичних рядів розподілу» дозволяє характеризувати склад явищ, що вивчається (стосовно фізичної чи

економічної географії), дозволяє судити про однорідність чи неоднорідність сукупності, закономірності розподілу, центральну тенденцію (середню величину), межі варіації одиниць сукупності тощо.

Географам також необхідно опанувати методами, що дозволяють проводити хронологічні спостереження та їх аналіз. Для кращого розуміння і аналізу зміни досліджуваних явищ у часі (кліматичних, екологічних змін чи чисельності населення світу, регіону) статистичні дані, що їх характеризують, необхідно систематизувати у хронологічному порядку і вже потім аналізувати. Для цього статистика використовує метод «Рядів динаміки» або часових рядів.

Для організації проведення власних наукових досліджень, обробки результатів польових досліджень (практик), студентам необхідні знання методології "Вибіркового спостереження". Вибірковим спостереженням в статистиці називають такий вид спостереження, який дає можливість зробити висновок про всю сукупність одиниць при обстеженні лише її частини, відібраної спеціальним способом. Вибіркове спостереження є одним з видів несуцільного спостереження, що найбільш широко застосовується. При дотриманні правил наукової організації обстеження вибіркове спостереження дає досить точні результати.

Процеси в природі та суспільстві взаємопов'язані. Закономірності природних, екологічних, економічних та соціальних процесів можна вивчати за допомогою цілої низки статистичних методів вивчення зв'язку – від найпростіших, непараметричних методів (аналітичне групування, графічний метод, балансовий метод, коефіцієнти зв'язку) до більш точних методів дисперсійного та кореляційно-регресійного аналізу. Так, на практичних заняттях чи виконуючи наукове дослідження, студенти можуть самостійно, використовуючи дану методологію, встановлювати зв'язки, наприклад, між економічним розвитком країни та тривалістю життя її населення; між ступенем екологічного забруднення території та захворюваністю населення

(або промисловим розвитком); між кліматичними умовами та врожайністю сільськогосподарських культур тощо.

Практично на всіх етапах наукових досліджень, особливо на етапі аналізу та презентації результатів дослідження, застосовують графічні методи. Графічні методи вважаються досить важливим та ефективним знаряддям сучасної науки, вони надійно увійшли в методику наукових досліджень. Особливо велику роль ці методи відіграють у географічних дослідженнях, де вивчаються складні взаємозв'язки екологічних, природних, соціально-економічних явищ і процесів в русі показників динаміки, а також складні переплетіння зав'язків у просторі. Статистичні графіки використовують з метою узагальнення статистичних даних, їх аналізу та популяризації. Це спосіб наочного подання і викладення статистичних даних та їх співвідношень за допомогою геометричних фігур та інших графічних засобів з метою їх узагальнення й аналізу. За допомогою графіків вивчають склад і динаміку явищ, розподіл одиниць сукупності, а також взаємозв'язки між ними.

Застосування графічного методу в географії досить різнопланове. Так, його використовують для порівняння обсягів певних статистичних сукупностей та вивчення їх складу. Наприклад, графічне зображення складу народного господарства за галузями економіки, або склад населення за віком, статтю, фахом. Особливості зміни явищ у часі, зокрема сезонність географічних явищ, дозволяють прослідкувати лінійні та радіальні графіки. Оформлення яскравих презентації досягається за допомогою площинних і фігурних діаграм. Графічний метод дозволяє у подальшому краще опанувати метод районування і картографічний метод у географії, будувати та аналізувати картограми та картодіаграми.

Авторами статті, які є членами проектної групи Освітньої програми ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Географія в закладах освіти» за спеціальністю 014 - Середня освіта (Географія), були проаналізовані за 2019 – 2022 роки

освітні програми українських вишів, які готують здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освіти за географічними спеціальностями на предмет освітніх компонентів математично-статистичного напрямку (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Математично-статистичні освітні компоненти в освітніх програмах географічного спрямування серед українських вищих навчальних закладів.

Назва вищого навчального закладу	Код спеціальності* та назва дисципліни	Вид компонента освітньої програми**, кількість кредитів та форма контролю
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	014, 106. Математико-статистичні методи в географії 106. Основи математичної статистики та теорії ймовірностей 106. Вища математика з основами статистики та теорії ймовірностей 4 Залік	ОК, 3 Залік ОК,4 Залік ОК,4 Залік
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	014, 106. Вища математика	ОК, 4 Залік
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	014 , 106. Вища математика	ОК, 5 Залік і екзамен
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	014, 106. Вища математика	ОК, 5 екзамен
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	106. Вища математика 014. Основи географічного моделювання	ОК, 3 Залік ОК, 3 Залік
Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	014, 106. Вища математика з основами математичної статистики	ОК, 4 екзамен
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	106. Статистичні методи обробки географічних даних 106. Обробка результатів	ВК, 3 Залік ВК, 3 Залік

	регіональних досліджень 106. Основи демографічного прогнозування 106. Суспільно-географічне прогнозування	ВК, 4 Залік ВК, 5 Залік
Львівський національний університет імені Івана Франка	014, 106. Вища математика 014, 106. Статистичні і математичні методи в соціально-економічній географії	ОК, 4 Залік ВК, 4 Залік
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя	014, 106. Геостатистика та обробка геоінформації	ОК, 4 Залік
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	106. Математичні методи в географії	ОК, 4 Залік
*ОК – обов'язковий компонент; ВК – вибірковий компонент **014 - Середня освіта (Географія); 106 - Географія		

Як бачимо з таблиці 1, більшість університетів України викладають для географічних спеціальностей 014 - Середня освіта (Географія) і 106 - Географія курс «Вищої математики» (внз Харкова, Одеси, Дніпра, Львова, Тернополя та ін.) або «Вищу математику з основами (математичної статистики)» (внз Києва, Ужгорода, Івано-Франківська). Вищезгадані компоненти освітніх програм за географічним напрямком є обов'язковими, на них відводиться від 3 до 5 кредитів залежно від спеціалізації. Акцент на статистичну методологію зробили у вигляді вибіркового компонента освітніх програм Чернівецький та Львівський внз. Обов'язковим компонентом освітніх програм у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя є курс «[Геостатистика та обробка геоінформації](#)».

Вивчення статистичної методології також безпосередньо пов'язане з напрацюванням й інших професійних знань та навичок. Сучасне викладання статистики нерозривно пов'язане з використанням комп'ютерних технологій. Як вказує Б.В. Портняний, «виділяються наступні задачі використання комп'ютера при навчанні:

- 1) забезпечення зворотного зв'язку у процесі навчання;

- 2) забезпечення індивідуалізації навчального процесу;
- 3) підвищення наочності навчального процесу;
- 4) пошук інформації із найширших джерел;
- 5) моделювання процесів та явищ, що вивчаються;
- 6) організація колективної та групової роботи» [7].

Так, оволодіння статистичними методами збору інформації включає активне користування мережею Інтернет, базами даних відповідних сайтів, використання програмного забезпечення Google Forms, Google Docs тощо, а оволодіння статистичними методами обробки та презентації інформації йде у нерозривному зв'язку із застосуванням програмного забезпечення – EXCEL, або інших пакетів статистичних програм, що підвищує практичні навички застосування комп'ютерних технологій. В той же час, використання статистичного програмного забезпечення, інтернет-технологій часто вимагає достатніх знань англійської мови. Отже, як зазначає Є.С. Ємельянова [2], отримані знання допомагають студентам у оволодінні термінологічними нормами не лише рідної, а й іноземної мови, що забезпечує подальшу успішну професійну комунікацію.

Отже, оволодіння статистичними методами аналізу масових процесів та явищ є необхідною передумовою підготовки фахівців географічних спеціальностей вищої кваліфікації. Вивчення статистичної методології формує статистичне мислення, засноване на узагальненні, вмінні в низці фактів з навколишнього середовища чи суспільства розгледіти закономірне і випадкове, що необхідне як у науці, так і в повсякденному житті. Статистична підготовка потрібна кожній освіченій людині. Вивчення статистики допоможе краще зрозуміти навколишній світ, суспільство, явища та процеси, що відбуваються в державі. Крім того, статистичний аналіз є необхідним в управлінській діяльності при стратегічному та оперативному

управлінні та для розробки варіантів розвитку як підприємств, організацій, так і регіонів країни, держави та суспільства в цілому.

Таким чином, вважаємо, що в освітні програми для здобувачів вищої географічної освіти необхідно окремо вводити вивчення статистичної методології як обов'язковий компонент навчання. Це підвищить якість навчання та конкурентоспроможність випускників за географічними спеціальностями.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Гаврилюк О.Д., Окремі наукові підходи до навчання статистики у зарубіжній літературі Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України: збірник матеріалів наукової конференції (20 лют. 2019, м. Київ). – К., 2019. – с. 61-63
2. Грицевич В. С. Статистичні методи в суспільній географії: навч. посібник / В.С. Грицевич, Л.І. Котик. -Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. — 92 с.
3. Емельянова Е.С. Научные принципы обучения специальной терминологии в высшей школе (2015) Режим доступу: <https://inlnk.ru/70jDPM>
4. Мельник І.Г., Методичні аспекти формування статистичної грамотності учнів під час вивчення географії населення в школі : Науковий вісник ХДУ Серія Географічні науки № 13 (2020), с. 99 - 109. <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/305/292>
5. Муромцева Ю. І. Переваги та особливості дистанційного навчання географії / Ю. І. Муромцева // Географія та туризм : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., Харків, 26 лют. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. проф. Лоцмана П. І.]. Харків : ХНПУ, 2021. – С. 31–39.

6. Муромцева Ю.І. Статистична оцінка й прогноз закономірностей формування трудового потенціалу населення в перехідний період. Автореф. дис. канд. екон. наук.- К.-2002.- 20с.
7. Портяний Б.В. Використання комп'ютерних технологій у шкільній географічній освіті. Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій і післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОІППО, 2006. – с.41-45. Режим доступу: <http://pano.pl.ua/file/book/romanec.pdf>
8. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 10 – «Природничі науки», спеціальність 106 – Географія». Затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2020 р. № 805 Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/07/10/106_Heohrafiya-bakalavry-1.pdf
9. Тімашева В.І. Застосування комп'ютерних технологій і статистичного методу при проведенні практичних робіт з теми “Населення України” Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій і післядипломній освіті: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПОІППО, 2006. – с.68 – 72
10. Deborah J. Rumsey. (2002). Statistical Literacy as a Goal for Introductory Statistics Courses. Journal of Statistics Education, 10:3, DOI: 10.1080/10691898.2002.11910678. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10691898.2002.11910678>
11. Tokareva., O., Sytnyk, O., Yemelyanova, Y.(2021). Foreign language professional competence of students in the process of learning english for vocational purposes. AD ALTA-Journal of Interdisciplinary Research p. 99-105.

УДК 011.895:37-056.45

*Шепілова Анастасія Ігорівна,
завідувачка дослідницько-експериментального відділу
комунального закладу «Центр позашкільної освіти»
Мелітопольської міської ради Запорізької області,
м. Мелітополь*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ НА ЗАНЯТТЯХ З ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Соціально-економічні перетворення сучасного суспільства викликають потребу в активних, неординарно мислячих, творчих людях, здатних нестандартно вирішувати поставлені завдання, у зв'язку з чим, чільне місце у формуванні та розвитку дитини відводиться виявленню її обдарованості, адже кожна дитина від народження наділена потенціалом, що ефективно розвивається за сприятливих умов, що дає можливість досягнення висот у певній сфері діяльності.

Життя постійно показує, що поряд зі спеціальними видами обдарованості (до музики, малювання, техніки тощо) існує і ширша – загальна розумова обдарованість, що позначається всюди, де потрібні переваги розуму. На сьогоднішній день відзначається високий інтерес до питань виявлення та розкриття дитячих обдарувань.

Якість, що розвивається протягом життя, що визначає можливість досягнення дитиною високих, неабияких результатів в його видах діяльності, що цікавлять, є обдарованістю. Обдарованості притаманні своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує успішність діяльності дитини.

Причинами обдарованості служать загальні здібності або моменти здібностей, що зумовлюють широту можливостей дитини, рівень і своєрідність її діяльності, враховується розумовий потенціал, інтелект, характеристика пізнавальних можливостей дитини та її здібностей до

навчання, а також сукупність природних даних та виразність природних передумов.

Обдарованою дитиною є дитина, яка виділяється яскравими досягненнями, вона має внутрішні передумови для високих результатів своєї діяльності. Обдарованість дитини значна, якщо її інтелектуальні здібності та досягнення значно перевищують норми, характерні для конкретної дитини у її віці, якщо дитина має неординарні здібності в будь-якій галузі людської діяльності. Індивідуально-психологічні особливості людини, що виражають його готовність до оволодіння певними видами діяльності та до їх успішного виконання, що є умовою їх успішного виконання, є здатність, а талант характеризується як високий рівень розвитку здібностей і насамперед здібностей спеціальних. Про наявність таланту слід судити за результатами діяльності, які мають відрізнятися принциповою новизною оригінальністю підходу.

Під обдарованістю дитини розуміються більш висока, ніж у його однолітків за інших рівних умов, сприйнятливість до вчення і виражені творчі прояви. «Обдарованість» походить від слова «дар» і означає особливо сприятливі внутрішні передумови розвитку. На нашу думку, всі розуміють, що як би не була обдарована дитина, її треба вчити. Важливо привчити до посидючості, навчити працювати, самостійно приймати рішення. Обдарована дитина не терпить тиску, утисків, окриків, що може вилитися у проблему. У такої дитини важко виховувати терпіння, усидливість. Проблема обдарованості складається з проблеми виявлення, навчання та розвитку обдарованих дітей. Тому важливо визначити основні завдання та напрямки роботи з обдарованими дітьми на уроках та в системі позашкільної освіти.

При виявленні дітей з неабиякими розумовими можливостями постає проблема: чому і як їх вчити, як сприяти їхньому оптимальному розвитку. Хотілося б, щоб навчання таких дітей відповідало їхнім головним потребам.

Обдаровані діти мають деякі спільні особливості, які повинні враховувати навчальні програми для них. До таких загальних особливостей відносяться:

1. Здатність швидко схоплювати сенс принципів, понять, положень. Така особливість потребує широти матеріалу для узагальнення.
2. Потреба зосереджуватися на сторонах проблеми і прагнення розібратися в них. Ця потреба рідко задовольняється при традиційному навчанні, і треба дати реалізуватися у спеціальних навчальних програмах через самостійну роботу, завдання відкритого типу, розвиток необхідних пізнавальних умінь.
3. Здатність помічати, міркувати і висувати пояснення, цілеспрямований розвиток вищих пізнавальних процесів у спеціальних навчальних програмах піднімає ці здібності на якісно новий рівень і позбавляє тягара нескінченних повторень очевидного.
4. Занепокоєння, тривожність у зв'язку зі своєю несхожістю на однолітків. Включення в навчальну програму афективного компонента дає можливість дитині краще зрозуміти себе та свої переживання та веде до прийняття себе та інших [3].

Так виділяється кілька видів обдарованості залежно від інтересів діяльності дитини в установі додаткової освіти і кожен вид обдарованості передбачає роботу всіх рівнів психічної організації з величезним переважанням найбільш значущого, конкретного виду діяльності.

Практичне слідство для педагога закладу позашкільної освіти дітей виявляється у першорядному створенні умов формування внутрішньої мотивації діяльності обдарованої дитини.

Безсумнівно, лише сприятливі умови забезпечують позитивний вплив на можливості дитини, і педагогу належить провідна роль організації творчої освітньої сфери у розвиток обдарованості дітей.

Так, при роботі з обдарованими дітьми необхідно розгляд ступеня обдарованості та поділу на актуальну та потенційну. Актуальною обдарованістю є оцінка дитини (психологічна) з досягнутими показниками

розвитку, яка проявляється яскравіше порівняно з однолітками, потенційним ступенем служить характеристика дитини (психологічна), яка має певні можливості, потенціал, для більш високих досягнень.

Дослідження, що проводяться в рамках розвитку дитячої обдарованості, показали, що впровадження в освітнє середовище передових педагогічних технологій, безсумнівно, сприяє якісному та продуктивному процесу педагогічної роботи з навчання обдарованих дітей.

Однак, на сьогоднішній день у системі освіти обдарованих дітей існують деякі невирішені питання, зокрема, питання про те, якою має бути освіта, що дозволяє повноцінно розвивати особистість обдарованої дитини.

Як показує практика, робота з дітьми в закладах позашкільної освіти дітей повинна бути орієнтована не тільки на середньо-статистичних дітей, а і на обдарованих дітей. У системі роботи з обдарованими дітьми, на сьогоднішній день, існує необхідність цілеспрямованої та систематичної роботи з їх виявлення, підтримки та розвитку, із залученням до цієї роботи батьків, соціальних інститутів та громадських організацій [2].

Проблема роботи з обдарованими дітьми актуальна та перспективна для системи позашкільної освіти, оскільки обдаровані діти є творчим та інтелектуальним потенціалом, що розвиває систему позашкільної освіти.

Створення умов оптимального розвитку обдарованих дітей одна із головних напрямів роботи закладів позашкільної освіти.

Розвиток творчого потенціалу обдарованої учнівської молоді передбачає розробку та реалізацію спеціальних програм, які повинні включатися розробки з розвитку творчих здібностей дітей, комунікативних, лідерських та інших особистісних якостей, сприяють подальшої соціальної адаптації обдарованих дітей.

Кожна обдарована дитина є індивідуальністю, що вимагає особливого підходу, а сприяння реалізації обдарованості вимагає створення особливого середовища. На питання про те, які ознаки, властивості особистості, риси

характеру, особливості поведінки та діяльності дитини можуть вказати педагогові на обдарованість дитини, немає однозначної відповіді.

Так, слід зазначити, що виявлення потенційної обдарованості дітей у рамках навчання в закладах позашкільної освіти, продиктоване, перш за все, бажанням привернути увагу молоді до участі у розвитку вроджених талантів та при формуванні системи роботи з обдарованими дітьми, важливим є прагнення надання допомоги у розвитку творчих якостей кожної дитини, що вимагає уваги педагога.

При імовірній розробці програми педагогічної роботи з обдарованими дітьми на заняттях з географії в закладах позашкільної освіти, основними складовими цієї програми повинні бути:

- використання планування для організації систематичного інтелектуального та творчого розвитку обдарованих дітей;
- використання принципу творчого навантаження занять (з метою оптимізації занять застосовується використання розділів додаткової інформації для індивідуального або групового впливу, а також складних варіантів вправ, що розвивають, творчих ігор);
- використання у роботі з обдарованою учнівською молоддю комплексних, комбінованих занять, тренінгів, які б розвили творчий потенціал за принципом інтелектуального «сприйняття – мислення – уява» [1, 2].

Таким чином, у роботі з розвитку обдарованості дітей, в закладах позашкільної освіти повинен бути застосований принцип максимальної реалізації їх потенційних можливостей та розвитку творчих здібностей, а від педагогів робота з обдарованими дітьми, на сьогоднішній день, вимагає особливих зусиль, і головним у системі роботи в умовах закладів позашкільної освіти є підтримка обдарованості дітей, які у цих установах, які сформують майбутнє суспільства.

Література:

1. Зимогляд В.А., Левшина О.М. Особливості педагогічної роботи з обдарованими дітьми. Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: матеріали ІХ-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 7-8 грудня 2017 року, м. Київ. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2017. С.101–106.
2. Кондратенко А.І., Сапун Т.О. Формування дослідницької компетентності слухачів Малої академії наук в секції географії. Наукове сьогодні: теоретико-прикладні дослідження та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (17 травня 2019 року, Мелітополь). Мелітополь : Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2019. С.23–26.
3. Сичевська-Дегтярьова М. В. Педагогічний супровід розвитку обдарованої особистості. Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: матеріали ІХ-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 7-8 грудня 2017 року, м. Київ. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2017. С.297–302.

УДК 811

*Євгенія Степанівна Ємельянова,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків*

ОСНОВНІ ТРУДНОЩІ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕРМІНІВ ГЕОГРАФІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Виділено та проаналізовано основні труднощі і проблеми при вивченні термінів географії на заняттях з англійської мови професійного спрямування для майбутніх фахівців туристичної галузі.

***Ключові слова:** англійська мова професійного спрямування, географічна термінологія, майбутні фахівці з туризму.*

Сьогодні обов'язковою компонентою професіограми фахівців туристичної галузі є високий рівень володіння географічною термінологією

як рідної, так і іноземної, зокрема англійської, мови. Цей фактор зумовлює активізацію пошуку нових інструментів навчання спеціальної термінології у закладах вищої освіти. Опанування майбутніми фахівцями з туризму термінології географії передбачає отримання теоретичних знань і практичних навичок оптимального користування фаховим дискурсом з метою досягнення успіху у професійній діяльності. Проблеми, що пов'язані з опануванням фахової термінології в курсі викладання мовних дисциплін здобувачами вищої освіти вивчали такі дослідники як М.Гуць, І.Клименко, І.Кочан, Л.Кравець, Л.Мацько, Н.Нікуліна, Г.Онуфрієнко, С.Руденко, Л.Симоненко, А.Токарська та інші. Методологічні засади вивчення термінології досліджуються в наукових працях Т.І. Панько, З. Куньч, Ю.А. Зацний, Т.О. Пахомової, О.В. Столярської, О.О. Баловневої та інших. Актуальні проблеми реалізації компетентісного підходу, високий потенціал самостійної роботи студентів при вивченні фахової термінології, зокрема англійської мови, розглянуто в наукових доробках А.Алієвої [13] К.Балабанової [1], В.Демченко [1], Д.Дубравської [3], Ю.Зацній [7], І.Ковальчук [13], Ю.Муромцевої [9; 10], О.Ситник [13], В.Ткач [11], Н.Фоменко [12] та інших. Географічні терміни розглядалися в роботах С.Вербич, Л.Гуцул, Т.Громко, Ю.Зацний, А.Масляк, Т.Мизин, О.Скуратович, І.Твердохлебова та інших. Одночасно географічні терміни як складова мовної підготовки майбутніх фахівців з туризму на заняттях з англійської мови професійного спрямування висвітлено недостатньо, що і зумовлює мету нашої роботи: виділення основних поширених проблем, з якими стикаються студенти спеціальності «Туризм» у процесі опанування географічної термінології англійської мови та визначення найбільш ефективних шляхів їх вирішення.

Як свідчить аналіз наукової літератури та практики педагогічної діяльності, нова термінологічна лексика входить і закріплюється в професійному дискурсі в результаті когнітивної діяльності фахівця тієї чи іншої галузі, що полягає в концептуалізації та категоризації нових і вже

наявних різних типів знання [5; 6]. Сучасні фахівці з туризму регулярно використовують географічні терміни для просторової прив'язки фактів при викладі матеріалу, розглядають їх у якості загальних та одиничних понять, широко використовують при порівнянні різних регіонів та країн з метою укладання оптимальних туристичних маршрутів, що зумовлює необхідність ґрунтовного володіння матеріалом. Програма курсу «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» для здобувачів вищої освіти бакалаврського ступеня зі спеціальності «Туризм» у Державному біотехнологічному університеті розрахована на всі чотири роки навчання, що дозволило здійснити детальний аналіз практики педагогічної діяльності. Сучасний студент часто сприймає процес навчання через тісний зв'язок з новітніми технологіями. На початковому етапі вивчення англійської мови за професійним спрямуванням студенти більш зацікавлено й продуктивно опрацьовують термінологію сучасних мобільних додатків, інтернет-платформ, текстів науково-популярного характеру, періодичних видань, статей за фахом. Натомість студенти старших курсів, в яких уже сформовано предметно-понятійну базу спеціальності рідною мовою, досить якісно опрацьовують самостійно не тільки фахові інтернет-видання та мобільні додатки, відеоматеріали відомих блогерів туристичної сфери, але й термінологію з неадаптованих текстів наукового характеру. Таким чином студенти не лише отримують певну суму знань та навичок іншомовної професійної комунікації, але й навчаються самостійно оперативно використовувати отримані знання у фаховій діяльності. При цьому самостійну роботу студентів варто розглядати як внутрішньо вмотивовану діяльність, що сприяє поступовому переходу від навчання до професійної діяльності. Реалізація компетентнісного підходу під час самостійної роботи студентів вищої школи – складний процес, особливості якого зумовлені тим, що нині вже не досить забезпечити опанування студентами суми знань, велике значення надається завданню формування мотиваційно-ціннісного

ставлення їх до обраної професії [2, с. 39]. Здійснення науково-пошукової роботи студентами у дистанційному форматі вимагає знання фахової термінології державною та іноземною мовами. Дослідники А.Алієва [13], І.Ковальчук [13], Ю.Муромцева [9; 10] в своїх наукових доробках підкреслюють, що дистанційна освіта нині вимагає якісних знань іноземної мови, термінології фаху та активних комунікативних навичок іноземною мовою, адже, як підкреслює Ю.Муромцева, «Майбутнім фахівцям – учителям географії та здобувачам за суміжними професіями - екскурсовода, менеджера туризму важливо постійно знаходитися в інформаційному потоці, вміти орієнтуватися в ньому і швидко здобувати необхідну інформацію для прийняття рішень, розв'язку практичних завдань»[10, с.18]. На основі аналізу досвіду дистанційної роботи останніх років можна зробити висновок, що процес навчання вимагає як від студентів, так і викладачів високої комп'ютерної грамотності на високому рівні з метою пошуку, редагування, завантаження, демонстрації цифрового контенту, що неможливо без знань англійської мови як мови міжнародного спілкування та професійної термінології. Особливість дистанційної освіти полягає в тому, що студенти залучаються до активної участі у процесі навчання. Це зумовлює зосередження на якості навчального плану з урахуванням потреб та індивідуального розвитку кожного студента.

Слід зазначити, що сучасні технології не завжди стають надійним помічником у процесі оволодіння географічною термінологією. Сьогодні в процесі підготовки до занять із англійської мови за професійним спрямуванням майже кожен студент користується найпростішими комп'ютерними перекладачами. Однак аналіз таких робіт ілюструє всі недоліки машинного перекладу, найпоширенішим з яких є невідповідність фаху або темі. Студенти перших курсів часто не враховують складність спеціалізованої географічної термінології, зокрема наявність термінів – композитів, що виступають засобом мовної економії, оскільки коротші за словосполучення і водночас можуть висловити в одному слові два або більше

понять відповідної галузі знань. Об'єднання в одному слові по кілька основ дає можливість схарактеризувати поняття, предмети, явища за кількома ознаками [4, с. 94]. В англійській термінології географії існує велика кількість композитних утворень, які можуть складатися з двох, трьох, чотирьох і більше основ. Зокрема, Т. Мизин в роботі «Слова-композити в термінології підмови географії (на матеріалі англійської мови) (Words composites in geographical terms)» [8] виділяє шість структурних моделей складних географічних термінів:

1) N + N (49%): ebb-tide (відплив), landmark (земельна позначка);

2) Adj. + N (27%): highland (височина), high-water (приплив);

3) Adv + N (16%): outfield (зовнішнє поле), outport (аванпорт);

4) V + Adv (4%): layout (план вулиць міста);

5) V + V (3%): freeze-thaw (вивітрювання гірських порід, що відбувається чергуванням заморожування і відтанення);

6) V + Adv + N (1%): filter-down-process (процес відфільтрування). Також дослідницею зафіксовані випадки деривативної композиції, способу, при якому один із компонентів є дериватом простого слова: agro-silvo-pastoral (агрорісопасовицький), geomagnetism (магнітне поле планети). [8, с. 105]. Переклад і вживання географічних термінів-композитів викликає значні труднощі у студентів і потребує детального опрацювання на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням. Географічні терміни англійської мови, утворені на основі метафоричного або метонімічного вживання лексем, також досить часто викликають труднощі у студентів. Особлива група метонімії, зафіксована в географічних словниках, представлена типом формування власних назв від загальних іменників в основному в топоніміці: the Highlands (північна та північно-західна частина Шотландії). Враховуючи те, що терміни-метафори є невід'ємною частиною наукових текстів і складають майже 20% від загальної кількості термінів, які обслуговують галузь географії [8; 15] (наприклад, bogburst (зсув

торф'яників); earth's crust (літосфера); green belt (зелена зона); river arm (рукав ріки); river bed (русло ріки); river mouth (гирло ріки)), аналіз таких явищ є обов'язковою складовою в організації як самостійної роботи студентів, так і під керівництвом викладача англійської мови. Не менш поширеною проблемою, з якою стикаються майбутні фахівці туристичної галузі у процесі опанування англійської мови професійного спрямування, є переклад псевдоінтернаціональних термінів географії, які ще називають «хибними друзями перекладача». Одним із дієвих шляхів подолання вищезазначених труднощів із вивчення термінів географії англійської мови є знайомство студентів вже на початкових етапах навчання з міжнародними термінологічними стандартами та спеціалізованими словниками, одним з яких є онлайн-словник Мультитран, що не лише має професійне спрямування у найрізноманітніших галузях, але й постійно оновлюється фахівцями та професійними перекладачами. Робота зі словниками такого типу не тільки забезпечує ефективне засвоєння термінології, але й значно підвищує мотивацію студентів до навчання іноземної мови, сприяючи активному розвитку майбутніх фахівців. Консультації викладачів фахових дисциплін безумовно сприяють засвоєнню професійної лексики. Важливим моментом для подолання труднощів у ефективному засвоєнні англійської географічної термінологічної лексики є послідовна та системна організація навчального процесу паралельно з вивченням фахових географічних дисциплін. Якщо засвоєння професійної географічної лексики відбувається паралельно з вивченням фахових дисциплін, значною мірою полегшується не тільки розуміння, але й запам'ятовування значної кількості термінів.

Таким чином, основні труднощі при вивченні термінів географії в курсі англійської мови за професійним спрямуванням успішно долаються завдяки узгодженню навчальних програм фахових і мовних дисциплін, адже основними критеріями відбору географічних термінів для опрацювання є їх частотність, значущість, доступність в когнітивному плані, відповідність

поставленим цілям навчання, актуальність і сучасність. Зосередження на якості навчального плану з урахуванням потреб та індивідуального розвитку кожного студента в рамках компетентісного підходу є одним з пріоритетів освіти сьогодні. Регулярна робота над текстами професійного спрямування забезпечує оволодіння базовою терміносистемою географії майбутніми фахівцями з туризму, а дистанційні засоби навчання та новітні інформаційні технології допомагають організувати цей процес на якісно новому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український географічний глосарій / [авт.-уклад. Дахно І. І.]. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 390 с.
2. Демченко, В. А., Балабанова, К. Є., Ємельянова, Є. С. (2021). Реалізація компетентісного підходу в самостійній роботі студентів закладів вищої освіти // Інноваційна педагогіка. 2021. Т. 239. №. 38. – С. 34 – 40.
3. Дубравська Д. М. Композити як одне з основних джерел розвитку і збагачення словникового складу англійської мови (на матеріалах британського національного корпусу текстів (BNC)) / Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи. К. : Логос, 2011. – С. 110–119.
4. Ємельянова Є. С. Слова-композиції в українській сільськогосподарській термінології // Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна. – 2014. – №. 44. – С. 94-96.
5. Ємельянова Е.С. Научные принципы обучения специальной терминологии в высшей школе. Мир языков: ракурс и перспектива: [Электронный ресурс]: материалы VI Международной науч.-практ. конф., Минск, 22 апреля 2015 г. В 7 т. Т.6 / редкол. : Нижнева (отв.ред.) Электрон. Текст дан. Минск: БГУ, 2015. Загл. С экрана № 002912062015. Деп.в БГУ 12.06.2015. – том 1. – 128 с. – С. 22 – 30.

6. Емельянова Е. С. Синтагматика терминов в свете когнитивно-дискурсивной парадигмы // Языковые категории и единицы: синтагматический аспект. – 2015. – С. 146.
7. Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю.А.Зацний. Львів: ПАІС, 2007. – 228 с.
8. Мизин Т. Слова-композиції в термінології підмови географії (на матеріалі англійської мови) (Words composites in geographical terms) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2016. №. Вип. 61. – С. 104-106.
9. Муромцева Ю. І. (2021) Переваги та особливості дистанційного навчання географії // Географія та туризм : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., Харків, 26 лют. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. проф. Лоцмана П. І.]. Харків : ХНПУ, 2021. – С. 31–39.
10. Муромцева, Ю.І. Туризм у профорієнтаційній роботі вчителя. ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. // Географія та туризм: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди (26 лютого 2019 р., м. Харків). с. 17-25.
11. Ткач В.О. Сучасна система освіти в туристичній індустрії. Український журнал прикладної економіки. - 2016. - Т.1. – №3. - С.102-108.
12. Фоменко Н.А. (2005). Педагогіка вищої школи: методологія, стандартизація туристської освіти. К.: ТОВ Видавничий дім «Слово», 2005. 216 с.
13. Alieva A., Kovalchuk I. Tokareva., O., Sytnyk, O., Yemelyanova, Y.(2021). Foreign language professional competence of students in the process of learning english for vocational purposes //AD ALTA-Journal of Interdisciplinary Research. – Т. 1. – С. 99-105.

14. Common European Framework of Reference: learning, teaching, assessment. Language Policy, Programme Education Policy, Division Education, Department Council of Europe. 2001. 278 p.
15. Geography. MacMillan Vocabulary Practice Series / [author Kelly, Keith]. – Oxford : MacMillan Publishers Limited, 2019. – 231 p.

УДК 811

***Руслан Владіславович Воронцов,**
студент IV курсу факультету управління
торговельно-підприємницькою та митною діяльністю,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків.*

ГЕОГРАФІЧНІ ТЕРМІНИ ЯК СКЛАДОВА МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

*Науковий керівник: **Є. С. Ємельянова,**
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Державний біотехнологічний університет, м. Харків.*

Висвітлено та проаналізовано місце географічних термінів у мовній підготовці майбутніх фахівців туристичної галузі в закладах вищої освіти. Подано основні критерії та актуальні принципи відбору термінів для ефективної організації роботи на заняттях з мовних дисциплін та самостійної роботи студентів.

Ключові слова: мовна підготовка, географічна термінологія, заклади вищої освіти, майбутні фахівці з туризму.

Високий рівень володіння географічною термінологією як складовою фахової мовної і мовленнєвої компетенції є однією обов'язкових компонент професіограми спеціалістів туристичної галузі. У вищих навчальних закладах опанування майбутніми фахівцями з туризму спеціальної мови, мови професії передбачає отримання теоретичних знань і практичних навичок користування фаховим дискурсом з метою досягнення успіху у професійній

діяльності. Ці факти зумовлюють активізацію пошуку нових інструментів навчання фахової термінології у вищій школі. Проблеми, що пов'язані з опануванням фахової термінології в курсі викладання мовних дисциплін здобувачами вищої освіти вивчали такі дослідники як М.Гуць, Є.Ємельянова, І.Клименко, І.Кочан, Л.Кравець, Л.Мацько, Н.Нікуліна, Г.Онуфрієнко, С.Руденко, Л.Симоненко, А.Токарська та інші. Висвітлення проблем тісного взаємозв'язку термінології і професійної комунікативної культури, знаходимо в монографічних дослідженнях [2; 13], підручниках [6; 10] та наукових статтях [4; 5; 9; 11] вітчизняних та зарубіжних авторів. Високий потенціал самостійної роботи студентів при вивченні фахової термінології, реалізацію компетентісного підходу, зокрема в умовах дистанційного навчання, розглянуто в наукових доробках С.Амеліної [2], К.Балабанової [1], В.Демченко [1], Є.Ємельянової [1;4;5], М.Загорулько [11], В.Маккей [13], Ю.Муромцевої [8; 9], Некос А.Н. [9], Н.Фоменко [10], О.Шикіної [11] та інших. Науковці доводять, що якісне опанування термінологією та навчання володіння фаховим словом є одним із актуальних завдань мовної підготовки студентів закладів вищої освіти. Географічні терміни розглядалися в роботах С.Вербич, Л.Гуцул, Т.Громко, А.Масляк, Т.Мизин, О.Скуратович, І.Твердохлебова та інших. Одночасно географічні терміни як складова мовної підготовки майбутніх фахівців з туризму, а саме студентів закладів вищої освіти висвітлено недостатньо, що і зумовлює мету нашої роботи: подання актуальних критеріїв та принципів відбору географічних термінів для ефективної організації роботи з мовних дисциплін, в аудиторному, дистанційному, змішаному форматах, а також для самостійної роботи майбутніх фахівців туристичної галузі.

Актуальні навчальні програми мовної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі передбачають вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійному середовищі, зокрема, засвоєння спеціальної лексики і термінології, адже фахівці з туризму регулярно використовують

географічні терміни для просторової прив'язки фактів при викладі матеріалу, розглядають їх у якості загальних та одиничних понять, вказують як приклади при ілюструванні географічних закономірностей, широко використовують при порівнянні різних регіонів та країн з метою укладання оптимальних туристичних маршрутів. Важливим є зауваження Ю.Муромцевої в роботі «Переваги та особливості дистанційного навчання географії» [8] про те, що сьогодні здійснення науково-пошукової роботи студентами у аудиторному і дистанційному форматах вимагає обов'язкових знань фахової термінології державною та іноземною мовами [8, с.34]. У Державному біотехнологічному університеті на заняттях з дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» і «Друга іноземна мова (французька) (за професійним спрямуванням)» систематично проводиться робота з текстами фахового спрямування різних типів, починаючи з рекламних коротких текстів, зокрема описів туристичних маршрутів, особливостей географічного розташування готелів, історичних монументів і т.п. Студенти старших курсів залучаються також до роботи з науковими текстами. В текстах різних типів обов'язково окремо виділяються географічні терміни, значення і особливості використання яких розглядаються на начальному етапі під керівництвом викладачів, а потім – самостійно, із залученням сучасних інформаційних ресурсів фахового напрямку. Важлива роль відводиться вмінню працювати з фаховими словниками, знайомство студентів із методикою самостійного ефективного розшуку, аналізу та синтезу інформації. Науковий принцип гуманітаризації у навчанні професійній термінології передбачає тісну взаємодію викладачів мовних дисциплін у розробці робочих програм курсів з викладачами інших дисциплін гуманітарного циклу, а також із викладачами фахових дисциплін [3, с. 33].

Обов'язковою складовою навчання географічної термінології майбутніх фахівців туристичної сфери є реалізація міждисциплінарних проектних робіт

[5, с. 40]. Викладачі спеціальних дисциплін допомагають студентам чітко визначити тему, проблему і мету проекту, обговорюють структуру проекту, рекомендують фахові джерела і термінологічні словники. Студенти отримують рекомендації з оптимального пошуку інформації, роботі з різноманітними джерелами. Самостійна робота студентів планується і здійснюється на основі компетентісного підходу, адже, як підкреслено в роботах Демченко В. А., Балабанової К. Є., Ємельянової Є. С. [1; 4; 5] на відміну від традиційного навчання, спрямованого на засвоєння правил діяльності в повторюваних ситуаціях, інноваційні технології в підготовці фахівців орієнтовані на розвиток здібностей студентів до спільних дій у нових ситуаціях. У зв'язку із цим здійснюється перехід до нового принципу організації навчального процесу як цілісної навчально-виховної ситуації, в структурі якої виділяються такі компоненти: 1) навчально-пізнавальний; 2) навчально-організаційний; 3) соціально-комунікативний; 4) особистісно-ціннісний; 5) просторово-часовий. Взаємозв'язок таких компонентів забезпечує створення особливого професійно-освітнього простору, що характеризується багаторівневістю, системною організацією навчального процесу [1, с. 35]. Основними критеріями відбору термінів для опрацювання є їх частотність, значущість, доступність в когнітивному плані та відповідність поставленим цілям навчання і реаліям сьогодення [4, с.30], тобто, актуальність і сучасність. Демонстрація результатів проекту проводиться перед комісією, до складу якої входять викладачі спеціальних, і мовних дисциплін, а також фахівці-практики. Такий склад комісії дозволяє оцінити проектну роботу не тільки з урахуванням специфіки конкретної навчальної дисципліни, презентабельності та естетичності результатів, практичних рекомендацій, але й врахувати риторичні навички студентів, їх уміння висловити та захищати свої погляди, вибирати комунікативно виправдані мовні засоби, робити висновки, брати участь у дискусії [2, с. 79; 5, с.41], доводити прагматичні положення і реальні практичні переваги

виконаних проектних робіт, доречно використовувати спеціальну термінологію, зокрема, термінологію географії.

Таким чином, основними критеріями відбору географічних термінів для опрацювання є їх частотність, значущість, доступність в когнітивному плані, відповідність поставленим цілям навчання і реаліям сьогодення, тобто, актуальність і сучасність. Методи вивчення термінологічної лексики на заняттях з мовних дисциплін допомагають студентам формувати й розвивати навички, знання та вміння, необхідні для того, щоб стати справжніми професіоналами, готовими до співпраці з іншими людьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демченко, В. А., Балабанова, К. Є., Ємельянова, Є. С. (2021). Реалізація компетентнісного підходу в самостійній роботі студентів закладів вищої освіти // Інноваційна педагогіка. 2021. Т. 239. №. 38. – С. 34 – 40.
2. Ємельянова, Є.С., Амеліна, С.М., Жук, Л.Я. (2013). Термінологія і професійна комунікативна культура фахівців аграрної сфери: монографія. Харків: Щедра садиба плюс.– Х.: Щедра садиба плюс, 2013. – 260 с.
3. Емельянова Е.С. Научные принципы обучения специальной терминологии в высшей школе. Мир языков: ракурс и перспектива: [Электронный ресурс]: материалы VI Международной науч.-практ.конф., Минск, 22 апреля 2015 г. В 7 т. Т.6 / редкол. : Нижнева (отв.ред.) Электрон. Текст дан. Минск: БГУ, 2015. Загл. С экрана № 002912062015. Деп.в БГУ 12.06.2015. – том 1. – 128 с. – С. 22 – 30.
4. Ємельянова Є.С. (2020) Вивчення термінології як компонента мови спеціальності фахівців галузі туризму // Географія та туризм: Матеріали III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., Харків, 26 лют. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. Лоцмана П.І.] – Харків: ХНПУ ім. Г.С.Сковороди, 2020. С. 29 – 32.

5. Ємельянова Є.С. (2021) Роль інформаційних центрів закладів вищої освіти Франції в організації самостійної роботи майбутніх фахівців з туризму // Географія та туризм : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., Харків, 26 лют. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. проф. Лоцмана П. І.]. Харків : ХНПУ, 2021. – С.39 – 41.
6. Жук, Л.Я., Ємельянова, Є.С., Ільєнко, О.Л. Academic and professional Communication. Харків: Міськдрук, 2011. – 268 с.
7. Мизин Т. Слова-композиції в термінології підмови географії (на матеріалі англійської мови) (Words composites in geographical terms) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2016. №. Вип. 61. – С. 104-106.
8. Муромцева Ю. І. (2021) Переваги та особливості дистанційного навчання географії // Географія та туризм : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., Харків, 26 лют. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. проф. Лоцмана П. І.]. Харків : ХНПУ, 2021. – С. 31–39.
9. Муромцева Ю.І., Некос А.Н. (2021) Науково-методологічні основи підготовки фахівців у галузі екологічної безпеки // Екологічна безпека – сучасні напрямки та перспективи вищої освіти. I Міжнародна інтернет-конференція (м. Харків, 25 лютого 2021 року). – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С. 96-97
10. Фоменко Н.А. (2005). Педагогіка вищої школи: методологія, стандартизація туристської освіти. К.: ТОВ Видавничий дім «Слово», 2005. 216 с.
11. Шикина О.В., Загорулько С.Ю. Современные тенденции и перспективы развития международного туризма. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 9. С. 35-38.

12. Common European Framework of Reference: learning, teaching, assessment. Language Policy, Programme Education Policy, Division Education, Department Council of Europe. 2001. 278 p.
13. Mackey W. F. Principes de didactique analytique. Didier. Paris, 2012. 324 p
14. UNWTO. Tourism highlights 2018. Edition, 2018. 234 p. URL: <https://www.unwto.org/global/publication/unwto-tourism-highlights-2018>

*Дарія Олександрівна Потапенко,
студентка IV курсу
факультету економічних відносин і фінансів,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків*

*Ігор Олександрович Волошко,
студент IV курсу
факультету економічних відносин і фінансів,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків*

МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

*Науковий керівник: Ємельянова Є.С.,
канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри мовної підготовки
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків*

Висвітлено та проаналізовано мотиваційний аспект навчання іноземної мови майбутніх фахівців туристичної галузі. Окреслено основні проблеми, виділено мотивуючі фактори до навчання іноземної мови студентів закладів вищої освіти.

Ключові слова: мотиваційний аспект, іноземна мова, заклади вищої освіти, майбутні фахівці з туризму.

У ХХІ столітті однією обов'язкових компонент професіограми фахівців туристичної галузі є іншомовна комунікативна компетентність, тому

навчання іноземних мов у закладах вищої освіти вбачається безпосереднім засобом, що сприяє виконанню соціального замовлення ринку праці щодо кваліфікованого персоналу. Сьогодні у навчальних програмах вищих навчальних закладів України основна мета навчання іноземної мови виступає як інтегративна, зорієнтована на вміння використовувати мову в повсякденному житті, а також на освіту, виховання та розвиток студентів. При цьому виховна мета при вивченні іноземної мови пов'язана з формуванням відносин; розвиваюча – включає розвиток здібностей, самореалізацію та самовизначення студентів. Питання ефективності професійної туристичної освіти висвітлено в працях В.Квартальнова, Ю.Муромцевої, В.Жолдак, Н.Фоменка, В.Федорченка, В.Цибуха та інших вчених. Ю.Муромцева [5; 6] підкреслює інтегративний характер підготовки фахівців, адже «робота й освіта в галузі туризму вимагають знань з географії, економіки, історії, психології, соціології, іноземних мов, інформаційних методів, комунікативних навичок, тощо» [6, с.25]. Мотиваційний аспект навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах частково розглянуто в роботах А.Алієвої [8], С.Амеліної [2], О.Анастасьєвої [1;9], В.Демченко [10], Є.Ємельянової [3;4], Л.Жук [2], І.Ковальчук [8], О.Пантелєєвої [7], І.Семенішиної[10], А.Сухової [9], Б.Цимбал [4] та інших. Науковці підкреслюють тісний взаємозв'язок знань з іноземної мови і професійної комунікативної культури з успіхом у подальшій професійній діяльності, одночасно наголошуючи на відсутності достатньої мотивації у частини студентів. Таким чином, аналіз наукових робіт підтверджує актуальність нашої розвідки, метою якої є висвітлення мотиваційного аспекту навчання іноземної мови майбутніх фахівців туристичної галузі. Під час навчання іноземної мови в українських закладах вищої освіти у студентів перших курсів виникають такі проблеми, як низька мотивація й пасивність щодо оволодіння предметом на високому рівні. Це може бути спричинено негуманітарним складом мислення студентів і невисоким

базовим рівнем знання іноземних мов. До того ж досить часто увага студентів зосереджена на профільних предметах, а іноземну мову вважають менш важливою дисципліною, яка не пов'язана з їхньою майбутньою професійною діяльністю. Це підтверджують і результати анкетування, проведеного нами в межах заходів щодо підвищення якості вивчення іноземних мов в Державному біотехнологічному університеті (м.Харків) серед студентів першого, другого і четвертого курсів освітньої програми «Туризм», у якому взяли участь 52 студенти (на жаль, не всі студенти взяли участь у опитуванні). Запитання охоплювали зокрема такі аспекти вивчення дисциплін «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» і «Друга іноземна мова (за професійним спрямуванням)» як мотивація до навчання і оцінювання студентами рівня їх особистих знань, набутого у школі або коледжі при вступі до університету. Опитування виявило, що тільки 45 % студентів вважають рівень знань з англійської мови, набутий раніше, достатнім для продовження навчання в університеті. Цей показник свідчить про недооцінювання абітурієнтами важливості вивчення іноземних мов при підготовці до навчання за освітньою програмою «Туризм». Одже, однією з основних проблем вивчення іноземної мови є недостатній рівень, з яким частина вступників приходять на перший курс. Той, хто хоче навчитися користуватися іноземною мовою, повинен чітко визначати – для чого йому потрібна іноземна мова, якого рівня компетентності він хоче досягти. Сучасний фахівець будь-якої галузі не може досягти значних висот без знання іноземної мови, в першу чергу, англійської, яка стрімко перетворюється з English на Globish. Наукова література, нові розробки, обговорення і листування – все це презентується сьогодні англійською. Також слід зазначити, що важливу роль в ефективному навчанні іноземної мови за професійним спрямуванням відіграє професійно орієнтований підручник. Але інколи зміст підручника не відповідає потребам сучасного професійного середовища. Для подолання розриву між університетською

аудиторією та робочим місцем майбутнього фахівця необхідно: 1) збирати інформацію про те, які знання та навички необхідні майбутньому фахівцеві для, 2) використовувати отриману інформацію в розробці та вдосконаленні навчальних програм та підручників [1, с.3]. Крім самого поняття «туризм», майбутньому абітурієнту важливо ознайомитися з основними програмними результатами навчання за спеціальністю «Туризм» та співставити їх зі своїми інтересами, здібностями, знаннями, враховуючи, що програмні результати навчання передбачають, зокрема вміння працювати в міжнародному та вітчизняному професійному середовищі; вільне володіння та здатність спілкуватися діловою англійською та іншою (шими) іноземною (ними) мовою (мовами) в професійній діяльності; здатність до підприємницької діяльності на національному та міжнародному туристичному ринку; здатність до соціальної та академічної мобільності в сфері туристичної діяльності ; здатність до міжкультурної взаємодії в сфері міжнародної туристичної освіти та професійної діяльності; здатність до управління інформацією, здатність використовувати інформаційно-інноваційні методи і технології в сфері туризму [6, с.24 - 25]. Вищевказані програмні результати навчання неможливо досягти без високого рівня знань іноземних мов, по-перше, англійської, як мови міжнародного спілкування.

Вивчення англійської мови – це важкий і тривалий процес, що вимагає терпіння, значної концентрації та твердої впевненості в успішності його завершення. До найбільше значущих мотивуючих факторів, які спонукають вивчати англійську мову, можна віднести:

1. Успішне просування по кар'єрних сходах.
2. Можливість навчатися за кордоном.
3. Необмежений доступ до інформації.
4. Задоволення власних амбіцій і прагнення до саморозвитку.
5. Відсутність мовного бар'єра під час подорожей.
6. Можливість насолоджуватися творами мистецтва в оригіналі.

І головне, пам'ятати, що мотивація – це потужний психологічний інструмент, бо саме вона допомагає не припиняти рух уперед, а наполегливо просуватись до своєї мети й долати всі труднощі у вивченні англійської мови.

Таким чином, підвищення якості навчання іноземних мов у вищій школі має забезпечуватися підтримкою в мотиваційному напрямку шляхом роз'яснювальної роботи щодо ролі володіння іноземними мовами у посиленні конкурентоспроможності й мобільності випускників. Необхідно впроваджувати заохочувальні заходи з боку викладачів, провідних науковців, керівництва факультетів і університету, зокрема, знайомство з інноваційними світовими досягненнями в туристичній галузі через публікації і сайти видатних навчальних закладів та передових компаній мовою оригіналу; викладання фахових предметів іноземними мовами; забезпечення інформації та організація зустрічей студентів із випускниками, які можуть довести, що не тільки професійні знання, а й високий рівень володіння мовою дали їм змогу досягти поставленої мети; залучення студентів до фахових конференцій із використанням іноземної мови; навчання міжнародно визнаної термінології та правил спілкування міжнародної професійної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анастасьєва О. А. Комунікативна складова професійно-орієнтованого курсу іноземної мови // Комунікативна спрямованість вивчення мовних дисциплін у вищих навчальних закладах. <http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/04/angl.2015.pdf#page=3>
2. Ємельянова, Є.С., Амеліна, С.М., Жук, Л.Я. (2013). Термінологія і професійна комунікативна культура фахівців аграрної сфери: монографія. Харків: Щедра садиба плюс.– Х.: Щедра садиба плюс, 2013. – 260 с.
3. Ємельянова Є. С. Термінолексика як компонент комунікативної культури фахівців аграрної сфери //Наукові записки [Національного

університету Острозька академія]. Сер.: Філологічна. – 2012. – №. 27. – С. 17-18.

4. Ємельянова Є. С., Цимбал Б. М. Україна та Франція: діалог національних культур як засіб взаєморозуміння та пізнання світу // Національне та інтернаціональне у світовому культурному просторі. – С. 58. http://29ujmo6.257.cz/bitstream/123456789/4092/1/materialy_7_nauchno_prakticheskoy_konferencii_2014.pdf

5. Муромцева Ю. І. Переваги та особливості дистанційного навчання географії // Географія та туризм : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., Харків, 26 лют. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. проф. Лоцмана П. І.]. Харків : ХНПУ, 2021. – С. 31–39.

6. Муромцева, Ю.І. Туризм у профорієнтаційній роботі вчителя. // Географія та туризм: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (26 лютого 2019 р., м. Харків). – С. 17-25. <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/2679>

7. Пантелєєва, О.Я., Ємельянова, Є.С. (2021). Роль лингвистических, социальных и психологических факторов в процессе обучения иноязычной лексике // Духовність особистості: методологія, теорія і практика, Т. 101, № 2 (Ч.2). (2021). С. 100 – 110. <http://domtpsnu.snu.edu.ua/index.php/Domtp/article/view/320>

8. Alieva A., Kovalchuk I. Tokareva., O., Sytnyk, O., Yemelyanova, Y.(2021). Foreign language professional competence of students in the process of learning english for vocational purposes //AD ALTA-Journal of Interdisciplinary Research. – Т. 1. – С. 99-105.

9. Anastasieva, O., Yemelyanova, Y., Sukhova, A., Rudenko, S., & Martakova, A. (2022). The expediency of implementation of project work into the English for Specific Purposes course. Journal of Language and Linguistic Studies, 18(Special Issue 1), 80-89.

10. Demchenko V., Semenyshyna I., Yemelyanova Y. Психологічні особливості діяльності викладача ЗВО в процесі навчання іноземних студентів //Social work and education. – 2021. – Т. 8. – №. 1.
11. McInnerney, J., T.S. Robert. Collaborative or cooperative learning? // Online collaborative learning: Theory and practice, ed. T. S. Roberts, Hershey. – Information Science Publishing, 2004. – P. 203 – 214.
12. Oxford R., Scarcella R. C. Second language vocabulary learning among adults: state of the art in vocabulary instruction System. 1994. № 22(2). Pp. 231-243.

Розділ 2. Сталий розвиток регіону та екологічна безпека

УДК 004.9:631.4

Василь Олександрович Фесюк, д.геогр.н., професор, завідувач кафедри фізичної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк
Ірина Анатоліївна Мороз, к.хім.н., доцент, доцент кафедри матеріалознавства Луцького національного технічного університету, м. Луцьк
Зоя Констянтинівна Карпюк, к.геогр.н., доцент кафедри фізичної географії Волинського національного Волинського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк
Лариса Тарасівна Чижевська, к.геогр.н., доцент кафедри фізичної географії Волинського національного Волинського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯХ СТРУКТУРИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОКРИВУ ДЛЯ РОЗРОБКИ СХЕМ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ ЛОКАЛЬНОГО РІВНЯ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ ГІС ТА ДЗЗ

Інтеграція України в ЄС передбачає імплементацію багатьох європейських директив в галузі охорони природи, в т.ч. й формування Панєвропейської екомережі. Наше дослідження стосується найнижчого рівня екомереж – локального, бо екомережі інших рівнів для Волинської області вже розроблені. Екомережа – це функціонально об'єднана система природоохоронних територій різного статусу і допоміжних територій, які забезпечують функціональні зв'язки між біотопами різних рангів, а також збереження умов для природного перебігу процесів функціонування і розвитку екосистем різного рівня організації. До них належать: землі водного фонду, водно-болотні угіддя, прибережні захисні смуги, смуги відведення, берегові смуги водних шляхів і зони санітарної охорони, землі лісового фонду; полязахисні лісові смуги та інші захисні насадження, які не віднесені до земель лісового фонду; курортні та лікувально-оздоровчі території з їх природними ресурсами; землі рекреаційного призначення для організації

масового відпочинку населення і туризму; інші природні території, у межах яких є природні об'єкти, що мають особливу природну цінність; земельні ділянки, на яких зростають природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України; земельні ділянки, які є місцями перебування чи зростання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України; частково землі сільськогосподарського призначення екстенсивного використання [5].

Наявні сьогодні мережі територій та об'єктів ПЗФ мають острівний, локалізований характер, а тому не відповідають ідеї цілісності природи, нерозривності і взаємопов'язаності її складових частин. Як просторова система, екомережа передбачає включення пов'язаних між собою функціонально і територіально природних геосистем та антропогенізованих ландшафтів, які потребують збереження та відновлення за умов невиснажливого природокористування [9].

В територіальній організації екологічної мережі виділяють 3 рівні [4]:

- загальнодержавний (Генеральна схема планування території України);
- регіональний (адміністративні області);
- локальний (адміністративні райони та ОТГ).

Питання застосування технологій ГІС і ДЗЗ для вирішення прикладних завдань охорони природи та раціонального природокористування широко висвітлені в наукових публікаціях. Зокрема, забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення засобами ГІС та ДЗЗ досліджувалось Беспальком Р.І., Воронюком Ю.Ю., Никифоруком О.П. в роботі [1], використання геоінформаційних систем для інтегрованого управління водними і земельними ресурсами сільських територій – Воротинцевою Л.І. в роботі [3], основні аспекти застосування ГІС/ДЗЗ-технологій для планування територій – Мальчиковою Д.С. в роботі [8], просторове геоінформаційне моделювання для оптимізації використання ерозійно-небезпечних земель – Світличним О.О. в роботі [11]. Розвитку

екологічних мереж різних рівнів Волинської області присвячені роботи Петліна В.М., Фесюка В.О., Карпюк З.К. [5, 9]. Проте питання застосування технологій ГІС і ДЗЗ для дослідження розвитку екомереж різних рівнів та їх проєктування на сьогодні науковцями вивчені недостатньо.

Метою нашої роботи є дослідження особливостей структури земельного покриття (land cover) для території однієї з ОТГ Волинської області (Рівненської ОТГ) з використання даних ДЗЗ, класифікація типів земельного покриття в QGIS для наступної розробки та уточнення схеми локальної екомережі території на основі отриманих матеріалів. Чому ми вибрали саме Рівненську ОТГ? Це одна з найбагатших ОТГ в області (тут знаходиться міжнародний пункт переходу кордону Ягодин-Дорогуськ). Лісовкриті землі займають 44% території, водно-болотні угіддя – 6%, проте коефіцієнт заповідності території – лише 5,7%. Це дуже мало (по Волинській області – 10,8%), а отже існує значний потенціал розвитку ПЗФ та екомережі.

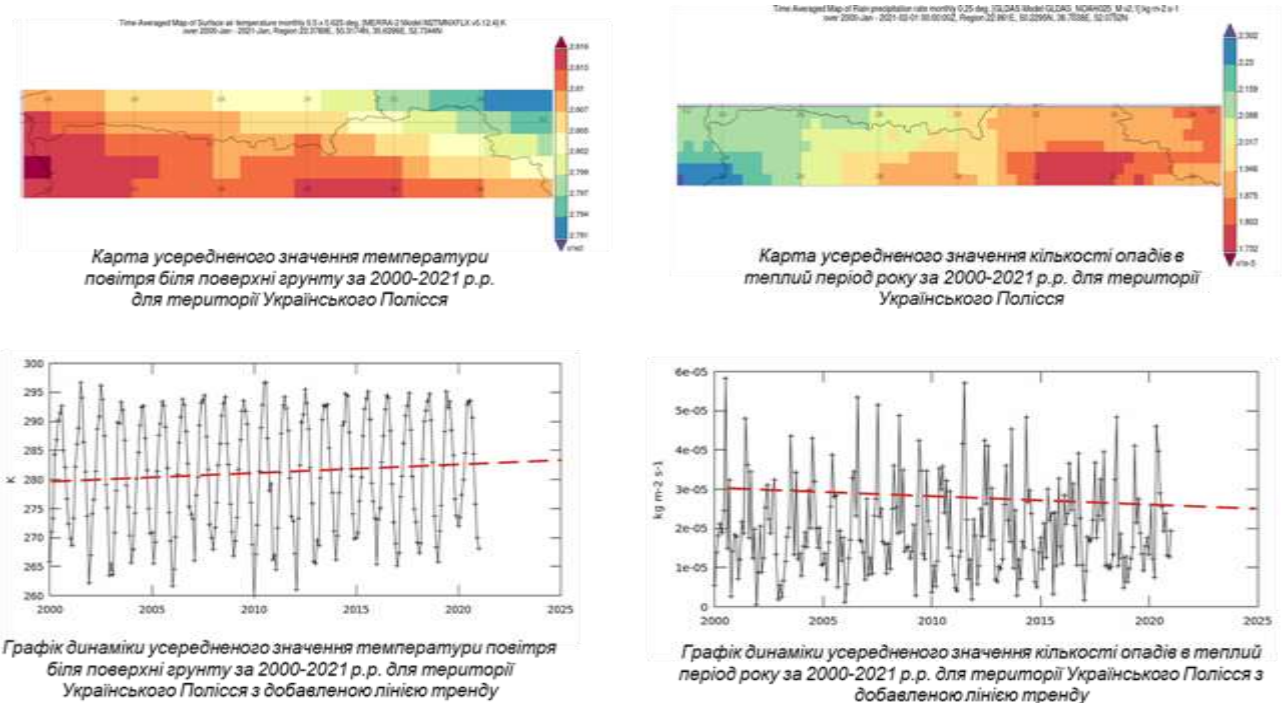


Рис. 1. Результати аналізу усереднених значень температури повітря біля поверхні ґрунту та кількості опадів в теплий період року за 2000-2021 р.р. для території Українського Полісся за матеріалами ресурсу *Giovanni* [6]

Ще один аспект, на який варто звернути увагу, важливість саме регіону Полісся в розвитку екомережі. В науковій літературі останнім часом багато пишуть, що Полісся, як природна зона надлишкового зволоження, зникає під впливом глобальних кліматичних змін. Нами проаналізована динаміка температури повітря та кількості опадів за період 2000-2021 р. з використанням можливостей по обробці та візуалізації супутникової інформації ресурсу *Giovanni* (рис. 1). Виділені тренди цих процесів свідчать про стійке підвищення температури повітря, для зони Полісся вище, ніж для інших природних зон України (2,2°C). Тренд зменшення опадів суттєво пологіший, проте в останні роки аридизація ландшафтів зумовлена не зменшенням кількості опадів, а зміною характеру їх випадання із обложного на зливовий [6].

Методика дослідження структури земельного покриву для розробки схем екологічної мережі локального рівня з використанням ГІС та ДЗЗ включає в себе наступні важливі етапи: виділення меж лісових масивів, водоохоронних зони водних об'єктів, використання земель на досліджуваній території.

Виділення меж лісових масивів нами проводилось за матеріалами ресурсу [Global Land Cover](#) [10], з використанням Публічної кадастрової карти України, з уточненнями, для яких використовувались супутникові знімки Sentinel-2, що оброблялись в EO Browser та QGIS.

Водоохоронні зони виділені за даними Публічної кадастрової карти України, з уточненнями, для яких також використовувались супутникові знімки Sentinel-2, що оброблялись в EO Browser та QGIS. Зокрема, враховувались водні індекси (NDWI), знімки використання земель осушувальних систем [2].

Для оцінки використання с/г земель на досліджуваній території аналізувалась структура посівів ярових культур на території Рівненської ОТГ у 2019 р. за матеріалами Публічної кадастрової карти [7].

Також окремо виділялись ділянки лісів ДП «Прибузьке ЛГ», найбільш цінні для заповідання на основі аналізу знімків Sentinel-2 в EO Browser. На основі цієї інформації розроблялися пропозиції для органів місцевої влади та лісогосподарських підприємств по розширенню існуючих і створенню нових об'єктів і територій ПЗФ, які на перспективу мають стати ядрами проєктованої екомережі.

Ще одним джерелом територій для розвитку екомережі можуть стати меліоративні системи. Потрібно проводити інвентаризацію осушувальних систем з метою встановлення доцільності подальшого використання в с/г окремих їх ділянок. Якщо на якихось ділянках ОС працюють ефективно, а ці ділянки інтенсивно використовуються в землеробстві, доцільно обстежувати та обслуговувати ОС – косити траву, розчищати канали від рослинності та замулення, слідкувати за станом запірної арматури тощо. Якщо ж є ділянки, використання яких не проводиться вже десятками років, вони зарослі самосівом, заболочені, канали замулені, то можливо доцільно їх на перспективу ренатуралізувати [1, 7].

Тобто повернути в природній стан, залужити чи заліснити, чи, можливо, просто не заважати природній сукцесії.

Результати робіт по аналізу матеріалів ДЗЗ стали основою для розробки макету карти, підготовленої в програмі QGIS, яка демонструє класифікацію структури земельного покриву з використанням плагіну *dzetsaka*. Як видно з легенди (рис. 2), виділено 5 класів земельного покриву: ліси, водно-болотні угіддя, орні землі, території населених пунктів та інфраструктура, землі без рослинного покриву (піщані вершини дюн, що зазнають дефляції). Справа накладений контур ОТГ на карту Open Street Map.

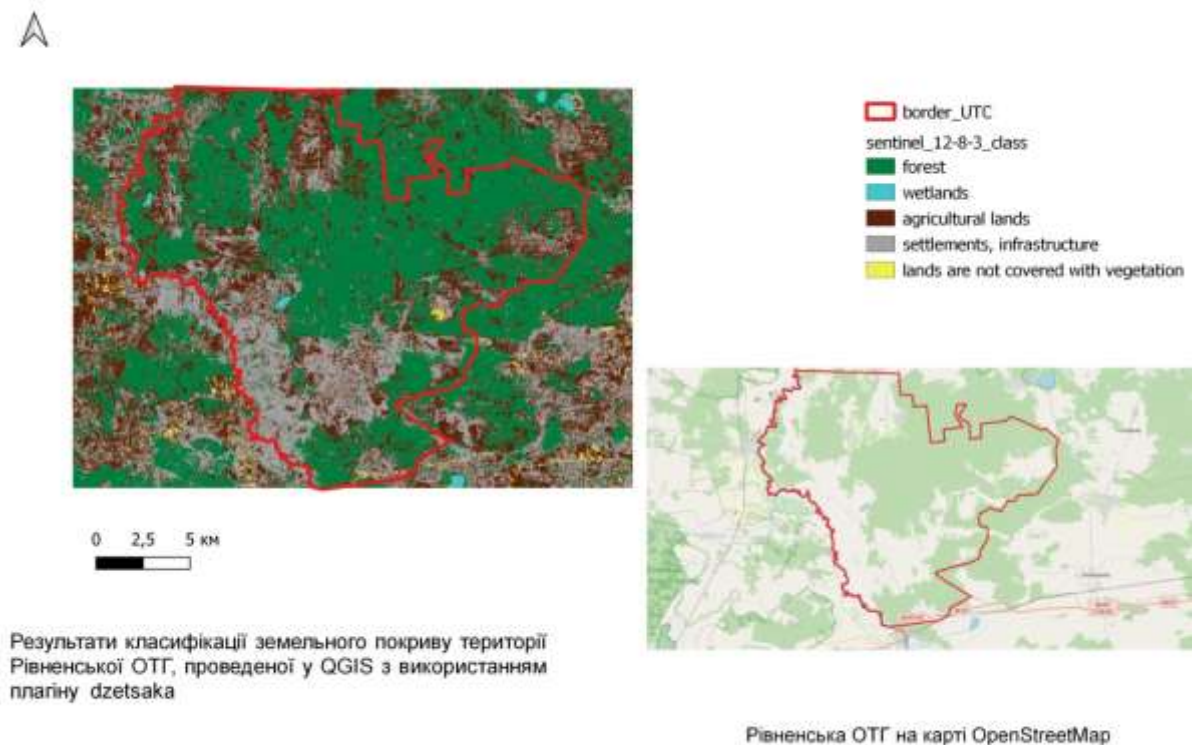


Рис. 2. Результати дослідження структури земельного покриття для розробки схем екологічної мережі локального рівня з використанням QGIS

Висновки. Досліджено особливості структури земельного покриття (land cover) на прикладі території Рівненської ОТГ (Волинської області) з використання даних ДЗЗ, проведено класифікацію типів земельного покриття в QGIS, отримані матеріали ляжуть в основу розробки та уточнення схеми локальної екомережі території. Okремо варто звернути увагу на використання QGIS в процесі розробки схеми локальної екомережі території. Доцільним та ефективним є її застосування на етапах:

- попереднього рекогнесцирування території з метою інтеграції даних з різних джерел (топографічні карти за різні роки, Open Street Map, Google Satellite Hybrid, Bing Maps, Публічної кадастрової карти, космічні знімки місій Sentinel і Landsat);
- уточнення структури, розмірів і топології об'єктів екомережі (синтез растрових зображень на основі поєднання окремих каналів космічних знімків, класифікація структури земельного покриття);

- підготовки картографічних матеріалів (створення макету друку), просторового аналізу (Saga→Spatial and Geostatistic), статистичного аналізу (Toolbox Plots) тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беспалько Р.І., Воронюк Ю.Ю., Никифорюк О.П. Забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення засобами ГІС ТА ДЗЗ / Використання ГІС та ДЗЗ у землекористуванні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 14-16 листопада 2012 р. – Миколаїв: КП «Миколаївська обласна друкарня», 2012. – С. 4-5.
2. Водоохоронні зони водних об'єктів в межах Рівненської ОТГ за матеріалами Публічної кадастрової карти. Електронний ресурс: Режим доступу: <https://map.land.gov.ua>
3. Воротинцева Л.І. Використання геоінформаційних систем для інтегрованого управління водними і земельними ресурсами сільських територій/ Використання ГІС та ДЗЗ у землекористуванні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 14-16 листопада 2012 р. – Миколаїв: КП «Миколаївська обласна друкарня», 2012. – С. 8-11.
4. Закон України “Про екологічну мережу України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>
5. Карпюк З.К. Природоохоронні мережі Волинської області. / З.К. Карпюк, В.О. Фесюк. – Л.: Терен, 2021. – 212 с.
6. Карти усередненого значення температури повітря біля поверхні ґрунту та кількості опадів в теплий період за 2000-2021 р.р. для території Українського Полісся. Електронний ресурс: Режим доступу: <https://giovanni.gsfc.nasa.gov/>
7. Класифікація посівів ярових культур на території Рівненської ОТГ у 2019 р. за матеріалами Публічної кадастрової карти. Електронний ресурс: Режим доступу: <https://map.land.gov.ua>

8. Мальчикова Д.С. ГІС/ДЗЗ-технології як інструмент практичної реалізації нових підходів до планування територій / Використання ГІС та ДЗЗ у землекористуванні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 14-16 листопада 2012 р. – Миколаїв: КП «Миколаївська обласна друкарня», 2012. – С. 36-38.
9. Петлін В.М. Регіональна екомережа Волинської області. / В.М. Петлін, В.О. Фесюк, З.К. Карпюк// Український географічний журнал. – 2021. – №2. – С. 31-41.
10. Результати виділення меж лісових масивів шляхом дешифрування космічного знімку з використанням ресурсу GlobalLandCover. Електронний ресурс: Режим доступу: <https://land.copernicus.eu/global/products/lc>
11. Світличний О.О. Просторове геоінформаційне моделювання як основа оптимізації використання ерозійно-небезпечних земель/ Використання ГІС та ДЗЗ у землекористуванні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 14-16 листопада 2012 р. – Миколаїв: КП «Миколаївська обласна друкарня», 2012. – С. 66-68.

УДК 338.49

*Оксана Вікторівна Гамова,
доктор. екон. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів
і економіки міжнародного туризму,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя*

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ЧОРНИХ МЕТАЛІВ З УРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ

Ринок чорних металів є однією з найважливіших галузей світового господарства. Галузь чорної металургії включає виробництва,

найважливішими серед яких є видобуток та збагачення сировини, виробництво чорних металів, труб, електросплавів, коксохімічне і вогнетривке виробництво, вторинна обробка чорних металів, виробництво металевих виробів [5, с. 128].

Дослідниками визначаються такі основні чинники, що сприяють ефективному розвитку металургійної галузі: фактори виробництва та інфраструктури; ринковий попит на продукцію галузі; технологічно споріднені галузі; структура ринку та конкурентна ситуація на ньому. Тобто, розвиток металургії як інтегральної галузі промисловості не може бути забезпечений без одночасного інтенсивного розвитку органічно пов'язаних з нею галузей і виробництв, які формують її інфраструктуру та створюють разом потужний металургійний комплекс [2, с. 772].

До складу інфраструктури металургійного ринку входить комплекс інститутів, що забезпечують: постачання різних видів ресурсів між функціонуючими підприємствами та організаціями, виробниками і споживачами; купівлю-продаж товарів галузі; інформаційні ресурси для учасників ринку; підвищення ефективності роботи суб'єктів ринкових відносин внаслідок їх спеціалізації; організаційно-правове оформлення ринкових відносин; відображення економічної кон'юнктури загалом, найважливіших видів ринку зокрема; сприяння процесу державного регулювання та контролю [1, с. 90].

Ринкова інфраструктура має бути пропорційною рівню розвитку виробництва на кожному етапі розвитку суспільства. Саме тому інфраструктура ринку чорної металургії вимагає наявності потужних промислових і торгово-складських комплексів, інформаційно-комерційних мереж, високоефективних засобів фінансово-кредитних розрахунків тощо. Для того щоб суб'єкти національного ринку не тільки мали ринкову інфраструктуру, право власності на засоби виробництва і продукцію, а й

могли реалізувати це право, крім економічних потрібні ще й правові передумови. [5, с. 130].

Головними проблемами чорної металургії України є необхідність технічного і технологічного переоснащення виробництва, поліпшення якості чорних металів, випуску нових видів сталі і прокату. Теперішній стан металургійного комплексу України характеризується технологічним відставанням у порівнянні з розвинутими країнами Європи та світу. На обладнанні з терміном служби вище нормативного виробляється 50% усієї металопродукції. Перед вітчизняними виробниками також постає проблема подорожчання залізорудної сировини, природного газу та зменшення видобутку коксівного вугілля. Різко зросли питомі витрати енергоресурсів на виробництво металопродукції [4, с. 71].

Чорна металургія належить до виробництва, яке при сучасній технології виготовлення металів сильно забруднює навколишнє середовище. Успішно вирішити екологічну проблему у промислових районах – важливе регіональне, економічне і соціальне завдання. Для цього необхідно впроваджувати на підприємствах чорної металургії новітні очисні технології, що дають змогу звести до мінімуму промислові відходи і викиди в атмосферу, оздоровити місця надмірної концентрації металургійних підприємств, а також лімітний вплив природних факторів на розміщення об'єктів чорної металургії у регіонах з порівняно високим рівнем заселення. Для забезпечення максимального очищення стічних вод необхідно також застосовувати багатократну очистку води [1, с. 92].

Головні напрямки розвитку чорної металургії на сучасному етапі мають бути пов'язані із упровадженням нових технологій виплавки сталі. Зокрема, це застосування киснево-конверторного і електроплавильного способів та скорочення мартенівського способу; вдосконалення структури прокатного виробництва. На сьогодні в металургійній галузі України відбуваються зміни, пов'язані з модернізацією виробництва, використанням

більш ресурсозаощаджувальних технологій та зростання рівня іноземних інвестицій в українському бізнесі. Зацікавленість металургійних підприємств України в цьому повинна стимулюватися відповідними пільгами на прибуток, який спрямовується на розвиток виробництва, впровадження досягнень НТП, використання винаходів, патентів і «ноу-хау» [3, с. 250].

Зважаючи на це, пріоритетами державної економічної політики щодо розвитку інфраструктури металургійної галузі мають бути:

- розроблення Програми модернізації інфраструктури реального сектору економіки, яка передбачатиме заходи щодо заміни і оновлення зношеного металофонду з критичним ступенем зношеності рухомого складу та шляхів сполучення «Укрзалізниці», тепломереж тощо з розміщенням замовлень на вітчизняних металургійних підприємствах;

- затвердження «державної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу України на період до 2025 р.», яка передбачатиме механізми створення імпортозамінних виробництв шляхом розвитку інноваційної інфраструктури та науково-технічного забезпечення галузі, комерціалізації наукових розробок;

- організація системної співпраці з міжнародними інституціями, що займаються розвитком промисловості, з метою впровадження у промисловому комплексі України європейських стандартів та систем контролю, нових технологічних регламентів, критеріїв оцінювання енергоефективності та енергозбереження тощо;

- удосконалення інфраструктури реалізації української металопродукції на внутрішньому ринку шляхом створення віртуальних торговельних майданчиків для промислових підприємств, запровадження системи моніторингу та прогнозування кон'юнктури внутрішнього ринку [2, с. 774].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончарук О. В., Рябко О. І., Оверковський Б. М. Гірничо-металургійний комплекс України: сучасні тенденції та результати. *Інфраструктура ринку*. 2021. Випуск 55. С. 86–97.
2. Денисюк А. В., Зінченко О. А. Проблеми та перспективи розвитку металургійної галузі України на світовому ринку. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 770–775.
3. Коломоєць К. В., Ситников М. М. Імпорт металопродукції до України та конкурентні переваги українських виробників на національному та глобальному ринках. *Молодий вчений*. 2018. № 9(61). С. 249–252.
4. Макогон Ю. В. Внутрішній ринок металургії України та концентрація підприємств цієї галузі. *Вісник економічної науки України*. 2019. №1. С. 68–75.
5. Тарасенко С. В., Петрушенко Ю. М. Міжнародний бізнес : навчальний посібник / С. В. Тарасенко. Суми : Сумський державний університет, 2021. 222 с.
6. Namova O. , Dergach A., Pikulyk O. , Ivanenko O. , Zolotych I, Diachenko K. Methods of Regulating Migration Processes in EU Countries. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.21 No.3,c. 257-265, March 2021 .
7. Mishchuk, I., Namova, O., Tkachenko, S., Bulhakova, O., Levandivskyi, O. Influence Of Vertical Integration Of Enterprises On Change Of Their Financial Indicators And Economic Security. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal* [this link is disabled](#), 2021, 25 (Special Issue 5), стр. 1–8.

УДК 336.02 : 332.146.2

Клиновий Дмитро Віталійович, к.е.н., старший науковий співробітник, доцент, провідний науковий співробітник відділу методології сталого розвитку, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», м. Київ
Петровська Ірина Олегівна, к.е.н., старший науковий співробітник, доцент, завідувачка кафедри індустрії гостинності та сталого розвитку, Навчально-науковий інститут управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМАТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРСАЙТ-ПРОЄКТІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Форсайт є одним з дієвих інструментів управління розвитком господарських систем, що застосовує методи прогнозування, технології програмування із загальними підходами до стратегічного управління сталим розвитком держави та її регіонів, заснований на колективних оцінках різних соціальних груп для реалізації комплексу цілей сталого розвитку. На сьогодні методологія форсайту починає активно застосовуватися на різних рівнях, включаючи територіальний. При цьому основною перевагою даної методології, в порівнянні з традиційними підходами, є орієнтація на залучення всіх зацікавлених сторін, тобто стейкхолдерів до господарського процесу. Це дозволяє не тільки максимально врахувати всі важливі аспекти розглянутих проблем, а й узгоджувати позиції зі знаходження взаємоприйнятних шляхів їх вирішення. Проте, на сьогодні мало розробленими залишаються як засоби, так і формати фінансового забезпечення реалізації форсайт-проєктів для сталого розвитку територіальних утворень.

Метою публікації є ідентифікація можливостей та окреслення базових форматів організації фінансування форсайт-проєктів сталого просторового розвитку в системі управління національним господарством.

Дослідження в сфері застосування форсайту, як засобу управління економікою, висвітлюються наразі в роботах таких авторів, як Беккер П., Георгіо Л., Кеттерінг Ч.Ф., Кінан М., Майлз І., Мартін Б., Поппер Р., Ді Чезаре М., Бойкова М.В., Ємельяненко Л.М., Згуровський М. З., Зінченко М.А., Квітка С.А., Климова Н.В., Клопов І.О., Кравець Р.А., Ладикова Т.І., Кваша Т.К., Малова Т.І., Прудський В.Г., Рибінцев В.О., Салазкін М.Г., Семенова Н.М., Третьяк В.П., Федулова Л.І., Фесюн А.А., Шевченко Л.С. та інших закордонних і вітчизняних дослідників.

За кордоном з 90-х років минулого століття форсайт почав використовуватися в соціально-політичній сфері, при розробці державних проєктів і програм місцевого самоврядування. У ХХІ столітті активно реалізуються форсайт-проєкти міст: Дубліна, Барселони, Штутгарта; у 2017 році було представлено форсайт розвитку м. Челябінська, а в 2021 р. – м. Москви до 2050 р., тобто на 30 років, існує п'ятдесятирічний форсайт розвитку Лондонської агломерації до 2062 р. Форсайт-проєкти соціально-економічного розвитку країни розроблено у США, Японії, Великобританії, Австрії, Фінляндії, Франції, ПАР. Дорожні карти вказаних форсайт-проєктів розроблялися за різними напрямками: освіта, якість життя, культура і міжнаціональне спілкування, співпраця між поколіннями, надання послуг тощо [1]. В Україні формат форсайт-проєктування застосовувався в основному для визначення перспектив розвитку країни у цілому, так, відомою розробкою у цій царині, зокрема, є робота «Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти», підготовлена науковим колективом під керівництвом М.З. Згуровського у 2015 році. У цій роботі розглянуто методологію та розроблено форсайт розвитку економіки України на середньостроковому (2015–2020 роки) і довгостроковому (2020–2030 роки) часових горизонтах [2]. Також варто згадати й роботу «Група з розробки сценаріїв 2027: Форсайт Україна. Чотири сценарії для розвитку України»,

підготовлену фондом ім. Фрідріха Еберта у Відні 2018 року. У даній праці було представлено чотири сценарії, що базувалися на двовимірній таблиці із такими змінними: державна спроможність – сильна або слабка; суспільство – згуртоване чи поділене. Ідея проєкту полягала у визначенні ймовірних сценаріїв виходу із кризи для України у наступні 10 років [3]. У 2021 році в Україні на Кримській платформі було представлено через форсайт-підхід перспективу бачення розвитку окупованої території АР Крим до 2050 р. [4]

Не зважаючи на подібні пілотні розробки, на сьогодні в Україні методологія форсайт-проєктування, для забезпечення сталого просторового розвитку, на регіональному, а тим більше – на муніципальному рівнях наразі широко не використовується, хоча несе в собі ряд переваг перед традиційною методологією стратегування просторового розвитку, насамперед – в частині формування консенсусного бачення просторового розвитку та його фінансування з позицій різних зацікавлених сторін господарського процесу. Щодо забезпечення сталого розвитку просторових утворень – регіонів, територіальних громад, окремих населених пунктів тощо, форсайт-проєкт сталого розвитку може виступати як перспективний проєктивний інструмент формування стратегічних напрямів соціально-економічного та інноваційного розвитку території, виявлення важливих та пріоритетних, на перспективу, в якості джерел економічного розвитку, для господарства територіального утворення, місцевих ресурсів, включаючи природний капітал, спеціалізації крафтових виробництв, розвиток яких спиратиметься на унікальну місцеву ресурсну базу, технологічних проривів у промисловості, аграрному виробництві, інфраструктурі тощо, здатних вплинути на економіку й суспільство території в середньо- і довгостроковій перспективі. Важливою складовою форсайт-проєкту має стати окреслення зон росту в територіально-галузевому розрізі для регіонального господарства, які виступатимуть головними реципієнтами інвестицій, інновацій та проєктного фінансування й сприяння формуванню відповідних драйверів територіальної економіки,

включаючи, зокрема, інституціональні утворення фінансового спрямування, такі, як страхові установи, фінансові компанії з управління сек'юрітизованими активами, похідними від природного капіталу, біржі, різноманітні корпоративні та пайові фонди колективних інвестицій, фінансові установи, які покликані професійно управляти фінансовою діяльністю, зокрема-бюджетуванням у природно-господарській сфері.

Висвітлена у науковій літературі методологія фінансування форсайту здебільш орієнтована на традиційні методи державного та консолідованого фінансування. Так, зокрема, відзначається, що для фінансування початкової фази, тобто розробки форсайту, зазвичай залучаються державні й приватні структури, які зацікавлені в проєктах, розроблюваних в складі форсайту, а невеликий річний внесок від кожного учасника дозволяє створити базу для ініціації процесу форсайт-проєктування. У наступній фазі, пошук коштів для розробки й реалізації складових форсайту, пропонується застосовувати внески кожного з учасників форсайту від місцевих і державних структур та приватних осіб, проте наголошується на ризиковості таких вкладень, що вимагає окремої уваги. Наголошується й на провідній ролі середнього й малого бізнесу у виконанні форсайту та на необхідності надання йому фінансової допомоги на фазах запуску розвитку та впровадження інновацій у проєкт. Для реалізації форсайтів в ЄС, європейські організації розробляють і пропонують моделі й кошти для фінансової підтримки підприємств, виходячи з логіки співробітництва між державними структурами загальноєвропейського, національного й регіонального рівнів, а також між приватними установами, наприклад, між банками, кредитними спілками, лізинговими компаніями, науково-дослідними установами, проєктно-конструкторськими організаціями, асоціаціями підприємств тощо [5].

З позицій організації фінансової діяльності, форсайт-проєктування є привабливим інструментом тому, що воно орієнтоване, по-перше: на визначення можливих альтернатив використання з однієї сторони –

природних, а з іншої сторони – фінансових ресурсів, що знаходяться в розпорядженні території у господарській діяльності, а по-друге: на вибір найкращих з них, з позицій доходності інвестованих капіталів і ризиків. Сказане передбачає переосмислення самої методології форсайту, в якій, поряд із традиційно притаманною їй інноваційно-технологічною складовою, набувають особливого значення, по-перше: просторові аспекти організації господарської діяльності, насамперед - її конкретні формати – господарські кластери, території пріоритетного розвитку, вільні економічні зони, технопарки, інноваційні хаби та ін.; по-друге: включення, окрім традиційного кола експертів, самих широких мас населення в якості зацікавлених осіб до громадського обговорення альтернативних варіантів реалізації стратегії у цілому й окремих проєктних пропозицій, що стосуються місцевих ресурсів розвитку та зачіпають інтереси безпосередньо мешканців території. Таким чином, під час розробки форсайт-проєкту значною мірою автоматично забезпечуватиметься накреслення оптимальної траєкторії сталого розвитку для територіального утворення. Також варто звернути увагу на те, що форсайт-проєкт, як один з форматів полісуб'єктного управління, помітним чином зорієнтовано на розвиток публічно-приватних відносин, що робить його одним із високоефективних організаційних форматів управління сталим просторовим розвитком [6].

Очевидно, що для реалізації форсайт-проєкту має формуватися фонд фінансування сталого розвитку території. Кошти для його наповнення необхідно брати, насамперед, із джерел рентних доходів, пов'язаних із використанням природного капіталу шляхом застосування цільових фінансових механізмів фіскального характеру, наряду з різноманітними іншими відомими механізмами формування фінансових ресурсів: колективних інвестицій на кшталт спільнокошту, ендавменту, залучення пайового інвестиційного капіталу, шляхом сек'юритизації через інвестиційні

сертифікати, емітовані спецюрособами на основі пулів активів, складених із цінних паперів інвестиційних проєктів та ін.

Як варіант, активи подібного фонду можуть формуватись за рахунок доходних цінних паперів, емітованих проєктними компаніями для окремих проєктів, що входять у форсайт сталого розвитку. З погляду організації, форматом такого інституту спільного інвестування може бути корпоративний інвестиційний фонд, взаємний фонд інвестиційних компаній, ендаумент-фонд, або пайовий інвестиційний фонд, який провадить діяльність пов'язану з залученням грошових коштів інвесторів, з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість тощо [7, с. 231]. Такий фонд може створюватися на постійній основі, або на чітко визначений строк дії форсайту, як фінансова установа цільового фінансування саме даного форсайт-проєкту.

Формування подібного фонду фінансування сталого розвитку території, який отримуватиме доходи (природну ренту) від природокористування й інвестуватиме їх в доходні й стійкі й надійні фінансові інструменти (валюту, державні чи/та корпоративні цінні папери, дорогоцінні метали тощо, депозитні активи в надійних агентів банківського сектору тощо) є найбільш перспективним і доступним на сьогодні інструментом організації сталої фінансової діяльності на територіальному рівні. На перспективу подібний фонд може бути створено і на національному рівні, за умов запровадження такої інституції, як цивільна власність на природні ресурси [8, с. 369-372.].

Для створення фонду довгострокового фінансування сталого розвитку за форсайт-підходом на територіальному рівні можна використовувати різноманітні організаційні формати, залежно від ступеня фінансової самостійності громади, формату самого форсайту – більш жорсткого, програмного, або навпаки – м'якого, імпліцитного типу (у форматі договору про наміри), більш притаманного довгостроковим багатостороннім формам організації господарської діяльності корпоративного типу, а також потреб

проектів у фінансуванні. Зважаючи на сказане, можна запропонувати три основні типи форматів функціонування відповідної установи, призначенням котрої є, насамперед, фінансування сталого розвитку:

- **бюджетний формат (фонд управління бюджетними коштами)**, коли цільовим завданням фонду є професійне стратегічне фінансове планування бюджетних видатків на перспективу, з урахуванням форсайт-стратегування; ефективне прийняття рішень про використання бюджетних коштів; формування громадських бюджетів, бюджетів розвитку територій, структурування та експертиза проектних пропозицій; налагодження діалогу між владою, бізнесом і населенням з приводу обговорення проблемних питань фінансування проектів територіального розвитку в рамках форсайту та пошук можливостей участі додаткових стейкхолдерів у фінансуванні проектів, на базі схем консолідованого фінансування тощо, проте при цьому основним джерелом видатків на фінансування сталого розвитку залишаються бюджетні кошти, однак, можуть залучатись до реалізації проектів і кошти бізнес структур за ендаумент-механізмами або кошти населення, зібрані за механізмом краудфандингу;

- **сервісний формат (фонд – центр розвитку публічно-приватного партнерства)**, застосовується тоді, коли якщо цільова функція фінансової установи полягає у налагодженні публічно-приватного партнерства, сформованого в основному на базі договірних, контрактних форм публічно-приватної співпраці (концесії, сервісні договори, договори на управління, угоди про розподіл продукції тощо) та залученні бізнес-структур, їх інноваційних, технічних, людських, фінансових ресурсів до виконання завдань, поставлених в рамках роботи перед муніципальними структурами рішеннями громади (органами місцевого самоврядування). Проте, можливим варіантом є й створення під таке завдання окремої підприємницької структури, як правило - комунальної форми власності на правах юридичної особи. Подібне підприємство повинно мати право заробляти кошти для потреб

громади на основі контрактної діяльності з бізнес-структурами і зберігати їх у вигляді поточних, депозитних рахунків та доходних активів. Особливо корисним для форсайту є функціонування такої установи як місця концентрації та взаємоузгодження інтересів ключових стейкхолдерів з приводу використання ресурсів території, як активів господарської діяльності. Таким чином, до фінансування сталого розвитку за подібною схемою залучаються, окрім бюджетних коштів, також фінансові ресурси бізнес-структур.

• **проектний формат (фінансовий фонд SPV– проектна компанія з управління сек'юритизованими активами форсайту)**, в цьому разі цільова функція проектною компанією, створеною як окрема юридична особа (спецюрособа) з правами здійснення підприємницької діяльності у фінансовій сфері та емісії цінних паперів, міститься у формуванні забезпечених та безпечних, з позицій фінансового ризику, пов'язаного з ліквідністю, доходністю та структурою капіталу, тобто сек'юритизованих інвестиційних пропозицій для інвесторів-стейкхолдерів в частині емісії пулів активів, забезпечених, у свою чергу, доходами від інвестиційних підприємницьких проєктів, що реалізуються в рамках форсайт-стратегії територіального розвитку. Така установа може існувати самостійно (позабалансова сек'юритизація) або ж як окрема складова публічно-приватної проектною компанії сталого розвитку (балансова сек'юритизація). Роль такого корпоративного утворення міститься у формуванні інвестиційних проєктів сталого розвитку території з використанням схем структурного управління ними, у т.ч. через відокремлені компанії з правом емісії цінних паперів (SPV) і консолідованим рефінансуванням проектних задумів, у тому числі через фінансові установи, подібні до фондів сталого розвитку, на основі співпраці влади, бізнесу і громадського сектору у вирішенні актуальних соціальних, економічних та екологічних питань. За допомогою подібної схеми фінансування, до консолідованого фінансування проєктів сталого розвитку

долучатимуться, окрім публічних органів влади та бізнес-структур, також самі широкі кола стейкхолдерів-інвесторів на фондовому біржовому та позабіржовому ринку Фактично, таким чином забезпечуватиметься як рефінансування, так й убезпечення фінансових активів за допомогою професійного управління ними, що помітно сприятиме фінансовій сталості одночасно з ефектом підвищення фінансової віддачі від вкладених у проекти сталого розвитку коштів сектору публічних фінансів (рис. 1).



Рисунок 1. Базові формати територіального фонду фінансування форсайт-проекту сталого просторового розвитку

Висновки: таким чином, нами ідентифіковано форсайт-проекування в якості інструменту стратегічного управління сталим розвитком територіальних господарських систем, перевагою котрого у є залучення

стейхолдерів до визначення шляхів і напрямів сталого розвитку, а також запропоновано три основні формати функціонування фонду фінансування сталого розвитку: бюджетний, сервісний та проєктний. Подальші дослідження у цій сфері пов'язані з ідентифікацією оптимальної схеми державної участі у фінансуванні форсайт-проєктів сталого розвитку територіальних утворень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Квітка С. А. Форсайт в публічному управлінні: методи і перспективи реалізації в Україні / С.А. Квітка // Аспекти публічного управління. – 2018. – Т. 6. – № 8. – С. 56-70.
2. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020– 2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проєкту акад. НАН України М. З. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. — Київ: НТУУ «КПІ», 2015. — 136 с.
3. Група з розробки сценаріїв 2027: Форсайт Україна. Чотири сценарії для розвитку України, Відень: Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2018. – 28 с.
4. Форсайт Крим 2050: підсумки форсайту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://crimea-platform.org/forsajt>
5. Ди Чезаре М. Финансирование форсайт-исследований // Наука. Инновации. Образование. Форсайт: основы и практика применения. – 2008. – Вып. 5.– С. 173-176.
6. Брыкин А. Опыт применения форсайта как инструмента государственно-частного партнерства в области стратегического развития экономики // А. Брыкин, В. Шумаев. – РИСК. – 2009. – № 4. – С.12-18.

7. Формування просторової системи управління природно-ресурсними активами / за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2020. – 464 с.

8. Економічна оцінка природного багатства України: Монографія / за заг. ред. академіка НАН України, д.е.н., проф. С. І. Пирожкова; академіка НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика. – Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 396 с.

УДК 504:656.614.3

*Тетяна Анатоліївна Стовба, к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та морського права,
Сергій Миколайович Пишний, магістр судноводіння,
Херсонська державна морська академія, м. Херсон*

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ: РЕАЛІЇ ТА ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ

Морський транспорт є ключовою галуззю для здійснення безперервних поставок життєво важливих товарів та глобальної торгівлі: сьогодні майже 90% світової торгівлі здійснюється завдяки міжнародним морським перевезенням [1]. Світовий флот налічує близько 95 тис. торговельних суден [2].

Морський транспорт залишається одним з найбільш ефективних та економічних способів міжконтинентального переміщення вантажів. Хвилювання екологів викликають викиди в атмосферу, що постійно зростають. Тому для забезпечення екологічної безпеки встановлена пріоритетність потреб охорони навколишнього природного середовища та збереження цінних природоохоронних територій, що змушує скеровувати розумові зусилля, а також застосовувати цілком нові ідеї для їхнього подолання.

Моніторинг світових тенденцій розвитку показує, що морський транспорт стає дедалі більш енергозберігаючим та «зеленим», безпечним і

дружнім до споживача та навколишнього середовища. Зокрема, вуглецеві викиди на морських суднах складають лише 3% від загального обсягу викидів, для порівняння: на легковому автотранспорті – 6%, на вантажних автомобільному і залізничному – 4% [3].

Проаналізуємо напрямки підвищення екологічної безпеки морських перевезень вантажними суднами. Занепокоєння екологів викликають шкідливі викиди з судових енергетичних установок. Основними забруднювачами атмосферного повітря є дизелі і котли морських суден, які досі залишаються найбільш ефективними в енергетичному сенсі.

Міжнародна морська організація (ІМО) оголосила боротьбу зі шкідливими викидами з суден. ІМО виокремила райони SECA та ECA, де заборонено використання високосірчаного палива.

У світі спостерігається неухильне зростання споживання традиційного палива, тому його видобуток стає більш складним і витратним. Найбільш далекоглядні судовласники намагаються з часом відмовитись від використання вуглеводнів в якості судового палива у майбутньому. Вихід із ситуації полягає у використанні альтернативних джерел енергії.

Бункерування морських суден скрапленням природним газом (LNG) є одним з можливих шляхів витискання з паливного ринку вуглеводнів. LNG розглядається як вирішення проблеми зі скорочення шкідливих викидів на найближче майбутнє. Головна складність при використанні LNG на суднах – великий простір, необхідний для криогенних ємностей (адже скраплений газ зберігається при температурі -163°C) порівняно з нафтовим паливом, що дорівнює за енергетичним вмістом, кількість LNG вимагає приблизно в 1,9 рази більшого обсягу. З урахуванням теплоізоляції ємності необхідний обсяг зростає приблизно у 2,3 рази. У разі встановлення ємностей для зберігання LNG усередині корпусу судна, необхідний обсяг може збільшитись у 4 рази [4]. На танкерах (а також залізничних поромах, де є вільна від вантажу палуба або трюмні приміщення без розміщення вантажу) проблему обсягу

ємностей для газового палива можна вирішити розміщенням криогенних ємностей на вантажній палубі (у трюмі порома), а на суховантажах та суднах допоміжного флоту це можливо лише за рахунок зменшення розмірів вантажних трюмів (або корисних підпалубних обсягів).

Це проблема, оскільки через дефіцит доступного обсягу автономність суден – газоходів (не газозовів, які самі працюють на газі, який і перевозять), як правило, не перевищує 10 діб. Варто додати, що домогтися запланованого 50% скорочення шкідливих викидів за допомогою лише LNG досить складно. Тому розглядається варіант додавання до LNG біогазу [2].

Паливом майбутнього фахівці вважають аміак. За прогнозами до 2050 року відбудеться перехід до газів (30%) і сумішей з дуже низьким або нульовим вмістом вуглецю, де переважатиме аміак [5]. До 2070 року передбачають що аміак стане лідером серед альтернативних джерел енергії.

Метанол – дешеве паливо, «деревний спирт», який є в достатній кількості в усьому світі, зокрема, майже у всіх великих портах. ІМО оцінює його як четвертий найбільш важливий вид морського суднового палива.

Провідні компанії морської галузі вбачають найбільш перспективним розвиток водневих батарей як джерела енергії.

Енергія вітру з давніх часів використовується на морських суднах. Наразі існує кілька варіантів використання енергії вітру – летюче вітрило, роторне вітрило, жорсткі вітрила, суміщені з сонячними панелями та ін.

Концепт «Eco Marine Power» (Японія) заснований на використанні жорстких вітрил, суміщених з сонячними панелями. Електроенергія, вироблена сонячними панелями, може бути накопичена в акумуляторних батареях і використана на стоянках морських суден.

До альтернативних джерел відносять також енергію хвиль. Судно рухається подібно до риби – за рахунок коливань рухливих плавців-крил, що утилізують енергію хвиль, коли машина йде під вітрилами або стоїть на якорі.

Для зниження опору тертя підводної частини корпусу судна розробляють нанопокриття, в основу якого покладено використання супергідрофобності листя лотоса, що відштовхуватиме молекули води. Компанія «Mitsubishi» розробила нову технологію «повітряного мастила» Mitsubishi Air Lubrication System (MALS). Суховантаж MALS-14000CS – велике судно з широким корпусом і малим заглибленням, що створює низький тиск води, дозволяє нагнітати повітря під судно і не вимагає великих витрат електроенергії для роботи повітряного насоса, що дозволяє скоротити шкідливі викиди до 35% [6].

«Фішкою» величезного ролкера «City of St. Petersburg» є сферична форма носової частини судна дозволяє економити паливо. Округлі форми знижують опір повітря у два рази порівняно з традиційними суднами.

Француз Ружері запропонував концепцію підводного вантажного судна, рухомого замість гвинтів реактивною силою водяного струменя [7, с. 378]. Рухаючись за таким же принципом, що і каракатиця (принцип водомету), судно спроможне розвинути високу швидкість.

Використання високотехнологічних та ергономічних транспортних засобів, інтелектуальних транспортних систем, перетворення суден на плаваючі центри обробки даних; покращення безпечності транспортних засобів завдяки впровадженню безпілотного управління судном та ін. сприятимуть підвищенню екологічної безпеки морських суден.

Вищезазначені заходи сприятимуть одержанню в майбутньому ефекту декаплінгу – явищу, коли відбувається зростання економіки, але при цьому екологічні показники не погіршуються, а навіть зменшуються. Однак, зростання обсягів морських перевезень залежить від інших галузей, більшість яких наразі перебувають у стані рецесії.

Розглянуті напрямки інноваційного розвитку морського транспорту – використання: паливно-економічних та екологічних морських суден; LNG, аміаку, водню, біопалива, метанолу, сонця, вітру, води задля скорочення

викидів забруднюючих речовин з суден; «повітряних мастил», нанопокриттів для зменшення сили тертя; конструктивних трансформацій корпусу судна; спорудження підводних суден; інтелектуальних транспортних систем, перетворення суден на плаваючі центри обробки даних та ін. сприятимуть підвищенню екологічної безпеки морських суден та одержанню ефекту декаплінгу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Морские суда-роботы: как это повлияет на рынок. Freedom Finance : веб-сайт. URL: <https://ffin.ru/market/review/82/74344/#ixzz6CyCt47gD> (дата звернення: 24.11.2021).

2. Бункеровка LNG перспективна, но с оговорками. Национальная ассоциация нефтегазового сервиса : веб-сайт. URL: <https://nangs.org/news/downstream/bunkerovka-spg-perspektivna-no-s-ogovorkami> (дата звернення: 24.10.2021).

3. Лошкарьов О.Г., Стовба Т.А. Канальный збір – гроші з неба і в нікуди. Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. VoScience Publisher. Boston, USA. 2020. Pp. 414-423.

4. Егоров Г.В. Природный газ как топливо для морских и речных судов. Neftegaz.RU. 2017. №11. URL: <https://magazine.neftegaz.ru/articles/transportirovka/549215-prirodnyy-gaz-kak-toplivo-dlya-morskikh-i-rechnykh-sudov/> (дата звернення: 30.01.2022).

5. Нетребенко А. Альтернатива для судовладельца. Чем заменить углеводородное судовое топливо? Порты Украины : журнал. URL: <https://ports.ua/alternativa-dlya-sudovladelcza-chem-zamenit-uglevodorodnoe-sudovoe-toplivo/?fbclid=IwAR0q-DryQFafmpbG6vmyowdA6p6f1gGPn2rCu9NL5nzbhW5IwXsjyjsZAC4> (дата звернення: 24.09.2021).

6. HMM Algeciras – первый из двенадцати 24-тысячников компании HMM. Центр транспортных стратегий : веб-сайт. URL: cfts.org.ua/

news/2020/05/28/krupneyshiy_vmire_konteynerovoz_proshel_cherez_suetskiy_kanal_58932 (дата звернення: 5.09.2021).

7. Корнілова В.В. Сучасні тенденції розвитку круїзного ринку світу. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 5. С. 20–25.

УДК 338.483.1: 911.5

*Світлана Вікторівна Дутчак, к. геогр. н., доцент
доцент кафедри геодезії, картографії та управління територіями
географічного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці*

РЕСУРСНА ОСНОВА РОЗВИТКУ КУРОРТНО- ЛІКУВАЛЬНОГО СЕГМЕНТУ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Різноманітність видів туристсько-рекреаційної діяльності вимагає певної систематизації та виявлення закономірностей, що дасть можливість аналізувати, планувати та моделювати ту чи іншу ситуацію, як в межах територіальних громад, так і в межах вищих за ієрархією адміністративних одиниць.

У наших попередніх публікаціях було запропоновано сім основних сегментів *туристсько-рекреаційної діяльності* (ТРД): *курортно-лікувальний, комерційно-діловий, релігійний, пізнавально-розважальний, екологічний, спортивно-оздоровчий, екзотичний*. [5, с. 22] В даній роботі розглянемо ресурсну основу розвитку курортно-лікувального сегменту ТРД на прикладі території Чернівецької області. Слід зазначити, також, що середовище, де відбувається туристсько-рекреаційна діяльність, розглядаємо як *туристсько-рекреаційний ландшафт* (ТРЛ).

Якщо основною метою туриста (рекреанта) є задоволення його потреб у лікуванні, оздоровленні чи профілактиці захворювань, відновлення фізичних та психологічних сил організму із використанням того чи іншого

природного чинника (ресурсу), або поєднання декількох видів ресурсів, що мають лікувальні властивості, то такий вид його діяльності (як споживача туристсько-рекреаційних послуг) належить до курортно-лікувального сегменту ТРД. Очевидно що в цьому випадку маємо на перше місце ставити рекреаційну складову ТРД – відпочинок, оздоровлення, лікування – як *головну* і першочергову *мету* (потребу, необхідність) людини. А споживача турпродукту курортно-лікувального сегменту ТРД доцільніше називати **рекреантом**.

В межах курортно-лікувального сегменту ТРД слід виділяти наступні підсегменти: кліматичний, бальнеологічний, грязьовий. Звичайно можливим є поєднання та різна комбінація видів ТРР відповідно до набору та поєднання природних компонентів у межах досліджуваної території. Причиною саме такого поділу є особливості організації обслуговування рекреанта (туриста), відмінність необхідної спеціалізації трудових ресурсів задіяних у створенні певного турпродукту.

Виділяючи *кліматичний вид курортно-лікувального сегменту ТРД*, розуміємо, що об'єктом дослідження та вивчення, в цьому випадку, є **клімат**, точніше - набір показників клімату, які позитивно впливають на стан здоров'я (фізіологічний та психологічний) людини.

Вплив клімату на організм людини проявляється через реакцію людини на погоду, тобто на комплекс *геофізичних і метеорологічних елементів* [6, с.16 - 30] . До *геофізичних* належать: тривалість світлої частини доби, величина сумарної сонячної та ультрафіолетової радіації (УФР), та інші. До *метеорологічних* – температура повітря, вологість, швидкість вітру, хмарність і т.п. [6, с. 16-30].

Характеризуючи *туристсько-рекреаційні ресурси клімату* території Чернівецької області використовувались основні показники та аналіз кліматичних ресурсів (зокрема рекреаційних), представлені у монографії «Клімат України» [6, с. 297]. Тут узагальнена інформація, що відображає

зв'язок погодних умов із самопочуттям людини та ступеня сприятливості клімату для лікування і відпочинку. У зв'язку з відмінністю орографічних одиниць, а відповідно й фізико-географічних областей території дослідження для потреб туризму і рекреації доцільно вивчати мікрокліматичні особливості даної території.

Одним з таких показників є *тривалість сонячного сяйва*. Протягом року найбільша тривалість сонячного сяйва спостерігається в липні, а найменша – в грудні.

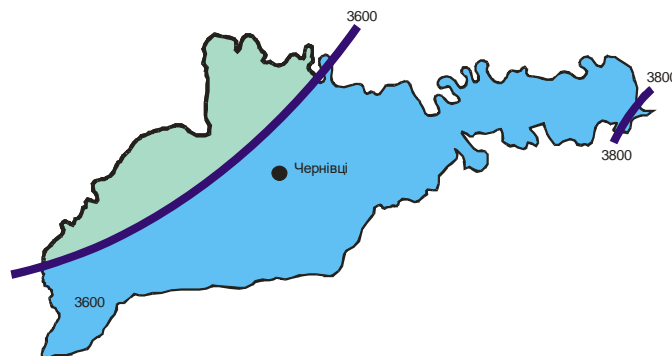
Таблиця 1.

Середня тривалість сонячного сяйва по ст. Чернівці

Середня тривалість сонячного сяйва (годин/місяць)									
Станція	1961 – 1970 рр			1971 – 1980 рр			1981 – 1990 рр		
	липень	грудень	рік	липень	грудень	рік	липень	грудень	рік
Чернівці	263	50	956	225	58	1696	247	46	762

Сумарна сонячна радіація (пряма та розсіяна), протягом року значно коливається: влітку вона відповідно найвища, взимку, в першу чергу за умов короткої світлої частини доби – найнижча. Але в середньому за рік її величина в регіоні дослідження становить від 3600 МДж/м² на північному заході і 3800 МДж/м² на решті території (мал. 1)

Ультрафіолетова радіація. За розрахунками В.О.Белінського [1, с. 273 – 276], всю територію України відносять до зони *ультрафіолетового комфорту*.



Мал. 1. Сумарна сонячна радіація (МДж/м²), за рік [110]

Інтенсивність теплового навантаження розрахована для зимового

(холодного) періоду – станом на січень, і для літнього (теплого) – станом на липень.

Аналізуючи результати розрахунків, на території Чернівецької області, виявилися такі цікаві закономірності: в зимовий період більше тепла організм людини витрачає в Передкарпатті дані по стаціонару Чернівці – $FLE^1 = -1678,0$, а менше - в районі Селятина – $FLE = -446,6$. Цей момент пояснюється особливістю розміщення селища Селятин в глибокій міжгірній долині, практично повністю закритій від холодних вітрів орографічно. Такі умови, очевидно, досить *сприятливі* для перебування тут людини взимку. Влітку за даними цих же стаціонарів спостерігаються помірні та слабкі втрати тепла: по Чернівцях - $FLE = -211,0$, по Селятину $FLE = -139,3$ [6]

Спеціальних досліджень по вивченню показників міждодової мінливості атмосферного тиску, середнього вмісту кисню в повітрі, визначенню кількості днів з рекреаційним типом погоди, в тому числі й задушливих днів в межах нашого дослідження не проводилося. Але, за даними вище згаданої монографії, міждодова мінливість атмосферного тиску має добре виражений річний хід, який у загальних рисах однотипний для всієї території України, а середній вміст кисню в цілому по території України в повітрі коливається від 269 г/м^3 до 299 г/м^3 [6].

Бальнеологічний вид курортно-лікувального сегменту на території Чернівецької області забезпечений *шістьма* основними типами мінеральних вод. Це - гідрокарбонатні, хлоридні, сульфатні, води складного іонного вмісту, залізисті і сірководневі. Дослідженням та вивченням бальнеологічних ресурсів на території Чернівецької області займалися науковці Буковинської медичної академії та хімічного факультету Чернівецького національного факультету разом із науковцями Центрального інституту курортології і фізіотерапії. Зокрема, Ф.В. Лапшин [7], О.І.Волошин і В.П. Пішак [2].

¹ FLE – витрати тепла тіла людини на виділення поту.

Таблиця 2

Мінеральні лікувальні води Чернівецької області [7]

Тип води	Назва води, місцезнаходження джерела, його вид та водоносний горизонт
Гідрокарбонатні води	
«Боржомі»	1. «Буковинська», село Буденець, Сторожинецький р-н, артезіанські свердловини №1 і №2. Сарматські піски, 31,5 м 2. «Валя Кузьміна», с. Валя Кузьміна, свердловина
«Березівська»	3. «Цецин», схил г. Цецин, на пд. заході м. Чернівців. Природне джерело . – 4. «Червона Діброва», с. Червона діброва,
«Єсентуки-4» «Мацеста», (концентрація загального сірководню 50 – 300 мг/л)	5. «Брусницька», с. Брусниця, 21 свердловина, (14 з яких мають сірководневу воду) , ДО 150 м
«Трускавецька»	6. «Долина», с. Товтри , природне джерело
«Боржомі», «Буковинська»	7. «Магальянська», с. Магала, колодязі №1 і №2 8. «Драчинецька», с. Драчинці, свердловина
«Нафтуса»	9. «Селятин», с. Селятин,
Хлоридні води	
Тип води курортів Моршина та Слав'янська	10. «Черешенька», (ропа), с. Черешенька, колодязь №1-штучно викопаний та шахтний колодязь №2. 11. «Мигове», (ропа), с. Мигове, три колодязі-джерела; 12. «Кошелівська», (ропа), хутір Кошелів, поблизу с. Банилів-Підгірний, три колодязі. 14. «Старо Красношорська», (ропа)с. Стара Красношора, колодязь, 8 м
Тип води джерела №9 курорту «Трускавець»	15. «Дубовий гай», с. Хряцька, 90 –120 м
«Миргородська»	16. «Ожеве», с. Ожеве, Сокирянського р-ну свердловина.
Хлоридні води Буковинських Карпат	
«Лугена», (Грузія) «Усть-Чорна», Закарпатська обл., «Бірштонас», Литва.	17. «Сергії», с. Сергії, 18. «Сарата», за 2 км від с. Перкалаба, в долині р. Сарата, природні джерела (№ 1, №2) 19. «Голошина», с. Голошина, просочування води на великій площі по обидва береги Білого Черемосу на значній площі (до 1000м ²)
Сульфатні води	

Аналоги вод курортів П'ятигорська. Єсентуків та ін.	20. "Буковина-17", околиці м. Чернівці, дві свердловини 21. "Сад гора", Сад гірський р-н м. Чернівці, свердловина 22. "Черленівка", с. Черленівка,
"Єсентуки-20"	23. "Заставна", м. Заставна, Чернівецької обл., дві свердловини, №1 – 147 м №2 – 180 м
Сульфатно-кальцієві (гіпсові) води Прут-Дністровського межиріччя	
Аналоги вод курортів Черче (Ів-Франківська обл.), Лікенай (Литва) та ін.	24. "Вікно", с. Вікно, природне джерело об лаштоване для збору в резервуар 25. "Драниця", с. Драниця, 26. "Кар'єр", 400 м від села Мамалига, штучно утворений котлован, 27. "Крутеньки", с. Крутеньке, свердловина
Мінеральні води з різним іонним складом	
Аналоги вод курортів Кисловодська, ("Сульфатний нарзан"), Єсентуків ("Єсентуки-20"), Железноводська ("Слав'яновська", "Смирновська")	28. "Орошани", с. Оршівці, 156,4 м 29. "Хрещатик", поблизу с., тріщини в граніті
Аналог води "Нарзан"	30. "Фортеця", м. Хотин, на території Хотинської фортеці, джерело в тунелі, 5м 31. "Дарабани", с. Дарабани,
Аналоги вод курорту "Железноводськ" ("Слав'яновська", "Смирновська")	32. "Шишківці", с. Шишківці, Дністровського району, 97 м 33. "Сокиряни", м. Сокиряни, вапняк з прожилками гіпсу
Залізисті мінеральні води	
Аналог залізистих сірчаноокислих вод курорту "Марціалні води" в Карелії	35. "Лужки", с. Виженка, Вижницького р-ну, урочище «Лужки», природне джерело.
"Єсентуки-20" "Московська"	36. "Буковинська 2", с. Щербинці, свердловина 180 м, 37. "Ширівці", с. Ширівці, 38. "Романківці", с. Романківці, 87 м
Сірководневі води	
Аналоги вод курортів "Мацеста", "Великий любінь" та	39. "Брусниця", с. Брусниця, свердловини (№1, №2) 40. "Перемога", с. Щербинці, 41. "Гола гора", за 2 км від с. Нижній Яловець, природне

“Немирів”(Львівська обл.), “Синяк” (Закарпатська обл.)	джерело
--------------------------------------------------------------	---------

Таблиця 3

Лікувальні грязі Чернівецької області

клас	№ з/п	Назва родовища	Місцезнаходження родовища
Неорганічні грязі	1	«Глибока»	смт Глибока, Чернівецької обл.
	2	«Солончаки»	с. Каплівка , урочище «Кадуб»
Торф’яні грязі	3	«Черешенька»	с. Черешенька
	4	«Берегомет»	смт Берегомет
	5	«Мілієве»	с. Мілієве,
	6	«Красноільськ»	с. Красноільськ
	7	«Комарівці»	с. Комарівці
	8	«Костинці»	с.Костинці,

Лікувальні грязі території дослідження належать до двох класів: неорганічних та торф’яних. Найперспективніші родовища означеного виду ресурсу розташовані в районі селища Глибока, сіл Костинці та Черешенька.

1). *Неорганічні грязі смт. Глибокої.* За 800 м від районної лікарні в селищі Глибока знаходиться грязьове джерело, що має однойменну назву. Грязь цього джерела має хорошу в’язкість і високу пластичність. Її структура – це дуже мілкі дисперсні частинки. За висновками Центрального інституту курортології і фізіотерапії [7] неорганічна грязь цього джерела має всі необхідні якості для застосування її з лікувальною метою при ревматичному захворюванні органів опорно-рухового апарату, шкіри. тощо. Джерело практично не вичерпне – товщина грязьового горизонту приблизно 130 м, що залягає на глибині біля 2 – 3 м.

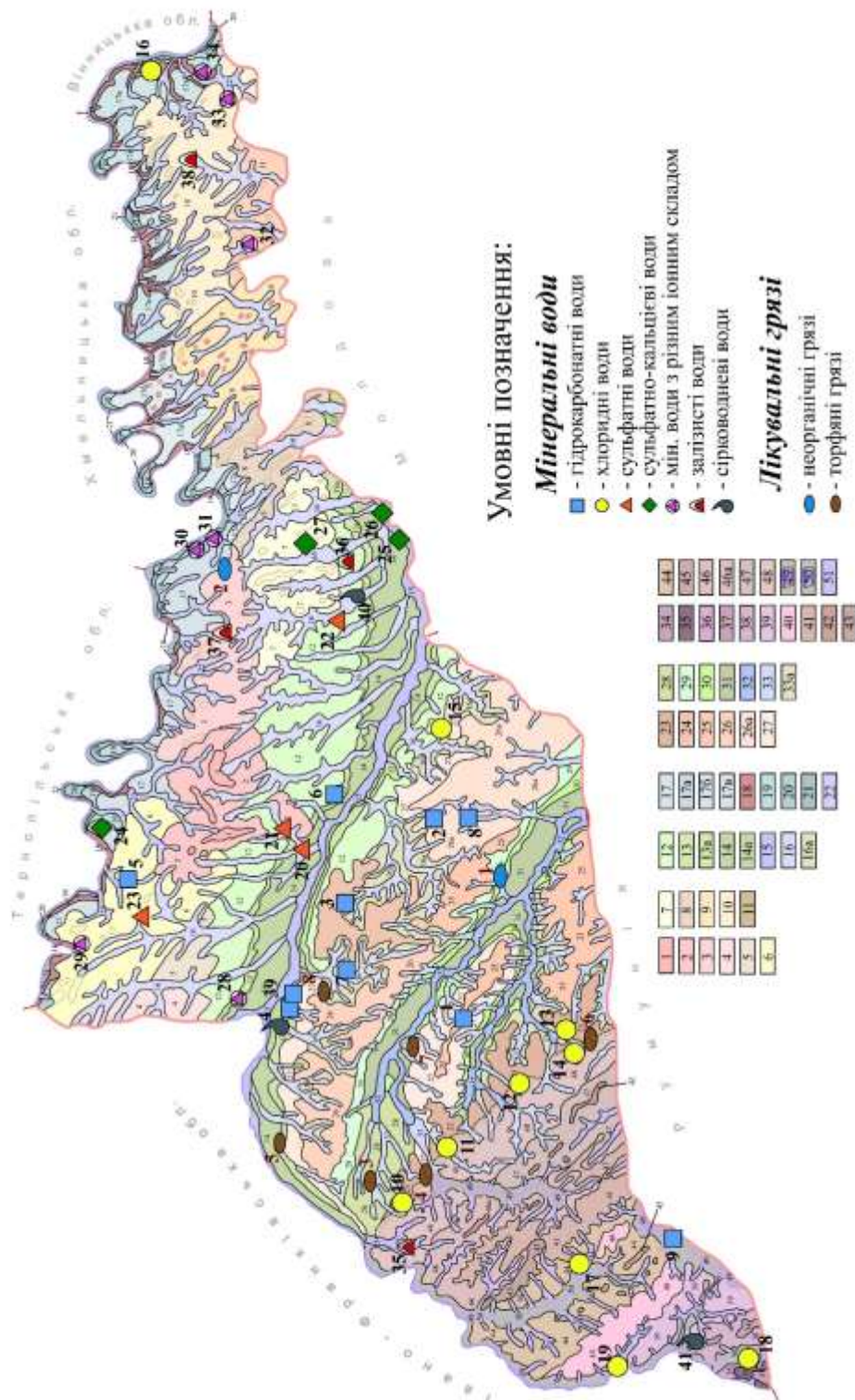
Цінним є поєднання грязьового джерела з джерелом (свердловиною) мінеральної води гідрокарбонатно-натрієвого типу. Це розкриває можливості

для розвитку тут *бальнеогрязьового* санаторію для лікування органів опорно-рухового апарату, нервової системи, гінекологічних, судинних, урологічних шкіряних та інших захворювань [7].

2) *Неорганічні гязі с. Каплівка*. Гязі, родовище яких знаходиться в урочищі Кадуб (Солончаки) в селі Каплівка, Хотинського р-ну, характеризуються такими самими якостями та властивостями, що й родовище “Глибока” і можуть також використовуватися з лікувальною метою вище згаданих хвороб. На його основі можливо розвивати санаторно-курортні заклади [7].

3) *Торф’яні гязі Буковинського Передкарпаття*. На території Чернівецької області, в межах Передкарпатського прогину, є значні запаси торф’яних гязей, а саме - в районі сіл Черешенька, Берегомет, Мілієво, Вижницького району; Красноільськ, Комарівці, Сторожинецького району та ін. Дослідження даних джерел на придатність їх використання з лікувальною метою практично не проводились. За даними Ф.В. Лапшина [7], вивчалися фізико-хімічні властивості торф’яних гязевих родовищ “Костинці” та “Черешенька”. Вони належать до кращих торф’яних гязей, що застосовуються для лікування методом аплікацій. Цінність цих родовищ полягає ще й в тому, що вони залягають поряд із високо мінералізованими хлоридними водами джерела Черешенька, що сприяє комплексному їх використанню.

Дослідження лікувальних властивостей гязьових родовищ на означеній території, доцільно було б відновити та зробити аналіз їх майбутнього використання в санаторно-курортній сфері.



Мал. 4.3. Приуроченість ресурсів курортно-лікувального сегменту туристсько-рекреаційної діяльності до ландшафтних комплексів регіону дослідження

Легенда до схемо ландшафтної структури розкрита у монографії «Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів» [5, с. 58 - 66]

ЛІТЕРАТУРА :

1. Белинский В.А., Андриенко Л.М. Упрощенная радиационная модель атмосферы в ультрафиолетовой области спектра // Радиационные процессы в атмосфере и на земной поверхности. – Л.: Гидрометиздат, 1974. – С. 273–276
2. Волошин О.І., Пішак В.П. Оздоровчі ресурси Буковини. – Чернівці: Прут, 1999. – 240 с
3. Данилова Н.А. Климатические ресурсы // Рекреационные ресурсы СССР: Проблемы рационального использования. – М.: Наука, 1990. – С. 16–30.
4. Дутчак С. Обґрунтування нових підходів у дослідженні туристсько-рекреаційної діяльності (на прикладі Буковинських Карпат та Середнього Подністрів'я) // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – Випуск 10 (2). – С. 57–63.
5. Дутчак С. В. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів. – Чернівці, Видавничий дім «Родовід», 2014. – 196 с.
6. Климат України / За ред. В.М. Ліпінського. – К.: Видавництво Раєвського, 2003. – 343 с.
7. Лапшин Ф. Мінеральні води і курорти Буковини. – Ужгород: Карпати, 1965.

УДК: 911.3

*Коптєва Тетяна Сергіївна , к.г.н., викладач кафедри
суспільно-економічних дисциплін і географії, Харківський
національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, м. Харків*

**МУЗЕЄФІКАЦІЯ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ
КРИВОРІЗЬКОЇ ЛАНДШАФТНО - ТЕХНОЧНОЇ СИСТЕМИ**

На сьогодні досить активного розвитку у рекультивації порушених земель гірничопромислових ландшафтів Криворізької ландшафтно –

технічної системи набуває музеєфікація. Музеєфікація – сукупність науково - обґрунтованих заходів щодо приведення пам'яток історико-культурної спадщини у стан, придатний для екскурсійного відвідування та культурно-освітнього використання. У гірничодобувній промисловості такими пам'ятками можуть бути як окремі гірничопромислові підприємства чи їх історичні підрозділи, так і загалом гірничопромислові території [3].

Вперше музеєфікація набула своє розповсюдження у США, а саме було створено велику кількість музеїв гірничої справи в штатах Каліфорнія, Колорадо, Кентуккі, Мічиган, Нью-Мексико. В країнах Європи (Велика Британія, Німеччина, Польща та ін.), створені музеї нафтогазової, золоторудної, залізорудної галузі.

Завдяки детальному вивченню науковцями історії освоєння корисних копалин на території України з'явилася музеєфікація, можна виокремити наступні музеї: музей історії Національного гірничого університету, Лисичанський музей історії гірництва, музей шахти «Краснолиманська». На території таких музеїв діють і експозиції, зокрема історії нафтової, озокеритової і газопереробної промисловості «Бориславнафтогаз» на Прикарпатті [2, с.124].

Активний розвиток техногенезу на території Криворізької ландшафтно – технічної системи призвів до виникнення цікавих і досить популярних музеїв - музей гірничо-мінералогічний Криворізького технічного університету і музей трудової слави Південного гірничо-збагачувального комбінату (ПдГЗК), який був заснований у 2015 р.

У музеї трудової слави ПдГЗК вже представлено понад 1500 експонатів (макети різної техніки, фабрик, підприємств.). Відвідувачі музею при демонстрації експонатів, можуть простежити еволюцію промислового обладнання та гірничої техніки, а також мають можливість подивитися 3D-проекцію кар'єру, яка передає специфіку гірничих робіт. У залах музею розміщені монітори на яких можна побачити онлайн-картинку з вибухами в

кар'єрі і роботою гірничої техніки [2, с.124]. У музеї наявна велика кількість макетів, але найбільший із них - макет найбільшого кар'єру ПдГЗК, глибина якого на сьогодні становить понад 400 м.

На сьогодні досить популярний напрям музеєфікації це розгляд об'єктів «на власні очі», музеї трудової слави ПдГЗК має оглядовий майданчик на кар'єрі, звідки всі відвідувачі можуть поглянути на великі розмір кар'єру і процес видобутку залізної руди (рис. 1).



Рис. 1. Оглядовий майданчик на кар'єрі ПдГЗК [2].

Даний оглядовий майданчик є перлина для екскурсиводів Кривого Рогу, на якому проводять екскурсії для школярів, студентам, дорослому населенню та іноземцям.

Варто, також зазначити, що в Україні існують музеї просто неба» (скансени). Скансени створені на реально наявних гірничопромислових об'єктах і поселеннях, зберігають особливо цінні фрагменти культурного ландшафту й індустріальної спадщини. В Україні відомі перші два прототипи музеїв-скансенів – музей індустріальної культури Подільського Полісся і музей нафтопромислів Галичини [1].

На території Криворізької ландшафтно-технічної системи на жаль, немає музеїв-скансенів, але маємо надію, що незабаром обов'язково з'являться, тому що насамперед музеєфікація підтримує промислові об'єкти у напрямках як екскурсійному відвідуванні так і у культурно-освітньому використанні.

Отже, Криворізька ландшафтно – технічна система робить певні кроки у покращенні порушених земель гірничопромислових ландшафтів, це безумовно дасть активний поштовх у підтримці навколишньому середовищу і логічного завершення промислових об'єктів, які будуть не занепадати, а слугувати у економічному, екологічному та туристичному напрямках. І звичайно же, що є найважливішим для Кривого Рогу це запобігання техногенних надзвичайних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Денисик Г. І., Казаков В. П., Ярков С. В. Сингенез рослинного покриву у ландшафтах зон техногенезу: монографія. Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2012. 240 с.
2. Коптєва Т.С. Висотна диференціація та різноманіття гірничопромислових ландшафтів Криворіжжя: дисер. на здобуття наукового ступеня доктора філософії (РД). Вінниця: ВДПУ, 2021.163 с.
3. Рудько Г. І., Іванов Є. А., Паламарчук І. П. Гірничопромислові геосистеми Західного регіону України : монографія. Київ: Букрек, 2019. Т. 1. 464 с.

Розділ 3. Соціально-економічні та демографічні проблеми сучасності.

УДК 314(477.51)

*Олена Олексіївна Афоніна, к. геогр. н., доцент,
доцент кафедри географії, туризму та спорту,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин*

ТЕРИТОРІАЛЬНО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Смертність – один із найважливіших демографічних показників, який характеризує рівень соціально – економічного розвитку, матеріальний добробут, здоров'я та медичне обслуговування населення. Рівень смертності відображає економічний та соціальний статус регіону та традиційно використовується при формуванні рейтингів соціального – економічного добробуту.

Дослідження відмінностей смертності за типом поселень, віковою та гендерною ознакою необхідне для розробки та прийняття науково – обґрунтованих рішень щодо збереження та зміцнення здоров'я населення, визначення шляхів зниження смертності населення.

Протягом останніх років різні аспекти розвитку демографічної ситуації розглядалися вітчизняними вченими. Зокрема, такі відомі українські вчені, як Курило І.О., Лібанова Е. М., Левчук Н. М., Рингач Н. О., Рудницький О. П., Понякіна С. А., Шевчук П. Є. та ін., у своїх працях аналізують статеву-вікову диференціацію смертності; структуру смертності за причинами за статтю та окремими віковими групами; причини смерті дітей, материнської смертності та проблему високого рівня передчасної смертності; зрушення у структурі причин смерті у трудоактивному віці; визначають головні принципи та пріоритетні напрями політики щодо покращання стану здоров'я та зниження смертності трудоактивного за віком населення України. У той же час

недостатньо вивченими залишаються питання територіально-структурної диференціації смертності населення на регіональному рівні.

Мета статті – оцінка динаміки, територіальних та структурних особливостей смертності населення Чернігівської області.

Невід'ємною частиною процесу відтворення населення є смертність. Смертність населення як важлива складова процесу природного руху населення є одним із головних факторів, що визначають характер та темпи руху населення Чернігівської області.

За період 2011-2019 рр. загальний коефіцієнт смертності в Чернігівській області суттєво не змінився (18,5 ‰ у 2011 р. та 18,6 ‰ у 2019 р.). Максимальне значення даного коефіцієнта було зафіксовано у 2014 р. (19,2 ‰), мінімальне – у 2017 р. (18,4 ‰). У міських поселеннях загальний коефіцієнт смертності дещо нижчий від загальнообласного рівня (15,0 ‰ у 2019 р.). У сільській місцевості спостерігається зворотна ситуація. Наприклад, у 2019 р. коефіцієнт смертності у міській місцевості становив 15,0 ‰, а у сільській – 25,5 ‰ (рис. 1). Значні контрасти показника смертності обумовлені інтенсивним старінням сільського населення і збільшенням кількості осіб похилого віку у його структурі, що об'єктивно позначається на високих показниках кількості померлих. Однак, аналіз динаміки показника смертності за типом поселень у Чернігівській області фіксує деяке скорочення розриву коефіцієнта смертності між міськими поселеннями та сільською місцевістю. Так, якщо у 2011 р. різниця коефіцієнтів смертності між міськими та сільськими поселеннями становила 13,4 ‰, то у 2019 р. – 10,5 ‰.

Загальний коефіцієнт смертності має різновекторну спрямованість у розрізі адміністративних районів Чернігівської області. Протягом 2011-2019 рр. у Ніжинському, Прилуцькому та Чернігівському районах даний показник майже не змінився, у Новгород-Сіверському районі збільшився на 29,5 ‰.

Винятком є Корюківський район, де загальний коефіцієнт смертності знизився у 2019 році порівняно з 2011 р.

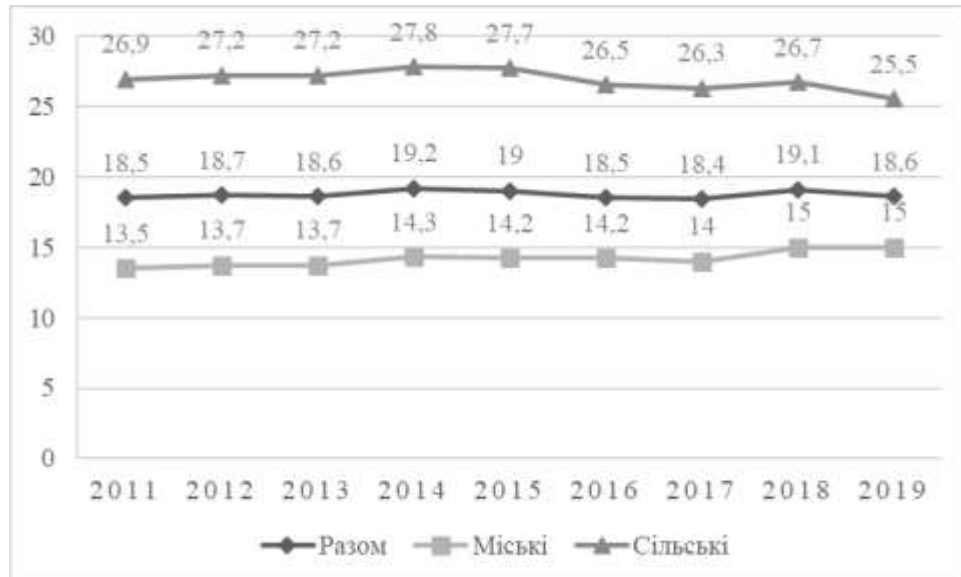


Рис.1. Динаміка коефіцієнту смертності за типом поселень у Чернігівській області, % (побудовано автором за даними [1])

За період 2011-2019 рр. абсолютна кількість померлих на Чернігівщині зменшилася. У 2011 р. вона становила 20179 осіб, а у 2019 р. – 18584 особи. З 2015 р. спостерігається стійке зниження абсолютної кількості померлих. У 2014 р. померла максимальна кількість осіб за увесь досліджуваний період – 20324 особи.

Абсолютний показник смертності відрізняється за типом поселень. Так, у сільській місцевості можна спостерігати невелике зниження абсолютної кількості померлих, водночас у міських поселеннях цей показник не мав однієї яскраво вираженої тенденції: на початку та наприкінці досліджуваного періоду кількість померлих динамічно змінювалася, а з 2014 по 2017 рр. – зменшилась. Найбільша кількість померлих у міських поселеннях спостерігалася у 2018 р. – 9866 осіб. У 2011 р. абсолютна кількість померлих у сільських поселеннях була вищою, ніж у міських – 10903 особи та 9276 осіб відповідно, а у 2019 р. спостерігалася зворотна тенденція (у сільській

місцевості кількість померлих є меншою ніж у міських поселеннях на 928 осіб) (рис. 2).

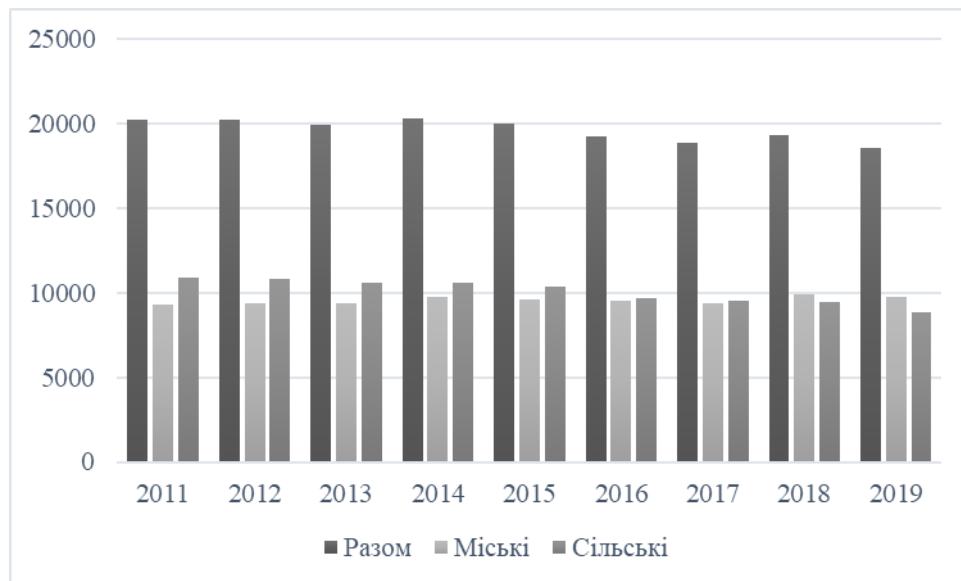


Рис.2. Динаміка кількості померлих за типом поселень у Чернігівській області, осіб (побудовано автором за даними [1])

Абсолютні показники смертності в Чернігівській області диференційовані за гендерною ознакою. Кількість померлих жінок перевищує кількість померлих чоловіків. У 2011 р. кількість померлих жінок становила 10751 особу, водночас кількість померлих чоловіків – 9428, у 2019 р. – 9592 та 8992 відповідно (табл. 1). У сільській місцевості Чернігівської області, порівняно з міською, спостерігається переважання кількості померлих жінок над кількістю померлих чоловіків (у 2019 р. 4807 та 4021 особа відповідно). Така ситуація викликана статеві-віковими диспропорціями населення сільських поселень, збільшенням частки літніх людей у загальній чисельності населення, що призводить до поступового зниження фізичних та розумових можливостей, підвищення ймовірності захворіти і, зрештою, померти.

Таблиця 1

Динаміка кількості померлих у Чернігівській області за статтю,
осіб (складено автором за даними [1])

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Чоловіки									
Разом	9428	9505	9398	9768	9531	9108	9084	9184	8992
Міські поселення	4586	4672	4633	4918	4803	4677	4732	4947	4971
Сільські поселення	4842	4833	4765	4850	4728	4431	4352	4237	4021
Жінки									
Разом	10751	10703	10511	10556	10426	10127	9772	10120	9592
Міські поселення	4690	4731	4710	4859	4832	4848	4622	4919	4785
Сільські поселення	6061	5972	5801	5727	5594	5279	5150	5201	4807

У 2011-2019 рр. абсолютна кількість померлих у працездатному віці зменшилася з 3758 до 3563 осіб. При цьому кількість померлих чоловіків у працездатному віці значно перевищує кількість жінок (рис. 3). Кількість чоловіків, які померли у працездатному віці у 2011–2019 рр., знизилася з 2818 до 2665 осіб. Аналогічна ситуація спостерігається і серед жінок, які померли у працездатному віці: кількість померлих знизилася на 4,7% (з 940 осіб у 2011 р. до 898 осіб у 2019 р.).

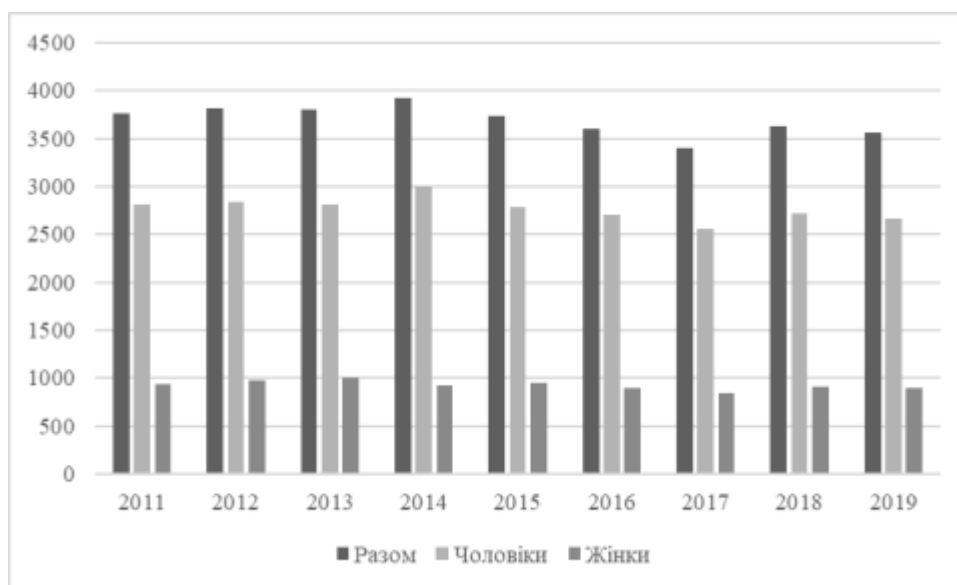


Рис.3. Динаміка кількості померлих працездатного віку у Чернігівській області за статтю, осіб (побудовано автором за даними [1])

У 2011 р. питома вага померлих у працездатному віці становила 18,6% від загальної кількості померлих. До 2019 р. вона збільшилася до 19,2 %. Максимальне значення показника спостерігалось у 2014 р. Зберігається суттєвий розрив між цими показниками у чоловіків та жінок. Для чоловічого населення працездатного віку властиві вищі показники смертності, ніж для жіночого (табл. 2). Наприклад, у 2011 р. смертність чоловіків виявилася у 2,98 рази вищою за аналогічні показники для жінок (14,05 і 4,7% відповідно). У 2014 р. перевищення було ще більшим – 3,29 рази.

Таблиця 2

**Динаміка питомої ваги померлих працездатного віку у
Чернігівській області за статтю, % від загальної кількості померлих
(складено автором за даними [1])**

Стать	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Разом	18,6	18,9	19,1	19,3	18,7	18,7	18,0	18,8	19,2
Чоловіки	14,0	14,0	14,1	14,8	13,9	14,0	13,6	14,1	14,3
Жінки	4,7	4,9	5,0	4,5	4,8	4,7	4,4	4,7	4,8

Один із негативних фактів смертності населення – це надсмертність чоловіків, тобто високі показники смертності чоловіків працездатного віку від нещасних випадків, отруєнь та травм. Розподіл показників смертності населення Чернігівської області за статтю наочно демонструє явище чоловічої надсмертності.

Найбільше перевищення смертності чоловічого населення над жіночим відзначається у молодому віці. Максимальні значення індексу надсмертності фіксуються у вікових групах 25-29, 30-34 роки. Цікаво, що навіть серед дітей віком до 1 року та у віковій групі 5-9 років смертність хлопчиків набагато вища, ніж дівчаток.

Зростання індексу надсмертності чоловіків за 2011-2019 рр. було характерне для вікових груп 5-9, 15-19, 25-29, 30-34, 50-54, 55-59, 60-64, 70 і старшому, тобто здебільшого у молодих та старших працездатних вікових групах (табл. 3). Хоча цей розрив дещо скорочувався, але наступна динаміка,

на жаль, знову виявилася несприятливою. Якщо у 2016 р. максимальне значення індексу надсмертності спостерігалось у віковій групі 20–24 роки та становило 6,5 рази, то у 2018 р. максимум реєструвався вже на рівні 6,9 рази.

У порівнянні з показниками індексу надсмертності в Україні особливо тривожно виглядають такі вікові групи, як 25-29, 50-54 та 55-59 років, де спостерігається значне перевищення обласного показника над загальнодержавним. Так, у 2019 р. у віковій категорії 25-29 років регіональний показник перевищив загальнодержавний у 1,7 рази [2]. Несприятлива ситуація з надсмертністю чоловіків фіксується вже досить тривалий період. Особливо негативна ситуація у групі працездатного віку, де продовжує зберігатися перевищення коефіцієнтів смертності у чоловіків порівняно з аналогічними показниками у жінок.

Таблиця 3

Індекс надсмертності чоловіків у Чернігівській області

(складено автором за даними [1])

Вікова група, років	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
До 1	1,5	1,8	1,1	2,0	1,0	1,3	2,0	1,2	1,1
1-4	0,7	1,3	2,2	4,3	1,0	3,5	0,1	1,3	0,7
5-9	0,5	1,6	1,4	0,8	2,2	0,3	1,0	3,8	4,8
10-14	2,4	8,6	3,8	1,2	1,9	1,0	1,9	9,4	0,7
15-19	2,1	1,7	2,4	1,9	2,8	5,5	2,8	1,8	2,3
20-24	4,1	2,5	4,2	3,8	4,4	6,5	4,5	6,9	3,6
25-29	3,5	2,9	4,1	3,8	3,1	6,4	2,7	3,1	5,5
30-34	3,7	3,3	2,9	2,8	2,5	3,3	2,1	2,2	3,9
35-39	3,5	3,3	4,0	4,7	3,8	2,8	3,4	2,6	3,3
40-44	3,9	3,3	3,2	4,0	3,7	3,3	3,0	3,6	2,5
45-49	3,9	4,0	3,0	3,5	3,1	3,4	3,6	3,2	3,0
50-54	3,3	3,7	3,4	4,4	3,3	3,5	3,7	3,9	3,6
55-59	3,3	3,0	3,0	3,4	3,4	3,2	3,8	3,6	3,6
60-64	3,2	3,0	3,0	3,0	3,1	3,3	3,5	3,4	3,3
65-69	2,7	2,6	2,7	2,7	3,0	2,6	2,7	2,5	2,5
70 і старшому	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,3	1,4	1,3	1,4

У структурі причин смерті на першому місці хвороби системи кровообігу, на другому - новоутворення. Третю позицію посідають зовнішні причини смерті.

На Чернігівщині склалася несприятлива ситуація зі смертністю населення. Незважаючи на зниження абсолютної кількості померлих, спостерігається збільшення даного показника у міських поселеннях і серед жіночого населення, а також зростання коефіцієнтів смертності в окремих вікових групах. Високою залишається смертність працездатного населення. Зберігається значний розрив між цими показниками у чоловіків та жінок. У структурі причин смерті висока питома вага екзогенних факторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області: веб-сайт. URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua> (дата звернення: 18.01.2022).
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.01.2022).

УДК 911.3

Каракуц Ірина Володимирівна
студісторикоентка III курсу спеціальності «Середня освіта. Географія»,
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків

АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ.

Науковий керівник: Муромцева Ю. І., к. е. н., доцент,
доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків

На демографічну стійкість населення негативно впливає непропорційне зростання населення світу та непропорційне його скорочення в Україні, що загрожує соціальній, економічній, фінансовій та політичній стабільності. Це

питання є надзвичайно актуальним для України зараз, оскільки в умовах стрімкої депопуляції та збільшення трудової міграції в Україні відбуваються деструктивні процеси, особливо у сферах зайнятості, освіти та соціального захисту. За чисельністю Україна на 34 місці з понад 200 країн, а за природним приростом - 226 місце.

Зазначені проблеми розглядали такі вітчизняні вчені, як: А. Гальчинський, О. Гладун, І. Гнибіденко, О. Грішнова, М. Долішній, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, В. Геєць, С. Козловський, Б. Крімер, І. Курило, Е. Лібанова, Ю. Муромцева, С. Пирожков, О. Ральчук, Н. Рингач, А. Романюк, Л. Семів, Г. Ситник, О. Заставецька, А. Степаненко, В. Горбулін, В. Стешенко. Вчені наголошують, що надзвичайно важливо подолати демографічну кризу в Україні, зокрема способом пошук ефективних резервів природнього зростання населення, яке розглядається як важливий фактор забезпечення соціально-економічної, медико-демографічної та політичної стабільності України [3].

За прогнозами вчених, до 2030 року населення світу може збільшитися до 8,3 мільярда, а в Україні зменшитися до 30 мільйонів. Згідно з даними Державної служби статистики України на 1 січня 2021 року чисельність наявного населення становить 41 588 354, з яких 28 959 536 припадає на міське населення, 12 628 818 – сільське [2]. Порівняно з даними статистики на 1 січня 2020 року в країні відбулося скорочення населення – 314 062 тисяч осіб [1]. Як бачимо, в Україні існує демографічна криза. Так, за даними МОЗ, за 2020 рік від коронавірусу померло 20 709 українців. Державна служба статистики наводить факти того, що з січня по серпень 2021 року українці найчастіше помирали від хвороб системи кровообігу, раку та ускладнень унаслідок COVID-19. Усього за перші 8 місяців року померли понад 439 тисяч українців. Найпоширенішою причиною стали хвороби системи кровообігу – 276 тисяч смертей. З них 192 тисячі людей померли від

ішемічної хвороби серця, а 53 тисячі – від цереброваскулярної хвороби. Другою найпоширенішою причиною смерті є новоутворення – 49 тисяч смертей. А ось ускладнення унаслідок COVID–19 – на третьому місці (37 тисяч летальних випадків) [5].

Залишається відкритим питання народжуваності, оскільки за статистичними даними Національної академії наук України, великий відсоток українських громадян не можуть дозволити собі мати двох і більше дітей саме через економічні причини, адже в нашій країні відсутнє окрема демографічна політика, яка спрямовувалася б на поліпшення стану демографічної ситуації.

Висновок. Отже, незважаючи на збільшення населення світу, Україна, на жаль, переживає процес негативних демографічних змін, що призвело до ослаблення демографічної стабільності. Згідно з дослідженнями вітчизняних вчених, основна причина цих процесів полягає в тому, що Україна вичерпала свій потенціал зростання населення та резерви для забезпечення демографічної стабільності населення, оскільки уряд на законодавчому рівні не робить усе можливе для підвищення народжуваності в Україні. Для підняття народжуваності необхідно покращити рівень життя населення, підняти мінімальні зарплати та надати молодим сім'ям житло, адже квартирне питання відіграє важливу роль у кількості дітей у сім'ї. Для зниження рівня захворюваності в Україні доцільно було б заборонити продаж тютюнових виробів та електросигарет, налагодити взаємодію з населенням щодо роз'яснення всі можливих загроз від вірусних хвороб, для виявлення можливих потенційних захворювань потрібно запровадити щорічну диспансеризацію, що дасть змогу виявити захворювання на ранніх стадіях, які піддаються лікуванню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України. Статистичний збірник. Населення України 2020. URL: [http:// database. ukrcensus. gov. ua / PXWEB2007 / ukr / publ_new1 / 2021 / dem_2020. pdf](http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2021/dem_2020.pdf).
2. Державна служба статистики України. Статистичний збірник. Чисельність наявного населення України на 1 січня. URL: [http:// database. ukrcensus. gov. ua / PXWEB2007 / ukr / publ_new1 / 2021 / zb_chuselnist% 202021. pdf](http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2021/zb_chuselnist%202021.pdf).
3. Заюков І, Лавров Р, Олійник Л. Сучасні тенденції природного руху населення як фактору забезпечення демографічної стійкості України. Економіка та суспільство Випуск # 24 / 2021. URL: [https:// economyandsociety. in. ua / index. php / journal / article / view / 181 / 173](https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/181/173).
4. Кравченко О. Аналіз рівня та якості життя населення України в умовах економічної та політичної нестабільності. Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2021. URL: [http:// eprints. cdu. edu. ua / 4676 / 1/%2B119. pdf](http://eprints.cdu.edu.ua/4676/1/%2B119.pdf).
5. Муромцева Ю.І. Надсмертність та її вимірювання в Україні в умовах пандемії covid-19 // Географія та туризм : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., Харків, 26 лют. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; за заг. ред. П. І. Лоцмана. – Харків : ХНПУ, 2021. – С. 140 – 153.
6. Муромцева Ю. І. Статистична оцінка й прогноз закономірностей формування трудового потенціалу населення в перехідний період : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.01 – статистика / Ю. І. Муромцева ; Київ. нац. екон. ун-т. – Київ : КНЕУ, 2002. – 21 с.
7. Пульний Ю, Панфілова Г. Дослідження онкопрофілю населення України за даними національного канцер-реєстру. URL: [https:// doi. org / 10.36074 / grail-of-science](https://doi.org/10.36074/grail-of-science).

УДК 911.3

Макогон Станіслав
студент III курсу спеціальності «Середня освіта. Географія»,
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків

НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ДИНАМІКИ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА МІГРАЦІЇ

Науковий керівник: Муромцева Ю. І., к. е. н., доцент,
доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків

За прогнозами ООН щодо кількості населення України до 2050 р., то чисельність населення скоротиться на 17 % і складатиме 36,4 млн громадян, а ще через 50 років нас стане на 7,2 млн осіб менше. Україна входить у десятку країн, у яких до 2050 р. очікується найбільш стрімке скорочення населення. Основною критичною причиною стрімкого зменшення кількості населення в Україні є не тільки низька народжуваність, а й висока смертність.

Проблеми депопуляції розглядали такі вітчизняні вчені, як: А. Гальчинський, О. Гладун, Долішній, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, В. Геєць, С. Козловський, Б. Крімер, І. Курило, Е. Лібанова, Ю. Муромцева, С. Пирожков, О. Ральчук, Н. Рингач, А. Романюк, Заставецька, А. Степаненко, В. Горбулін, В. Стешенко та інші.

За даними Державної служби статистики, на 1 січня 2022 р. кількість постійного населення України становила 40 млн 997 тис. 699 осіб, (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та непідконтрольних територій Донецької і Луганської областей. Протягом останніх десятиліть спостерігається постійне зменшення чисельності населення України за рахунок природного та механічного руху населення. Демографічні проблеми України пов'язані з високою передчасною смертністю, низькою народжуваністю та від'ємним сальдо міграції. Так,

народжуваність в Україні одна з найнижчих серед європейських країн і складає 1,2 дитини на жінку. Також із чоловіків, які доживають до 16 років, третина не доживає до 60. Така висока смертність є основною причиною зниження кількості населення. За статистичними даними, чоловіча смертність в Україні приблизно втричі більша, ніж жіноча. Причини високої смертності криються у способі життя чоловіків і в умовах праці.

Отже, основна причина скорочення населення - це від'ємний природний приріст. Як наслідок, населення України значно постарішало, але тривалість життя не збільшилася. Проблема зменшення народжуваності пов'язана із загостренням проблем функціонування сім'ї як осередку відтворення населення. Поширилися такі явища, як відкладання шлюбів і народження дітей, безшлюбне материнство, соціальне сирітство, збільшення кількості розлучень. Рівень природного скорочення населення в сільській місцевості (7,4 %) удвічі перевищує рівень природного скорочення населення в міських поселеннях (3,8 %).

За даними Держстату [1], в Україні посилюються процеси еміграції населення. Як наслідок, від'ємне міграційне сальдо і скорочення населення в багатьох областях країни. Найпоширенішою формою зміни місця проживання громадян України є внутрішні міграції. Так, за даними Держстату, внутрішні переміщення приблизно в 10 разів переважають за обсягом зареєстровані випадки зовнішньої міграції. Більше половини всіх переїздів здійснюють усередині регіонів (між містом і селом) і лише близько третини - між регіонами держави. У міжрегіональних міграціях основними приймачами є м. Київ та Київська область. Відсутність належних умов працевлаштування в селі разом з традиційною для сільської молоді навчальною міграцією спричинили значні втрати молодого населення сіл, інтенсивність вибуття якого у 3-4 рази вища, ніж сільського населення загалом. У зв'язку з вибуттям молоді прискорюється старіння сільського населення, погіршуються показники його природного відтворення.

Унаслідок анексії Росією АР Крим та втрати Україною контролю над частиною території Донецької та Луганської областей з'явилися великі потоки людей, які були змушені залишити місця свого постійного проживання і переселитися до інших регіонів України (у засобах масової інформації їх визначають як «вимушені переселенці», в офіційних документах - як «внутрішньо переміщені особи» (далі - ВПО) [4]. Більшість ВПО перебувають у найближчих до місць попереднього проживання регіонах, що свідчить про намір повернутися до покинутих домівок. Водночас, за даними соціологів, близько третини ВПО орієнтується на постійне проживання в інших регіонах України.

Після запровадження демократичних свобод, зокрема й свободи пересування, а також реалізації угоди про безвізовий режим з країнами Європи, стрімко зростає зовнішня міграція населення України (зокрема, за рахунок перетину західного кордону). Постійно зростає чисельність українців і українок, які проживають на території Євросоюзу, нині їх - понад 1 млн осіб, що становить понад 7 % іноземців із третіх країн на території ЄС. Найбільше українців і українок проживає в Італії, Польщі, Німеччині, Чехії та Іспанії.

Значна кількість населення України (понад 1 млн осіб) перебуває за кордоном для здійснення трудової діяльності. У трудовій міграції переважають чоловіки, найчисленнішими серед яких є особи 30-44 років (понад 40 %). Більшість трудових мігрантів походить із західних областей України, 41 % має середню або середню спеціальну освіту, 36 % - вищу освіту, що свідчить про значний відтік кваліфікованих кадрів [5].

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що мігранти сприяють зростанню економіки у приймаючих країнах, беручись за роботу, яка вимагає великого внеску людських ресурсів і енергії, але вважається непрестижною в цьому суспільстві. Приймаючі країни зацікавлені у притоці кваліфікованих фахівців з України, які відіграють важливу роль у створенні комерційних

підприємств і впровадженні інновацій, особливо в областях, пов'язаних з науково-технічним прогресом.

В останні роки основними країнами призначення трудових мігрантів з України є Польща, Росія, Чехія та Італія. На них припадає близько 80 % загальних потоків короткострокових та довгострокових трудових мігрантів з України. Так, за даними дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ), у структурі трудової міграції з України відбуваються зміни, а саме - збільшився обсяг довгострокової міграції. Крім того, до міграції дедалі більше долучаються молодь, жінки, мешканці міст, вихідці з Північної, Центральної та Східної України. В останні роки у країнах, куди спрямовані потоки трудової міграції, зростає чисельність українських студентів. Найбільше з них навчається в Польщі, Німеччині, Росії, Канаді та Чехії. За даними Держстату, статевий склад населення України характеризується суттєвою гендерною диспропорцією. Чисельна перевага жінок над чоловіками у складі населення України спостерігається з 36 років і з віком збільшується.

Найважливішими умовами успішності демографічної політики є її системність і стабільність. Серед пріоритетних напрямків демографічної політики в Україні насамперед виділяють поліпшення якості життя населення.

На думку вчених (Ємельянова, Є. С., Степурина С. О. та ін.) якість життя - це ступінь розвитку та повнота задоволення всього комплексу потреб та інтересів людей, що виявляються як у різних видах діяльності, так і в житті загалом [2], [7]. Виділяються п'ять основних інтегральних показників, які є складовими якісної життєдіяльності населення. Серед них: якість населення (очікувана тривалість життя, народжуваність, смертність, рівень освіти, кваліфікація тощо); Добробут населення (реальні доходи, рівень споживання товарів і послуг, рівень забезпечення потужностями інфраструктури суспільства тощо); соціальна безпека (рівень умов праці,

соціального захисту, соціально-політичного здоров'я самого суспільства та ін.); якість навколишнього середовища (дані про забруднення повітряного простору, води, про якість ґрунту, рівень біорізноманіття тощо); природно-кліматичні умови (склад і обсяги природно-сировинних ресурсів, клімат).

Для розв'язання проблем демографічної кризи насамперед слід реалізувати положення про якісні характеристики населення та гармонізацію його відтворення. Із цією метою держава спрямовує свою діяльність на забезпечення економічних передумов уповільнення процесів депопуляції, формування настанов на здоровий спосіб життя, нової ціннісної основи демографічної поведінки, яка ґрунтувалася б на пріоритетах сім'ї, дітей та гендерної рівності. Одним з перспективних напрямів є забезпечення умов для можливості поєднання зайнятості жінки і виконання нею репродуктивної функції, зокрема, шляхом більшого залучення чоловіків до догляду за дитиною у ранньому віці.

Задля поліпшення державної міграційної політики України потрібно спрямувати владу на: зменшення втрат населення країни через еміграцію шляхом забезпечення громадянам і громадянкам гідних соціально-економічних умов проживання на Батьківщині; протидію незаконній міграції і торгівлі людьми; захист інтересів українських емігрантів, розвиток тісних зв'язків з іноземними діаспорами; повернення працівників-мігрантів та етнічних українців шляхом створення привабливих умов для використання їхніх валютних заощаджень у підприємницькій діяльності на території України [2]. Важливим моментом є також запровадження сукупності методів міграційної політики в контексті загальної стратегії соціально-економічного розвитку України та підвищення її конкурентоспроможності в загальнонаціональному, регіональному та глобальному вимірі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дані Державної служби статистики <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Ємельянова, Є. С. "Сучасні інтернет-технології як метод формування професійної комунікативної культури (з досвіду міжнародної співпраці)/Ємельянова ЄС." Іноземні мови у вищій освіті: лінгвістичні, психолого-педагогічні та методичні перспективи: М-ли Всеукраїнської науково-практичної конф. Vol. 16.
3. Лібанова, Е. М. "Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки." Демографія та соціальна економіка 2 (2018): 11-26.
4. Муромцева Ю.І. Внутрішньо переміщені особи в Україні та їх вплив на ринок праці регіону «Економіка»: Збірник наукових праць /За заг. ред. акад. АПН України І.Ф. Прокопенка. - Харків: ХНПУ , 2015.-Вип.15.-200 с.- С.69- 77
5. Муромцева, Ю. І. "Соціальне партнерство як інструмент формування трудового потенціалу населення." Соціальне партнерство та його роль в становленні ринкової економіки в Україні. Збірник наукових праць.–Х.: ХІБМ (2000): 147-152.
6. Немець Л. М., Сільченко Ю. Ю., Вірченко П. А. Економічна і соціальна географія України. Навчальний посібник. – Харків, 2014. – 265 с.
7. Степуріна С. О. Тенденції освітньої міграції та її вплив на інституційне середовище в Україні [Електронний ресурс] / С. О. Степуріна, В. І. Дериховська // Економіка та суспільство = Economy and Society : електрон. наук. фахове вид. – 2018. – № 17. – С. 496-505. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/17_ukr/73.pdf

Павленко Ольга
студентка III курсу спеціальності «Середня освіта. Історія»,
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ В УКРАЇНІ

Науковий керівник: Коптєва Т. С.,
к.г.н., викладач кафедри суспільно-економічних дисциплін
і географії, Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків

Металургія є однією зі стратегічних сфер діяльності промисловості України, яка створює сировинну базу для таких галузей економіки як машинобудування, транспортна та будівельна галузі. Стаття присвячена аналізу тенденцій та перспектив розвитку металургійних підприємств України. На основі аналізу статистичних даних визначено конкурентні позиції українського металургійного бізнесу у глобальному просторі. Представлено результати оцінювання економічних показників діяльності вітчизняних металургійних підприємств в аспекті промислового розвитку України. Визначено причини спадних тенденцій розвитку металургійної галузі та сформовано перспективні напрямки діяльності.

***Ключові слова.** Металургійна промисловість, економічні показники, діяльності підприємств, розвиток підприємств, потенціал металургійного підприємства, проблеми розвитку металургії.*

Постановка проблеми. За сучасних умов економічного розвитку проблеми ефективного функціонування промисловості набувають актуальності, оскільки Україна має великий потенціал у цьому сегменті, що може дозволити зайняти лідируючі позиції на ринку. Тривалий час основною складовою вітчизняної промисловості була металургійна галузь, адже за останнє десятиріччя металургійні підприємства зменшують обсяги виробництва та втрачають відповідні ринкові позиції, тому розвиток металургії України потребує детального аналізу, виявлення проблем і подальшої розробки рекомендацій щодо їх стратегічного розвитку та

виведення підприємств на світовий рівень. Металургія є стратегічною сферою діяльності промисловості України, яка виробляє сировину для машинобудування, транспортної та будівельної галузей. З початку існування України як незалежної держави і до 2012 р. металургійні підприємства забезпечували найбільші обсяги реалізації промислової продукції. Починаючи з 2009 р. спостерігається тенденція падіння обсягів продукції чорної металургії у світовому масштабі, а основними причинами експерти називають перевиробництво, посилення захисту внутрішніх ринків країнами від імпорту іноземної продукції, зростання експортної активності Китаю, ін. І якщо спочатку наслідки металургійної кризи, яка в основному охопила розвинені країни, балансувалися зростанням вітчизняної економіки, то починаючи з 2012 р. кризова ситуація набула явних характеристик у вітчизняному металургійному бізнесі. Незважаючи на спадну динаміку показників економічних результатів металургійне виробництво залишається основою наповнення державного бюджету валютною виручкою (за оцінками експертів до 28% загального притоку валюти) та податками, а металургійний бізнес забезпечує робочі місця (як за рахунок безпосереднього металургійного бізнесу, так і у рази більше у суміжних галузях) та розвиток української промисловості.

Аналіз актуальних досліджень. За останні роки проблематику та перспективи розвитку металургії України досліджувало багато вчених, зокрема, розробці напрямів розвитку присвячені праці: В. Большакова, В. Мазура, С. Кулицького, О. Кленіна, О. Андрійченко, А. Амоші, А. Пивоварського та ін. Водночас не вистачає досліджень про особливості сучасного стану, проблем і перспектив розвитку металургійних підприємств України у сучасних умовах функціонування. Варто виділити А. Амоші, В. Большакова, О. Борисенко, О. Гавриш, О. Галушко, А. Глуценко, Ю. Залознової, Л. Збаразької, Ю. Макогон, Д. Козенкова, С. Кулицький, В. Нікофорової, Є. Смирнова, Н. Шевчук, ін.

Мета. Метою роботи є визначення проблем розвитку металургійних підприємств України та розробка рекомендацій щодо підвищення їх конкурентоспроможності та , враховуючи актуальність та значущість металургії для розвитку економіки України, окреслити перспективи та напрямки розвитку вітчизняного металургійного виробництва.

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов функціонування промисловості України набуває активного розвитку на засадах впровадження новизни та дієвих механізмів управління. Металургійна галузь України є однією з провідних вітчизняних галузей країни. За результатами 2018 року Україна займає 10 місце у світі серед виробників чавуну та 13 місце з виробництва сталі [5]. Наприклад, Криворіжжя на сьогодні є найпотужнішим промисловим центром не тільки України, а й Європи. З кожним роком збільшується видобуток залізної руди із надр, перетворюючи при цьому натуральні ландшафти в антропогенні. Кар'єр має доволі сприятливі природні умови та ландшафтну структуру для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності.[11]. Хоча Криворізька ландшафтно-технічна система упродовж 1880-х—2019-х рр. зазнала значних змін. Найбільші зміни відбулися в результаті видобутку залізної руди та складування відходів виробництва. Зокрема, уздовж простягання покладів залізної руди Криворізької структури повністю знищені північно-степові ландшафти, русло р. Саксагань та р. Інгулець.[12].

Показники розвитку України за 2018 рік показують, що порівняно з минулими кризовими роками Україна поступово повертає собі лідируючі позиції на світовому ринку серед найбільш розвинутих країн. Завдяки цьому металургійна промисловість відроджується та потребує розвитку та підтримку у таких напрямках: □ підприємства почали активний пошук нових партнерів і нових ринків збуту, а також збільшили обсяги продажів за рахунок старих покупців; металургійна промисловість України почала

інтеграцію до глобальних світових процесів і підвищення стандартів для відповідності на світовому ринку. Металургія являється рушійною промисловістю в Україні. У минулому році 1/3 валютних надходжень України припало на металургійну промисловість. Проте, за даними World Steel Association, з 2018 року Україна займає 13 місце у світовому рейтингу виробників сталі [3]. Порівняно з країнами-лідерами Україна за останні 10 років вдвічі скоротила вироблення сталі. У грудні 2018 р. світове виробництво сталі становило 1808,6 млн т, що на 4,6 % більше, ніж у грудні 2017 р.

Починаючи з 2014 року Україна втратила частину металургійних потужностей на окупованих територіях Донбасу, що становить понад 3,3 млн т сталі на рік. За 2018 рік металургійна галузь України виготовила 20,6 млн т чавуну, що становить 102 % відносно аналогічного періоду 2017 р., 20,1 млн т сталі (98,5 % відносно 2017 р.), 18,36 млн т прокату (100,2 % відносно 2017 р.). Таким чином, «металургійна» частка у ВВП становить понад 15 %, що є досить суттєвим. Україна має статус металургійного нетто-експортера. Минулого року експорт склав 78,5 % обсягу виробленої металопродукції, але це переважно продукція з відносно низькою доданою вартістю (напівфабрикати). Частка таких виробів у 2018 р. – 43 % від загального експорту металовиробів. Тобто стабільність галузі в Україні пов'язана з ситуацією на світовому ринку сталі, а також залежить від якості та конкурентоспроможності продукції [4].

Ситуація у 2018 році погіршилась, оскільки адміністрація США у березні 2018 р. ввела імпорфтне мито на будь-яку металопродукцію, що імпортується в країну. Це призвело до «ланцюгової реакції», захисних заходів проти імпортованого металопрокату з боку країн Європейського Союзу, Туреччини, Росії. Таким чином, експорт української металопродукції зменшився, що призвело до скорочення великої частки валютних надходжень

до країни. У 2018 році частка експорту до країн ЄС від загального українського металургійного експорту становила 34 %, до Туреччини – 13 %. Усі ці фактори посилюють наявність у світі надлишкових потужностей металургійної галузі на 700 млн т. За оцінкою Організації економічного співробітництва та розвитку, для досягнення стабілізації на міжнародному металургійному ринку слід вивести 300–350 млн т сталі з експлуатації потужностей [5]. Частка металопродукції, що залишається у країні для внутрішнього використання у 2018 р., становить 21,5 % від обсягу металопрокату України. Зростання імпорту призведе до неплатоспроможності багатьох малих і середніх підприємств, що скоротить потенціал металургійної галузі.

Досліджуючи одного з найбільших представників металургійної галузі, слід зазначити, що компанія «Інтерпайп» за останні роки скоротила продаж виробів на 10 % [2]. Така ситуація свідчить, що металургійна галузь має проблеми, що не дозволяють вийти на світовий ринок і гальмують розвиток. Також Україна являється експортером залізної руди. У 2017 р. Україна втратила частину ринку Китаю, але змогла завоювати частку ринків Японії, Сербії та Південної Кореї [3]. Водночас через брак сировини падає виробництво сталі з брухту. Україна обрала шлях експортування брухту через вигідну ціну країн-імпортерів, а не продаж і використання всередині країни. У 2017 р. було заготовлено для внутрішнього споживання 4,2 млн т (дефіцит складав 25 %), а у 2018 р. – 3,9 млн т (дефіцит становив 29 %) [1]. Через значний дефіцит було скорочено обсяг виробленої продукції, зросла собівартість через закупку сировини у інших країн за значно вищу ціну, ніж ціна на внутрішньому ринку. Ця проблема була вирішена у цьому році завдяки указу Президента про вивізні мито на металобрухт, що зросте з 42 євро/т до 58 євро/т. Також було скасовано 5-відсоткове мито на ввезення брухту чорних металів [7].

Зазначені заходи мають знизити собівартість сталі вітчизняного виробництва. Також останніми роками особливої актуальності набувають проблеми енергозабезпечення. Підприємства були змушені обмежити норму споживання для галузі на 30 %, як цього потребувала держава. Одночасно вартість газу та електроенергії зросла більше ніж у 2 рази [4]. Шляхом вирішення такої проблеми є модернізація застарілих і зношених основних засобів. На більшості українських підприємствах металургійної галузі, що були засновані в першій половині XX століття, і досі використовуються перші доменні печі. Печі такого типу вимагають великої кількості природного газу, що країна імпортує із-за кордону за високою ціною. Вирішення такого питання можливе лише в разі заміни старих печей на електроплавильні, що значно знизить собівартість готових виробів і забезпечить високий рівень економічної безпеки. Отже, завдяки таким заходам при виробництві продукції знизиться кількість шкідливих викидів в атмосферу на 70 % [3].

Логістична система галузі не дозволяє розвиватись на інші ринку збуту та гальмує систему транспортування продукції в Україні. Недосконалість транспортних шляхів, монополізація залізниці стали основними проблемами промисловості, але напрямки налагодження цієї системи можливі лише завдяки взаємодії з державою. У випадку із залізницею можливо лише укласти договір про знижки або пільги для масової поставки товару. Залізниця України потребує термінового ремонту, але держава на цей час не має таких значних коштів для налагодження інфраструктури. Тому слід враховувати, що рішення цієї проблеми затягнеться в часі і потім продовжуватиме гальмувати розвиток промисловості [10]. Починаючи з 2014 року металургійні підприємства України втратили ринок Росії, що значно скоротило експорт багатьох виробів і негативно відобразилось на економіці країни. Тому було прийнято рішення з 2015 року переорієнтуватись на ринки країн ЄС, Північної Африки та Близького Сходу [4]. Відміна ввізного мита до

ЄС на металопродукцію поживила експорт, що сприяло зростанню експорту у 2018 р. на 35,9 % порівняно з 2017 р. [1].

Результатом цих заходів є те, що експорт у країни Європи, Америки та Близького Сходу продукції компанії «Інтерпайп» в 2016 році вперше перевищив 50 % сукупного експорту компанії та утримує цей показник [2]. Також відбулось поживлення споживання на внутрішньому ринку. Це відбулось за рахунок поживлення супутніх галузей, основна з яких – оборонна промисловість, що представлена такими підприємствами, як «Зоря – Машпроект», «Запоріжтрансформатор» тощо. Проте основною проблемою залишається те, що на рівні держави відсутній орган координації промислової політики. Така ситуація утворилась через те, що споріднені галузі (наприклад: видобувна, енергетики, хімічна промисловості та машинобудування) не можуть узгодити свої подальші дії. Наслідком цього є зрив тендерів, перевиробництво чи дефіцит певних продуктів. Тому одним із необхідних заходів є створення профільного органу, який створить стратегію розвитку промисловості України та слідкуватиме за її реалізацією. Комплексом проблем є низька якість виробів, невідповідність стандартам та застарілі основні засоби, що веде до низького рівня конкурентоспроможності на світовому ринку металургії. Багато підприємств України має занадто фізично та морально застарілі основні засоби, що не дозволяють виготовляти більш якісні та модернізовані вироби, що повинна відповідати стандартам країни-експортера. Тому Україна у багатьох випадках слугує лише експортером сировини, а не продавцем готових виробів, що значно погіршує стан економіки. На території країни лише підприємства ТОВ «Інтерпайп Сталь», ПАТ «Запоріжсталь» здатні виступати конкурентоспроможними на світовому ринку металургії. Як свідчить досвід інших країн, модернізація підприємств металургійної промисловості є ефективною у поєднанні з розширенням асортименту продукції. Якщо взяти за приклад українське підприємство «Метінвест», то початком виробництва був атмосферостійкий

прокат, що виготовлявся за європейськими стандартами. Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча та «Азовсталь», що входять до групи «Метінвест», з 2016 р. розширили виробництво та почали виготовляти товстолистовий прокат з конструкційної сталі, що має високу стійкість до атмосферної корозії, та вже мають довгострокові контракти на поставку продукції до країн Європейського Союзу. Такий вид сталі став новинкою на території України.

Додатково Маріупольський комбінат став виробляти за новими європейськими стандартами оцинкований рулонний прокат, що використовується при будівництві та при виготовленні легких будівельних тонкостінних конструкцій і несучих профнастилів. Завдяки високій якості та прийнятній ціні така продукція має доволі високий попит на ринках України й інших країн світу. Лише у 2017 р. «Метінвест» реалізував приблизно 88 тис. т оцинкованого рулонного прокату, з них 3 тис. т – у країни Південно-Східної Європи та Близького Сходу [6].

Слід враховувати, що більшість активів металургійних підприємств України перебувають у власності або під контролем великих бізнес-груп, що є іноземними юридично або за реєстрацією материнських структур. Яскравим прикладом є металургійний комбінат «ArcelorMittal» у Кри- ArcelorMittal» у Кривому Розі, що знаходиться у власності найбільшої металургійної групи світу «ArcelorMittal». Загальний обсяг виробленої продукції цієї групи підприємств у 2017 р. склав 98,1 млн т сталі. У 2017 р. вітчизняна металургійна група «Метінвест» порівняно з іншими такими компаніями відчула на собі великі боргові проблеми. Групі довелось заявити про технічний дефолт, але вже на кінець року були прийняті нові умови виконання боргових зобов'язань за вимогами кредитора за своїми облігаціями та терміном погашення у 2017, 2019 і 2020 рр. на суму 1,153 млрд дол. Для виплати такої суми довелось почати з оптимізації фінансового

становища металургійної групи «Метінвест» у 2018 р. та скоротити до 30 % працівників адміністрації у зв'язку з невизначеною ситуацією на ринку сталі в світі та значним зниженням світових цін на сировину та готову продукцію металургійної промисловості, а також зниження рівня попиту. Група підприємств стала яскравим відображення кризи, адже у 2017 р. «Метінвест» за всю свою історію вперше став збитковим, всі ранні роки був лише прибуток. Холдинг планує почати дострокове погашення корпоративних боргів у випадку, коли ситуація на світовому та ринку України з виробництва сталі та добування сировини покращиться [6].

Для вирішення цих проблем необхідно розробити комплекс заходів для покращення стану металургійної галузі України. Одним із перших кроків має бути створення державного регулюючого органу, що буде регламентувати діяльність металургійних підприємств, забезпечувати впровадження нових енергозберігаючих та екологічних технологій, організовувати співпрацю з інвесторами для закупівлі нового устаткування, що сприятиме виробництву високоякісної конкурентоспроможної продукції та дозволить зміцнювати ринкові позиції, а не тільки слугувати сировинним-придатком для інших країн. Україні слід перейняти досвід світового лідера – Китаю та налагодити повний цикл виробництва на території країни, вдосконалити науково-технічну й інженерну бази, розширити взаємодію з хімічною галуззю для вдосконалення властивостей сталі, чавуну тощо [9]. Також закриття багатьох підприємств через їх неприбутковість залишило велику кількість людей без роботи, а у багатьох пропала мотивація до роботи, це призвело до зниження продуктивності праці та нестабільності кадрових ресурсів. Така проблема має соціальний характер, тому для підвищення та стабілізації продуктивності праці в чорній металургії слід ввести новітні технології, що дозволить полегшити працю та зменшити навантаження. Також слід застосувати матеріальне заохочення економічними засобами для найефективнішої праці. Функціонування металургійної промисловості, як і багато інших галузей,

призводить до забруднення навколишнього середовища, особливо враховуючи, що старе обладнання на підприємствах не пристосоване до мінімізації викидів та не обладнане очисними фільтрами. Успішне рішення екологічної проблеми – важливе регіональне економічне та соціальне завдання. Рішенням цієї проблеми є встановлення на підприємствах найновітніших очисних 44 Проблеми економіки № 2 (40), 2019 Економіка та управління національним господарством технологій, що дадуть змогу звести до мінімуму промислові відходи та викиди в атмосферу. Як додаткові заходи можуть бути оздоровлення місць надмірної концентрації підприємств, що виробляють металопродукцію, також лімітний вплив природних факторів на розміщення об'єктів чорної металургії в регіонах із порівняно високим рівнем заселеності. Ще одним заходом є багатократне очищення стічних вод [8].

Висновки. Металургійна галузь України повертається в докризовий стан. Проте існують проблеми, що гальмують розвиток промисловості та є перепонами для позиціонування на нових ринках. Однією з головних проблем є фізично та морально застарілі технології, що не дозволяють бути конкурентоспроможними та задовольняти потреби покупців у якості продукції. Саме модернізація та впровадження інноваційних технологій дозволить відповідати світовим стандартам якості. Також значними проблемами розвитку металургійних підприємств є відсутність енергозберігаючих технологій. Внаслідок кризи та відсутності превентивного управління змінами відбулась втрата значної частки ринку.

Для вирішення виявлених проблем у металургійній галузі необхідно: по-перше, створення державного регулюючого органу, що одночасно буде регламентувати та контролювати діяльність як металургійних підприємств, так і галузі загалом (комісія або комітет при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі). Використання нових енергозберігаючих та екологічних

технологій дозволить взяти активну участь у різноманітних програмах і грантах, як надають партнери України (ЄС, ЄБРР, СОТ тощо). За умови виконання усіх рекомендацій у наступні роки металургійна промисловість якісно зміниться та зможе завоювати нові ринки збуту. Подруге, слід налагодити співпрацю з інвесторами та підвищити привабливість галузі для нових, що дасть можливість вдосконалити технології та розширити можливості металургійних підприємств щодо розвитку взаємодії з підприємствами інших галузей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Офіційний сайт корпорації «Інтерпайп». URL: <http://interpipe.biz/>
3. Офіційний сайт World Steel Association. URL: <http://www.worldsteel.org/>
3. Офіційний сайт World Steel Association. URL: <http://www.worldsteel.org>
4. Подводим итоги 2018 года: Промышленность Украины – уходим в пике или пока еще нет? URL: <https://okoplanet.su/finances/financesnews/475902-podvodim-itogi-2018-goda-promyshlennost-ukrainy-uhodim-v-pike-ili-poka-esche-net.html>
5. 2018-й: Рік випробувань вітчизняної металургії. URL: <http://www.ukrmetprom.org/2018-y-rik-viprobuvan-vitchiznyanoimetal/>
6. Хижняк О. С. Сучасний стан металургійних підприємств України: проблеми і перспективи розвитку. Молодий вчений. 2017. № 5 (45). С. 762–767.
7. Комітет рекомендує Раді підвищити експортне мито на металобрухт металургії. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/komitet-rekomenduet-rade-povysit-eksportnuyu-1547734625>. Html

8. Проблеми чорної металургії України. URL: <http://www.novageografia.com/vogels-1723-1.html>
9. Гринько Т. В. Транскордонне співробітництво і стратегії розвитку металургійних підприємств. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2013. № 17 (206). С. 158–161.
10. Гринько Т. В. Функції логістичної системи в умовах забезпечення конкурентоспроможності підприємств галузі металургії. Економіка та держава. 2016. № 5. С. 12–16.
11. Коптева Т. Жовтневий гранітний кар'єр: історія формування та перспективи. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії, (33), 2021. 78-83.
12. Коптева, Т. С. (2021). Гірничопромислові ландшафти Криворізької ландшафтно-технічної системи. Людина та довкілля. Проблеми неоекології, 35, 18-26. "

Розділ 4. Історико-культурна спадщина та рекреаційно-туристичний потенціал України

УДК 614.84 (477)

Михайло Іванович Харламов

*д.іст.н., доцент,
завідувач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків*

Ігор Миколайович Логовський

*к.іст.н., доцент,
старший викладач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків*

МУЗЕЙ СЛОБОЖАНСЬКОГО МИТЦЯ М.Л. КРОПИВНИЦЬКОГО У МІСТІ КРОПИВНИЦЬКИЙ

У 1982 році за рішенням ЮНЕСКО у всьому світі відзначалася 100-та річниця українського театру, заснованого Марком Лукичем Кропивницьким, який довгий час працював та жив на території м. Харкова та Харківської області. Славний театрал Станіславський зазначав, що «такі українські актори, як Кропивницький, Заньковецька, Садовський, Саксаганський – блискуча плеяда майстрів української сцени, ввійшли золотими літерами на скрижалі історії світового мистецтва». Другого жовтня 1982 року у місті Кіровограді (тепер місто Кропивницький) було відкрито меморіальний музей М. Л. Кропивницького у будинку, де певний час мешкав видатний український драматург і театральний діяч.

Ми вважаємо, що дослідження музейних установ, присвячених видатним діячам культури та мистецтва Слобідської України дасть поштовх до подальшого розвитку музейної та пам'яткоохоронної справи в нашій країні та вивчення вітчизняної історико-культурної спадщини. Експозиція музею складається з декількох розділів, що розповідають про сім'ю

драматурга й актора, про його дитинство і навчання в гімназії та університеті, про його довгий і важкий шлях у мистецтві як засновника першого професійного українського театру.

Перший зал музею присвячений дитячим та юнацьким рокам культурного діяча, становленню Кропивницького як актора та драматурга. На чільному місці розташований великий портрет Марка Кропивницького, автором якого є відомий художник В. І. Касіян, а самому музею портрет було подаровано актрисою Наталією Ужвій. Поруч процитовано слова великого засновника театру: «Епоха, в котру довелось мені впірнути з головою, є сувора і непомильна вказівка всього мого існування і всієї моєї праці». Цей вислів є лейтмотивом всього непростого життя славетного вітчизняного драматурга. За час свого життя він застав і кріпацтво, і важкі пореформені часи 1860 – 1870-х років.

Марко Лукич Кропивницький народився 10 (22) травня 1840 року в селі Бежбайраки (тепер село Кропивницьке) Бобринецького повіту Херсонської губернії. Про це свідчить копія метричної книги Покровської церкви, знайдена в державному архіві Кіровоградської області. Однак сам митець у своїй автобіографії помилково зазначив іншу дату – 25 квітня 1840 року. Як свідчить метрична книга, батько Марка Лукича Лука Іванович Кропивницький був управителем маєтків багатого поміщика Фундуклія. Походив Лука Іванович з роду збіднілих дворян, його пращури мали колись на Волині власні землі. Початок роду Кропивницьких, за даними співробітників меморіального музею, які склали генеалогічну схему родини, іде з XVI сторіччя.

У своїх спогадах відомий театрал писав, що батько був людиною «труда мозольного», сильним та вольовим чоловіком. Лука Іванович у різні часи служив економом у кількох господарів, його декілька разів звільняли. Дитинство Марка було не дуже радісним, після того, як його рідна мати кинула батька з двома дітьми, стосунки Кропивницького з новою жінкою

батька не склалися. Марко наймитував, а згодом батько відвіз сина до м. Бобринець та віддав до повітового училища, яке той закінчив у 1856 році. У музеї є фотографія будинку бабусі Марка Лукича, у якому митець жив протягом навчання у першому освітньому закладі.

Другий зал музею присвячений початку професійної акторської діяльності на вітчизняній сцені. У 1871 році митець вирушає до Одеси з метою продовження навчання. Там, зустрівши знайомих акторів, погодився зіграти роль Стецька у п'єсі «Сватання на Гончарівці». Після прем'єри, яка мала шалений успіх, йому запропонували професійний контракт, і Кропивницький погодився. В експозиції музею є одеські газети 1871 року зі схвальними рецензіями на гру молодого актора та фото Марка Лукича у ролі Стецька. Протягом 1871 – 1873 років Кропивницький поставив в Одесі 37 вистав українською мовою, чим сприяв відродженню українського театру. З 1873 року Марко Лукич Кропивницький разом зі своєю театральною трупю здійснює гастролі до Харкова (де грав у театрі Колюпанова-Александрова), Петербурга, Кременчуга, Львова, Тернополя та Станіслава.

В експозиції другого залу музею є велика кількість фотографій та газетних вирізок цього періоду творчості. Також у вітрині експонуються твори української та російської драматургії того часу – «Москаль-чарівник» І. П. Котляревського, «Шельменко-денщик» Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, «Русалка» О. С. Пушкіна, «Остання жертва» О. М. Островського, які у свій час ставив М. Л. Кропивницький.

Експозиція третього залу розповідає про знаменні події у творчому житті М. Л. Кропивницького. 27 жовтня 1882 року відбулася вистава «Наталка Полтавка», разом з якою розпочалася нова доба в історії українського професійного театру. Марко Лукич зібрав навколо себе ряд талановитих акторів та став на чолі трупи. Тут можна побачити фотографії Марка Кропивницького у ролі виборного Макогоненка, Марії Адамовської у ролі Полтавки. З цього часу активно почали грати п'єси самого

Кропивницького, а саме «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «Глитай, або ж павук», «По ревізії», «Лихо не кожному лиху – іншому й талан». Збірка цих та інших творів, вперше виданих у Полтаві у 1881 році також є в експозиції третього залу музею.

Четвертий зал відкривається фотознімком нової трупи М. Л. Кропивницького, яку він заснував у грудні 1888 року. Молоді актори, яких відібрав драматург, згодом отримали неабияку популярність у театральних колах – Ф. В. Левицький, Є. П. Зарницька, О. З. Суслов, Г. І. Борисоглібська, Д. А. Гайдамака. В залі є фісгармонія, яку Кропивницький брав з собою на гастролі, метроном та старовинний сімейний грамофон. Також там знаходяться фотографії всієї великої родини Кропивницьких на чолі з патріархом Марком Лукичем Кропивницьким.

Пятий зал музею присвячений вшануванню пам'яті М. Л. Кропивницького. Тут розповідається про його учнів, що досягли успіхів завдяки метрові українського театру, інформується про театри, де й досі з успіхом йдуть вистави Кропивницького, є копія постанови ЮНЕСКО про відзначення 100-літнього ювілею з часу заснування у 1882 році видатним драматургом українського професійного театру тощо.

Марко Лукич Кропивницький був похований у місті Харкові у 1910 році, на його похоронах була присутня велика кількість людей, що свідчить про повагу та любов українців до великого актора, режисера та драматурга. У 1914 році на його могилі було встановлено бронзове погруддя роботи автора Федора Балавенського.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Киричок П. Марко Кропивницький: Життя і творчість / П. Киричок. – К. : Дніпро, 1968. – 150 с.
2. Новиков А. О. Художній універсум Марка Кропивницького. Монографія / А. О. Новиков. – Харків: Майдан, 2006. – 352 с.

3.http://kokm.kr.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=161&lang=ua

УДК 338.48

*Роїк Оксана Романівна к. е. н.,
асистент кафедри туризму
Національного університету
«Львівська політехніка», м. Львів*

ДОСЛІДЖЕННЯ КЛЮЧОВИХ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У сучасному глобалізованому світі провідні держави надали належну оцінку перевагам розвитку туристичної галузі, адже туризм сприяє зростанню зайнятості, диверсифікації економіки (сфера туризму та курортів пов'язана з діяльністю більш як 50 галузей), підвищує інвестиційну привабливість національної економіки, сприяє збереженню та розвитку культурного потенціалу, веде до гармонізації відносин між різними країнами та народами, сприяє збереженню екологічно безпечного довкілля. Відповідно до цього актуальним є дослідження напрямів стимулювання економічного та соціального розвитку регіонів України за рахунок активізації туризму країни.

В умовах системної кризи в Україні все більш проблематичним стає розвиток туризму. Зважаючи на потребу у більш ефективному та якісно новому етапі розвитку туристичної сфери, важливими видаються історико-культурні передумови розвитку туризму. Ключові туристично-рекреаційні ресурси та туристичні пам'ятки певної території є важливими чинниками розвитку індустрії подорожей. Вони належать до групи статичних, тобто мають незмінне в часі значення, на відміну від динамічних (наприклад, демографічних, економічних тощо) [4]. Саме це й забезпечує їхню виняткову

важливість, поряд із природними чинниками, для стабільно високого розвитку туризму.

Різноманітні теоретичні аспекти діяльності туристичної сфери висвітлено у працях таких учених, як: Аппельт Г. В. [1], Бігус М. М., Гальків Л. І., Добушовський П. А. [2], Демків Ю. М., Стукач Т. М. [3], Жаліло Я.А., Ковалівська С.В., Филипенко А.О., Химинець В.В., Головка А.А. [4], Світлична В.Ю. [7], Шацька З.Я., Акульшин М.І. [8] та інші. Однак нині окремі питання щодо подолання негативних явищ у туристичній сфері і досі залишаються невирішеними та потребують подальшого вивчення в умовах підвищених епідемічних викликів.

Метою роботи виступає дослідження ключових туристично-рекреаційних ресурсів та туристичних пам'яток в контексті стимулювання мандрів Україною, а також обґрунтувати заходи щодо сприяння прискоренню відновлення цієї сфери в умовах підвищених епідемічних ризиків.

Культурно-історичні пам'ятки та події нині є туристичними ресурсами з найвищим рівнем готовності до міжнародної комерціалізації. Щоб здійснити оцінку національних ресурсів і пам'яток, а також рівнів їх важливості та значення, в ході нашого дослідження використовувалися доступні джерела в Інтернеті, результати інтерв'ю, проведені в регіонах, а також інформацію в базах даних ЮНВТО та інших базах [2].

Україна посідає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості природними та історико-культурними ресурсами. Так, курортні та рекреаційні території нашої країни становлять близько 9,1 млн. га (близько 15% усієї території). На державному обліку перебуває понад 130 тис. пам'яток, з яких 57 206 пам'яток археології, 51 364 пам'ятки історії, 5 926 пам'яток монументального мистецтва, 16 293 пам'ятки архітектури та містобудування. Також в Україні функціонує 61 історико-культурний заповідник, а експлуатаційні запаси мінеральних вод дають змогу

використовувати їх в обсязі понад 64 тис. куб. м на добу. У туристичній галузі України на постійній основі працює понад 200 тис. осіб та близько 1 млн. осіб сезонно [8]. Україна нині використовує менш ніж третину від наявного туристичного та рекреаційного потенціалу, причиною чого є те, що до останнього часу розвиток туризму розглядався в Україні як другорядний, а дії влади щодо його організаційно-економічної підтримки були безсистемними. В регіонах України розвивався переважно виїзний туризм, що сприяло розвитку іноземних туристичних компаній, частково – сільський зелений, рекреаційний та культурно-історичний туризм.

Райони, що охороняються та мають природне або культурне значення, знаходяться під управлінням, однак їх використання не відповідає їх фактичному потенціалу. Таким чином існує багато невикористаних можливостей для покращення ситуації та підготовки цих районів до потреб комерційного туристичного ринку.

Що стосується управління, нормативного регулювання та перекладу, усі зазначені ресурси та пам'ятки є доступними для загалу, а церкви та монастирі отримують частину своїх прибутків від відвідувань (відвідувачі, тури, академічні або наукові візити тощо).

Краса природних ресурсів країни (зокрема гирла річок, заповідники, річки та озера) є всесвітньо відомою, однак усе ще не використовується (не комерціалізовано) відповідно до їхнього потенціалу. В процесі дослідження ключових туристично-рекреаційних ресурсів та туристичних пам'яток щодо стимулювання мандрів Україною більшість ресурсів і пам'яток на кілька категорій було згруповано в таблиці 1. До характеристик туристичної готовності належать: захист, догляд і утримання, презентабельність, публічний доступ, інформаційні вказівники, дорожні вказівники, доступність інформації та рекламних матеріалів, доступність (наприклад, міжнародні стандарти для туристичного використання) [6].

Таблиця 1

Ключові ресурси та туристичні пам'ятки України*

<i>Природні ресурси</i>		Рівень туристичної готовності
Ліси	Сосна, дуб, ялинка, бук, вільха, береза, біла акація, ясен тощо	10 %
Біосферні заповідники	Асканія-Нова, Чорноморський, Карпатський, Дунайський	20 %
Природні заповідники	Кримський, Канівський, Український степовий, Поліський, Ялтинський гірський, Мис Мартьян, Карадаг, Розточчя, Медобори, Дніпровсько-Орільський, Єланецький степ, Горгани, Казантипський, Опукський, Рівненський, Чегемський	20 %
Національні парки/заповідники	Карпатський, Синевір, Азово-Сивашський, Вижницький, Подільські Товтри, Святі Гори, Яворівський, Десняно-Старогутський, Сколівські Бескіді, Шацький, Ужанський, Гуцульщина	30 %
Гори	Говерла, Бребенескул, Піп Іван, Петрос, Гутин Томнатек, Ребра, Менчул, Туркул, Брескул, Смотрич, Близниця, Дземброня, Шпиці та інші)	25 %
Річки	Дніпро, Дунай, Прип'ять, Десна, Тіса, Прут, Волиня, Дністро, Південний Буг, Сіверський Донець, Горинь, Інгулець, Псел, Случ, Стир, Тетерів, Сула	20 %
Озера	Синевір, Несамовите, Біле Озеро, Марічейка, Ялпуг, Шелехів, Молочний Лиман, Світязь, Шелехівське, Кагул, Донузлав, Кунігунда	30 %
<i>Культурні ресурси</i>		
Монастирі та церкви	Успенський собор, Собор Святої Софії, Почаївська Лавра, Храм Святого Миколая, Собор святого Юра, Михайлівський Золотоверхий монастир, Святогірська лавра, Свято-Благовіщенський кафедральний собор, Володимирський собор, Лядовський скельний монастир та інші	50 %
Інші об'єкти культурно-історичної спадщини	Ансамбль історичного центру міста Львів (ЮНЕСКО), дерев'яні церкви Карпатського регіону, гедезична дуга у Фельштині	50 %
<i>Події</i>		
Фестивалі, музичні та інші події	День Львова, День Перемоги, День Києва, Київський літній музичний фестиваль, Український весвітній музичний фестиваль, Сорочинський ярмарок, Міжнародний фестиваль джазової музики в Коктебелі, Міжнародний кінофестиваль «Молодість», Одеський міжнародний кінофестиваль, Гоголь Фест, Київський кінофестиваль Docudays	60 %

*сформовано автором на основі [4; 6; 8]

У якості загального висновку слід відмітити, що більшість ресурсів і пам'яток не пропонують туристичного тлумачення та не мають організованої активності відповідно до властивих їм характеристик. Окрім того, управління більшістю ресурсів і пам'яток знаходиться в юрисдикції органів влади різних рівнів, у зв'язку з чим немає чітко визначеної відповідальності за управління та просування. Хоча Україна має доволі розгалужену структуру пам'яток, у ній відсутній належний профіль дестинацій і туристичних продуктів. Зокрема в усіх ключових туристичних пам'ятках початкові пропозиції було сформовано 20 і більше років тому. У зв'язку з відсутністю України на міжнародному туристичному ринку (країна покладалася в основному на ринок Росії і регіональний ринок) об'єкти туристичної зацікавленості не було модернізовано, що зумовлює відсутність підвищеної цінності для іноземного відвідувача.

Успадкована після розпаду Радянського союзу туристична інфраструктура створена здебільшого для задоволення потреб внутрішнього туристичного ринку, що особливо актуально для прибережної частини країни, Карпатських гір і деяких міст у цих регіонах. Це пояснюється тим фактом, що за часів Радянського Союзу розвиток туризму був зосереджений на регіоні Чорного моря, а також масових відвідуваннях ключових пам'яток (наприклад, пам'ятників часів Другої світової війни, історичних місць тощо).

Туристичні продукти на сучасному ринку майже не відповідають категоріям національної системи статистики, навіть у випадках, коли ці системи набагато краще організовані для туризму, аніж сам туризм в Україні. Однак можна сказати, що класичний розподіл спа-курортів, курортних і оздоровчих комплексів, гірськолижних курортів і адміністративних центрів змінюється та перетворюється на структуру продуктів, що базується на досвіді.

Таким чином, можна виділити наступні продукти, які функціонують на національному рівні [7]:

1. Повсякденний бізнес-продукт і діловий туризм (зустрічі, договори, ініціативи та виставки) функціонує здебільшого у великих містах (Київ, Львів, Одеса, Харків, Запоріжжя та Дніпро) і більшою мірою пов'язаний з деякими структурними, науковими та іншими подіями, що організуються різними асоціаціями.

2. Тури (тури до дестинацій у межах України або до кількох країн, де Україна є однією з дестинацій) – цей продукт пов'язаний із діяльністю туроператорів і націлений на збільшення кількості груп відвідувачів у Львові, Києві або Одесі, а також з пошуком нових тематичних турів.

3. Тури вихідного дня/за місто – продукт, який уже функціонує на професійному рівні в Києві та знаходиться на початковому рівні розвитку у Львові й Одесі, при цьому формується необхідна туристична інфраструктура, здійснюється пошук достатньої кількості об'єктів туристичної зацікавленості тощо. Це саме той продукт, на якому слід зосередитися українському туризму в найближчій середньостроковій перспективі.

4. Курортний (пляжний) туризм – продукт, пов'язаний лише з частиною країни, яка розташована на березі моря (здебільшого Одеса), має сезонний характер (червень–вересень) і передусім націлений на внутрішній і регіональний ринок (Молдова та Білорусь).

Варто підкреслити, що головні та найбільші спа-курорти знаходяться в дуже поганому стані та залежать передусім від місцевої системи охорони здоров'я, згідно з якою люди, що мають проблеми зі здоров'ям, направляються до цих курортів у рамках програм державної фінансової допомоги та згідно зі схемами національної системи медичного страхування.

Щодо адаптації супутніх складових частин туристичної галузі, то можна зазначити такі заходи для збереження бізнесової діяльності [1]: ресторанний бізнес перейшов до надання послуг з доставки їжі додому або створення замовлень на виніс; кінотеатри та театри під час жорстких обмежень були повністю закриті, але з поліпшенням ситуації вони почали

відкриватись та надавати місця: мінімум одне пусте місце між гостями та один пустий ряд між рядами; музеї перейшли на віртуальні тури, освітні програми в Інтернеті; концерти та великі події були переведені в онлайн-режим на платній основі, а також пропонували клієнтам перенесення дійсності сплачених квитків на наступний рік.

Однак, попри ці заходи, яких вжив бізнес, щоби втриматися на ринку, країнам потрібно системно підходити до вирішення проблем туристичної галузі економіки, оскільки час закінчення пандемії ще не визначений. З огляду на це можна запропонувати деякі заходи для подальшої підтримки та відновлення туризму.

Насамперед слід розробити державні програми підтримки туристичного бізнесу, а саме [3]: програми надання безвідсоткових позик або позик на пільгових умовах; відстрочення платежів або зменшення відсоткових ставок уже наявних позик; послаблення або скасування податкового навантаження на малий та середній бізнес; розроблення додаткових програм щодо підтримки безробітних; розроблення програм для впровадження нововведень у туризм, тобто стимулювання технологічного розвитку в цій сфері; розроблення програм забезпечення охорони здоров'я туристів та шляхів попередження ризику; розроблення та застосування точних експрес-тестів задля швидкого виявлення хворих на COVID-19.

Також є низка таких заходів, яких можуть вжити самі туристичні компанії: запровадження програм лояльності та нових цікавих турів задля привабливості внутрішнього споживача; перетворення питання дотримання охорони здоров'я туриста на пріоритетне у своїй роботі; пропозиція співробітникам виплати частини заробітної плати в кризові періоди; розроблення програм гарантій безпеки в готелях інших країн [8].

Отже, з проведеного дослідження ми бачимо, що пандемія має вагомий негативний вплив на туристичну галузь економік світу. Порівняно зі впливом світової економічної кризи у 2008–2009 роках сучасна криза приблизно в

п'ять разів гірша. Разом з негативними наслідками помітно, що туризм відіграє вагомую роль у світовому ВВП. Також туризм включає напрямів бізнесової діяльності, і якщо туризм не розвивається, то й супутні йому напрями економіки не мають можливості розвиватися та функціонувати належним чином, тому для того, щоби підтримати та поступово відновлювати діяльність туристичного бізнесу, державі та підприємцям потрібно впроваджувати нові шляхи адаптації та поступового виходу з кризового стану. Потрібно запроваджувати інноваційні зміни в діяльності туристичних та супутніх компаній, щоби бути в змозі швидко реагувати на виклики, що можуть з'явитися в майбутньому.

Таким чином, враховуючи індикатори, доступні характеристики та відповідні тренди в постачанні та попиті України як туристичної дестинації за попередній період, а також беручи до уваги різні групи за інтересами, пов'язані з туризмом, можна зробити висновок, що туризм в Україні перебуває у стані стагнації та поступово розвивається за деякими певними пропозиціями внаслідок: невизначеної позиції ринку України як макродестинації (відсутнє стратегічне позиціонування) та невизнання на міжнародному рівні; застарілої структури всіх закладів розміщення з надзвичайно високим відсотком готельних об'єктів, що не віднесено до жодної категорії; дефіцит різноманітних туристичних продуктів, які могли б підвищити попит іноземних відвідувачів для активації туристичного потенціалу всієї країни, підвищення середньої суми витрат за день перебування та забезпечити бізнес протягом року; доступність в Україні багатьох регіонів, багатих на природні ресурси, і/або створених людиною об'єктів зацікавленості; незадовільний стан загальної інфраструктури, за якої у деяких регіонах відсутнє розширення будівництва комерційних та інших закладів туристичного напрямку.

Результати проведеного дослідження дозволили виявити основні проблеми розвитку туристичної індустрії України, які потребують

невідкладної державної підтримки та регулювання, а саме складна економічна, соціально-культурна ситуація в країні; недоліки регіонального регулювання галузі туризму; відсутність скоординованої висококваліфікованої системи заходів з просування туристичного продукту України на світовий ринок; велике податкове навантаження, що є перешкодою для потенційних інвесторів у сферу туризму; низький рівень розвитку туристичної інфраструктури та її невідповідність світовим стандартам тощо.

Аналіз сучасного стану ринку туристичних послуг в Україні довів доцільність та необхідність розвитку туристичної галузі. Туристична галузь України, хоч і повільними кроками, все ж збільшує свої показники. Саме від того, яким шляхом сьогодні піде розвиток туристичної галузі, значно залежить її майбутнє та майбутнє економіки України в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аппельт Г. В. Визначення змін у туристичній галузі, що сформувалися під впливом загальноприйнятих заходів безпеки у зв'язку з пандемією COVID-19. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2020. Вип. 43. С. 58–62. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-9>.
2. Бігус М. М., Гальків Л. І., Добушовський П. А. Туристичний бізнес під впливом сучасних змін, зумовлених світовими викликами. Науковий погляд: економіка та управління. 2020. № 3. С. 7-12. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-69-1>
3. Демків Ю. М., Стукач Т. М. Українська туристична галузь у світовому середовищі: адаптація за умов впливу глобальної міжнародної кризи COVID-19. Бізнес-навігатор. 2020. Вип. 4. С. 18-25. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.60-3>

4. Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-Ukraine-Report-UKR.pdf> (дата звернення: 11.06.2021).

5. Жаліло Я.А., Ковалівська С.В., Филипенко А.О., Химинець В.В., Головка А.А. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. Київ, 2019. 29 с.

6. Світлична В.Ю. Туристична сфера: пошук шляхів подолання кризи в умовах глобальних карантинних обмежень. Комунальне господарство міст. 2020. Том 5. Випуск 158. С. 24–31. DOI 10.33042/2522-1809-2020-5-158-24-31

7. Спеціальний звіт «Пандемія COVID-19 і її наслідки у сфері туризму в Україні». URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>. (дата звернення: 15.06.2021).

УДК 911.3

*Ольга Сергіївна Гончарова,
канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри історії України,
Харківський національний педагогічний
Університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків*

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ І.Ю.РЕПІНА НА ХАРКІВЩИНІ

Харківщина славиться багатьма іменами осіб, що залишили яскравий слід у різних галузях суспільно-політичного, наукового та культурного життя. Серед них і Ілля Юхимович Рєпін – художник, який подарував світові сотні полотен, написаних в жанрі реалізму. Народився він 5 серпня 1844 році у Чугуєві, що поблизу Харкова. Хоча Рєпін в п'ятнадцятирічному віці залишив рідне місто, він протягом всього свого життя не втрачав зв'язок з Україною, та своєю малою батьківщиною – містом Чугуєвом. Він часто відвідував його. Найбільш плідними виявились приїзди 1876-1877, 1907, 1913

та 1914 р. Тож не дивно, що тематика його мистецьких творів досить тісно пов'язана з Україною й дає багатий історико-краєзнавчий матеріал. Репінський талант вражає своєю різносторонністю та могутністю. Майстер історичної та жанрової картини, видатний портретист, блискучий колорист, тонкий лірик та автор епічних полотен, він залишив колосальну творчу спадщину, частина з якої зберігається й в українських музеях. Харків'яни завжди дбали про збереження пам'яті про видатного земляка та її популяризацію.

Біографія Іллі Юхимовича досить детально вивчена істориками мистецтва. Зокрема, слід виокремити роботи С. Венгловського [3], І. Грабаря [4], К. Чуковського [16], А. Шиля [17]. Українське коріння митця та вагоме місце української тематики у його творчості були об'єктом дослідження Ю. Белічка [2], В. Москвінова [10], С. Побожія [12]. Не дивлячись на значну дослідженість життя та творчості Репіна поза увагою дослідників залишилося питання вшанування його пам'яті та популяризація творчості видатного земляка на Харківщині.

Виходячи з цього автор має на меті заповнити цю прогалину й відтворити хронологію подій та проаналізувати практики вшанування пам'яті видатного земляка харків'янами та продемонструвати їх туристичну привабливість.

В Україні про талановитого митця ніколи не забували. До десятої річниці від дня смерті Іллі Репіна у 1940 р. Київським державним музеєм російського мистецтва було організовано першу в Україні виставку. На ній були представлено 30 картин художника з музеїв Києва, Харкова та приватних колекцій. У подальшому музей продовжив дослідження творчості Іллі Юхимовича та збирання його робіт. На сьогоднішній день у його колекції налічується 18 живописних та 45 графічних творів митця. 2 картини митця є у Сумському художньому музеї [12, с. 27]. Значний внесок у вивчення та популяризацію художньої спадщини митця зробив і Харківський

художній музей. У його колекції перебуває 12 живописних полотен майстра та 18 графічних робіт. До 175-річчя від дня народження Іллі Юхимовича працівниками музею було підготувало й видало альбом-каталог «Ілля Рєпін і Харківщина» (автор концепції, текстів, керівник проєкту – директорка ОКЗ «Харківський художній музей» В. Мизгіна) [7]. В альбомі вперше зібрано відомості про творче надбання І. Ю. Рєпіна, що зберігається в музеях Харківщини, про архівні й меморіальні речі, пов'язані з життям і діяльністю художника. З видання ми дізнаємося, що у Харківському художньому музеї зберігається портрет Щепкіної-Куперник та В. В. Стасова, святий Миколай Мирлікійський, написаний Рєпіним для Миколаївського жіночого монастиря в селі Стрільчому Харківського повіту. Але найвідомішою, звісно ж, є картина «Запорожці».

Над цією картиною художник працював від 1889 по 1896 рр. Вона написана на основі матеріалів, зібраних Рєпіним під час поїздок Україною 1880, 1888 та 1890 років місцями, які пов'язані з історією козацтва. Під час першої поїздки він, за порадою М. Костомарова, відвідав Нікополь, Чортомлик, Покровське, Грушівку, Капулівку. Також він звертався за порадами до Д. Яворницького та використовував зібрані ним та колекціонером В. Тарновським речі запорожців [17, с. 72]. Досить ретельно художник ставився й до підбору прототипів образів козаків. Івана Сірка – кошового отамана із Слобожанщини Ілля Якович змалював з генерала М. Драгомирова, писаря – Д. Яворницького, судді – В. Тарновського та ін. У ході роботи над картиною було зроблено значну кількість етюдів та замальовок: акварель «Могила отамана Івана Сірка у селі Капулівці», етюд «Запорозький полковник (портрет В. В. Тарнавського)», «Запорізька гармата», «Печатка на грамоті гетьмана графа Розумовського і поясна мідна чорнильниця», «Українські селяни із села Парафіївка» а також виконав численні малюнки та акварелі старовинної зброї запорожців та предметів їхнього побуту. Робота тривала довго, погляди митця змінювались. У

результаті творчих коливань Ілля Юхимових намалював дві версії картини, одна з яких є окрасою Харківського художнього музею [15].

Для вшанування пам'яті видатного художника у 2011 році, після 20-річної перерви, Харківською обласною державною адміністрацією була відроджена премія імені І. Ю. Рєпіна в галузі образотворчого мистецтва, що присуджувалась митцям з 1966 по 1991 р. в СРСР в трьох номінаціях: монументальне і декоративно-прикладне мистецтво; живопис і графіка; скульптура.

Наприкінці липня 2019 р. у місті Харкові у міському саду ім. Т. Шевченка було встановлено пам'ятник знаменитому земляку – художнику Іллі Юхимовичу Рєпіну. Його Авторами пам'ятника «Ваш портрет пензля Іллі Рєпіна» є скульптори Олександр Рідний та Ганна Іванова, архітектор Тетяна Поліванова [14]. Живописець зображений з фарбами та мольбертом. Полотно мольберта створює своєрідну раму – фотозону, для всіх бажаючих, як мешканців міста, так і його гостей, сфотографуватися під час прогулянки в міському саду.

Однак Харків не єдине місце в регіоні, пов'язане зі збереженням пам'яті про видатного земляка. У Чугуєві організовано музей І. Ю. Рєпіна. Вперше про нього заговорили у 1914 р., коли міська дума висунула таку пропозицію, підтримавши ідею І. Ю. Рєпіна відкрити у Чугуєві художні майстерні «Діловий двір». Ця ідея сподобалася митцю й він пообіцяв навіть надати для нього свої полотна [11]. Тоді ж Рєпін підготував план Ділового двору з майстернями, присадибним господарством, майданчиками для занять спортом і парком. Зі своїх особистих заощаджень Рєпін виділив гроші на його будівництво, а міська влада надала 6 десятин землі. Однак, Перша світова війна та революційні події 1917-1921 рр. змусили мешканців Чугуєва відмовитись від задуму. Повернулись до цієї ідеї лише у 1936 році. Чугуївський райвиконком 5 липня 1936 року виніс рішення про організацію в місті дому-музею Рєпіна, була проведена значна робота зі збору інформації

про родину художника, його дитячі і юнацькі роки, виконано малюнки Репінських місць Чугуєва і околиць. Й на цей раз реалізувати задумане завадила війна, тепер вже Друга світова.

Наприкінці війни, у 1944 р. харківські художники до 100-річчя від дня народження митця зініціювали відкриття парку імені І. Ю. Рєпіна на місці, де планувалося збудувати художні майстерні «Діловий двір» та підготували альбом естампів, що відобразили репінські місця на Харківщині. Так як будинок у якому народився Ілля Юхимович не зберігся до того часу (був знесений у 1930-ті рр.), на його місці 1944 р., під час святкування 100-річного ювілею художника, було встановлено пам'ятний знак (художник А. І. Страхов). Він виконаний у класицистичному стилі у вигляді плоскої пам'ятної плити, увінчаної профільованим карнизом. Знижені бічні частини імітують рустовану стіну, встановлену на цоколь основи. Територія навколо пам'ятника вимощена та впорядкована. На стелі напис: «Тут був будинок, у якому народився великий російський художник Ілля Юхимович Рєпін. 1844-1930». Окрім того 5 серпня 1944 року в день століття художника Рада народних комісарів СРСР прийняла рішення про встановлення в Чугуєві бронзового бюсту І. Ю. Рєпіну. Реалізувати це вдалося у 1956 році. Його виготовили на Харківській Державній скульптурній фабриці за проектом Народного художника РРФСР, заслуженого діяча мистецтв УРСР скульптора М. Г. Манізера, відомого харківського архітектора Б. Г. Клейна та інженера І. С. Фрідмана. Встановлений він був перед будівлею Палацу культури м. Чугуєва [5].

До створення музею змогли приступити лише у 1960-х роках, коли в країні розпочався бум музейного будівництва. У березні 1966 р. Виконком обласної Ради депутатів трудящих прийняв рішення «Про організацію районного художнього музею імені І. Ю. Рєпіна в Чугуєві». Поштовхом для цього стало побажання почесного громадянина Чугуєва льотчика-космонавта А. А. Леонова, висловлене ним під час відвідання міста. Було створено

організаційний комітет на чолі з почесним головою льотчиком-космонавтом Леоновим та музейна рада, очолив яку Зінченко Анатолій Якович. Місцем де ростищується музей було обрано старовинний будинок часів військових поселень, що належав батькам митця й де зупинявся Рєпін з дружиною Вірою Олексіївною під час приїзду до Чугуєва 1876-1877 рр. Тут навесні 1877 року народився його син Юрій. Про цей будинок збереглася красномовна згадка у спогадах Іллі Юхимовича: «Знімають з підводи Устю та мене; ми весело залазимо на крильце – чисте, біле, вистругане. Відчиняють двері в сіни: - можна! Та ставні зачинені, темно. Доняшка відчиняє ставні. Яка чиста біла підлога! Ми починаємо бігати по всіх кімнатах. Який великий будинок!... Скільки вікон! Та які великі!... Перед крильцем, що виходить на двір, стоїть у нас висока осика, а за нею високим пагорбом підіймається льох; над льохом підйом ще вище; якщо на нього залізти, то через тин побачиш ліс за Дінцем, це дуже далеко! А який веселий сарай!» [13, с. 27, 32]. Місцезнаходження цього будинку допомогли визначити місцеві вчительки Л. І. Брезинська та Н. А. Явнікова. Допомогу в створенні колекції музею надавали фахівці музейної справи Москви, Ленінграду, Києва, Харкова та Спілка художників СРСР. Цінні експонати передали в дар Державна Третьяковська галерея, музей-садиба «Пенати», Київський музей російського мистецтва, Харківський художній музей.

Чугуївський художньо-меморіальний музей І. Ю. Рєпіна почав свою роботу 3 серпня 1969 року до 125-річчя з дня народження художника [8]. Відкриття цього музею сприяло тому що в Чугуєві створюється цілий мистецький комплекс. 5 серпня 1984 року в залах Покровського собору відкрита була галерея творів лауреатів Державної премії ім. Іллі Рєпіна, 15 грудня того ж року розпочав роботу Чугуївський краєзнавчий музей. У 1989 році до 145-річчя з дня народження І. Ю. Рєпіна були відкриті майстерня художника на меморіальній садибі. Це окремий будиночок, звичайний дерев'яний флігель, накритий соломою. Він теж належав батькам

митця. Тут у найсвітлішій кімнаті Рєпін і влаштував свою майстерню. У цих стінах він працював протягом року [9]. У 2000 році при музеї було започатковано проведення Міжнародних рєпінських пленерів, які стали щорічними. Основною метою цих пленерів є популяризація рєпінських традицій реалістичного мистецтва в творчості сучасних художників; здійснення мрії І. Ю. Рєпіна про перетворення Чугуєва в справжній центр розвитку образотворчого мистецтва. Ініціаторами їх проведення виступають Чугуївська міська рада та Харківська організація Національної спілки художників України, за підтримки Харківської обласної держадміністрації. У 2008 р. для музейного відділу було виділено одну з найзнаменитіших чугуєвських будівлі – Шляховий палац. А у 2009 р. для виставкового залу лауреатів премії Рєпіна – будівлю Штабу військових поселень [6]. Гучно відзначаються у музеї щороку дні народження І. Ю. Рєпіна.

Передати атмосферу родинного життя допомагає відновлений побут хати кінця ХІХ століття та сімейні світлини: на одній з двох Рєпін з молодшим братом і матір'ю, на іншій – з дітьми та дружиною. Є тут і особисті речі художника – синій оксамитовий берет і білий жилет. Тут же представлено стіл і стільці, за якими сидів Ілля Рєпін під час свого останнього приїзду в рідне місто. Експозиція музею складається з робіт художника місцевого періоду життя і творчості та ті, у яких присутні українські мотиви. Найбільш цінними є чотири ранніх роботи-ікони майстра: «Ісус Христос в терновому вінці» та «Володимирська ікона Пресвятої Богородиці», «Почаївська ікона Пресвятої Богородиці», «Воскресіння Ісуса Христа». У музеї представлені й малюнки, зроблені олівцем. Але на особливу увагу заслуговує портрет Мусоргського. Його Рєпін намалював, коли композитор був при смерті. Сірй халат і очі людини, що вмирає, художник передав дуже тонко. Поруч розміщено портрет Льва Толстого, друга Іллі Рєпіна. Окрасою музею є портрети дружини московського фабриканта Єлизавети Сапожникової та його улюбленої учениці Маріанни Верьовкіної.

У музеї є й його замальовки, виконані під час подорожі Україною: «Гопак», «Чорноморська вольниця» та всім відома – «Запорожці пишуть листа турецькому султану» [1]. Музей досить привабливий як туристичний об'єкт.

Отже, підсумовуючи важливо зазначити, що на батьківщині Іллі Юхимовича Рєпіна проведена значна робота по збереженню та популяризації пам'яті про видатного художника. Значну й кропітку роботу у цьому напрямку проводить Харківський художній музей, в якому виставлено ряд робіт митця, серед яких і одна з копій картини «Запорожці». Також дуже важливими є роботи, виконані під час поїздок і збору матеріалу для картин, які писалися на основі власних спостережень, з натурального матеріалу, були створені на основі вивчення особливостей української народної культури, а тому мають велику самостійну художню, а також історико-етнографічну цінність. Частина з них увійшла й до експозиції Музею-садиби Рєпіна в Чугуєві. Окрім цього тут можна познайомитись з ранніми роботами художника, вміщених в відтворену атмосферу родинного будинку кінця XIX ст. Робота, яку провадять працівники музею сприяє збереженню та популяризації пам'яті всесвітньовідомого художника та сприяє підвищенню його туристичної привабливості.

ЛІТЕРАТУРА:.

1. Андрусенко Г. Б. Художественно-мемориальный музей И. Е. Репина: путеводитель. Харьков : Прапор, 1988. 96 с.
2. Білічко Ю. Україна в творчості І. Ю Рєпіна. К.: Мистецтво, 1963. 126 с.
3. Венгловський С. А. Ілля Рєпін. К.: Молодь, 1987. 224 с.
4. Грабарь И. Рєпин: у 2-х т. М.: Наука, 1963-1964. Т.1. 1963. 332 с.; Т. 2. 1964. 329 с.
5. Исторические места. *Чугуїв – місто твоїх вражень*. URL: <http://salut-ua.com/ru/%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B8%D1%82-%D1%83%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%82%D1%8C/historical-sites.html> (дата звернення: 5.02.2022)

6. І. Є. Рєпін та Чугуєвщина. *Музеї України*. 2006. № 1. С. 18–22.
7. Ілля Рєпін і Харківщина: до 175-річчя від дня народження І. Ю. Рєпіна (1844–1930). Харків : Золоті сторінки, 2019. 103 с.
8. Леонов Г. Праздник на родине Рєпина: в Чугуєве открыт Худож.-мемор. музей великого художника. *Красное знамя*. 1969. 5 августа.
9. Марков А. Дань родине Рєпина. *Красное знамя*. 1986. 22 января.
10. Москвинов В. Н. Рєпин на Харьковщине: биография отдельного лица. Литературный материал / авт. предисл. И. Грабарь. Харьков : Харьк. кн. изд-во, 1959. 104 с.
11. Музей-садиба Рєпіна в Чугуєві. Офіційна сторінка. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/1926/muzei-sadiba-riepina-v-chuguievi> (дата звернення: 5.02.2022)
12. Побожій, С. І. Ілля Рєпін і Сумщина. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 108 с.
13. Рєпин И. Е. Далекое близкое / под. ред. И со вст.. ст.. К. Чуковского. М.: Государственное издательство Искусство, 1944. 530 с.
14. Скульптура известнейшего художника Ильи Рєпина в саду Шевченко URL: <https://kharkovgo.com/places/monumenty/skulpturu-izvestnejshogo-hudozhnika-ili-riepina-v-sadu-shevchenko/> (дата звернення: 5.02.2022)
15. Твори І. Ю. Рєпіна у Харківському художньому музеї: альбом: живопис, графіка: до 150-річчя з дня народж. / упоряд.: О. Й. Денисенко, Л. М. Лосикова, С. В. Євтушенко ; ред.: В. В. Мизгіна, Г. А. Фісан. Харків : [б. в.], 1994. 32 с.
16. Чуковский К. И. Илья Рєпин. Москва: Искусство, 1983. 144 с.
17. Шило А. Загадки Рєпина. Очерки о творческой лаборатории художника. Х.: Новое слово, 2004. 277 с.

УДК 908:910.4

*Володимир Васильович Колода, канд. іст. н., доцент,
завідувач навчально-науковою археологічною
лабораторією, доцент кафедри історії України,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, м. Харків*

ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ – НЕРОЗКРИТИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ХАРКІВЩИНІ

Харківська область в її сучасних та історичних межах ще з кінця XIX ст. привертала увагу археологів. Перша археологічна мапа Харківщини була створена завдяки великій організаційній роботі видатного харківського історика Д. І. Багалія напередодні XII Загальноросійського археологічного з'їзду в Харкові, що стало значною науковою та культурною подією для нашого краю. Мапа, на яку були нанесені практично всі відомі на той час археологічні об'єкти, супроводжувалася пояснювальним текстом [3]. Ця робота й зараз є відправною точкою всіх сучасних археологічних досліджень. На наш час археологічних пам'яток в межах сучасної області відомо кілька тисяч: селища, городища, курганні та ґрунтові (без курганного насипу) могильники [15], стародавні майстерні. Вони охоплюють всі епохи існування людства на нашій території: від пізнього палеоліту до періоду заселення Слобожанщини у новий час.

Пам'ятки археології відбивають рівень розвитку матеріальної та духовної культури наших предків в різні часи, рівень розвитку їх суспільної організації та культурно-етнічні зв'язки. Панівна їх більшість розташована в мальовничій місцевості, супроводжується самобутніми і яскравими природними об'єктами. Все це може стати основою не тільки для яскравого дозвілля, а й для отримання нових знань з історії далекого минулого, краєзнавства, етнографії, екології тощо.

На початку нашої незалежності Харківщина мала лише один музей з археологічним матеріалом у с. Верхній Салтів (Вовчанська громада Чугуївського району) – нині це Історико-археологічний заповідник «Верхній Салтів». Однак адміністративна реформа сприяла не тільки виникненню територіальних громад, але й появи в них місцевих музеїв як осередків культурного життя. В частині з них представлений або планується до залучення археологічний матеріал; наприклад, с. Верхній Бишкін (Олексіївська громада Лозівського району) або смт. Старий Салтів (Старосалтівської громади Чугуївського району). Такі музеї містять цікаві матеріали, які розкривають далеке минуле нашого краю. Нажаль, вони вкрай мало використовуються в розвитку туризму, хоча можуть бути опорними точками в плануванні маршрутів вихідного дня, туристичних автобусних або автомобільних поїздках. Але більшість таких музеїв практично не відома за межами своєї громади.

Серед археологічних пам'яток Харківщини (окрім археологічного комплексу у с. Верхній Салтів) найбільш презентабельними для екскурсій є городища. Причини того криються у візуальній наявності стародавніх творінь у вигляді захисних валів та ровів. Саме вони і висвітлюються найбільше у різних інтернет ресурсах та на сайтах, в яких самодіяльні відвідувачі викладають матеріали своїх мандрів, залучаючи до аналогічних дій нові групи населення. Починаючи з кінця 1990-х рр. я неодноразово брав участь в розробці різних туристичних проектів, де можна було б проводити як одноденні автобусні екскурсії по археологічних пам'ятках та супутніх з ними об'єктах природи, так і багатоденних. В останньому випадку пропонувалися 3-4 денні туристичні маршрути зі зміною руху (в різних комбінаціях): пішки, велосипедом, на байдарках, кіньми. Але представникам бізнесу, до яких зверталася наша група, це було не цікаво.

Зараз в окремих обласних центрах України (зокрема у Львові, Тернополі) діють маршрути вихідного дня. Розклад таких поїздок відомий

заздалегідь: він розміщується на театральних афішах та розповсюджується в різний спосіб (буклети, місцеві ЗМІ, інтернет, тощо). Серед екскурсійних об'єктів найбільш частими є пам'ятки історії та археології. Нажаль, не зважаючи на ініціативу «знизу», ця ініціатива поки не знайшла зацікавленості з боку Харківської влади або про неї мені не відомо. Маю інформацію, що одним з історико-археологічних об'єктів, що до недавнього часу входив до обріїв діяльності Харківського екскурсійного бюро було Донецьке городище. Однак, екскурсійно-туристичний потенціал археологічних пам'яток нашої території значно ширший.

Зі свого боку можу запропонувати кілька одноденних автобусних маршрутів з відвідуванням археологічних пам'яток.

1. Харків – с. Верхній Салтів – м. Вовчанськ – с. Металівка (с. Старий Салтів) – Харків. Цей маршрут можна супроводити лекцією з історії Хозарського каганату [9; 10], бо всі археологічні об'єкти в той чи інший спосіб пов'язані з цим. У Верхньому Салтові слід відвідати музей, де можна замовити екскурсію по археологічній та етнографічній експозиції, відвідати місця розкопок катакомбного могильника (якщо це буде влітку, то можна побачити й роботу археологічних експедицій Харківського історичного музею та Харківського національного університету). У м. Вовчанськ можна відвідати Городище, що розташоване на його східних околиця [4; 5], оглянути крейдянні гори та скелі, скупатися в освяченій криниці. На зворотному шляху до Харкова можна відвідати Нетайлівський ґрунтовий могильник [1; 2], який розташований поряд із с. Металівка навпроти Верхнього Салтова. А можна замість Сеталлівки зупинитися в снт. Старий Салтів та відвідати Старосалтівське городище [11, с. 426–437; 8, с. 18–21], що розташовано за пів кілометри на південь від села на узвишші правого берега Сіверського Дінця. Весь маршрут проходить вздовж Дінця, тому в туристичну поїздку можна включити й купання (за відповідної погоди).

2. Харків – Донецьке городище – с. Мохнач – Харків. Ця поїздка може супроводжуватися тематичною розповіддю про слов'яно-кочівницькі стосунки (бо саме по нашій території проходить межа степу і лісостепу – світу давніх слов'ян і Русі та світу східноєвропейських кочовиків). На Донецькому городищі можна познайомити слухачів з початковим етапом харківської археології [12], з історією розвитку городища та його дослідження [13, с. 339–360; 14], пов'язати історію городища із «Словом о полку Ігоревім». В с. Мохнач, окрім тривалої прогулянки по городищу (12,6 га) з розповіддю про історію заселення цієї території [6], можна влаштувати купання у Дінці, відвідати місцевий природний об'єкт – «Суворівське джерело» та скупатися в ньому. Окрім того, проїжджаючи м. Зміїв, можна відвідати цікавий місцевий краєзнавчий музей зі значною археологічною колекцією або відвідати Зміївські кручі оглянувши максимально широку панораму Дінця.

3. Харків – с. Водяне – с. Гайдари – Донецьке городище – Харків. Під час цієї екскурсії можна розповісти про історію слов'ян і Давньої Русі на Харківщині та про охорону археологічних пам'яток. В с. Водяне (на пів дороги до м. Зміїв) можна відвідати слов'янське городище, яке розташоване за пів кілометра на захід від села в урочищі Холодний Яр поблизу с. Червоні Поляни. Там, наприкінці 1 тис. н. е. проживала невелика сусідська община літописних сіверян [7]. Оглядаючи городище слід звернути увагу на його часткову руйнацією в наслідок промислової діяльності та підняти тему необхідності охорони пам'яток історії та культури. Під час відвідин с. Гайдари, в залежності від фізичних можливостей групи, можна відвідати або місце, де колись було городища Гайдари (на північ від села на пагорбі правого берега Дінця південніше моста через Сіверський Донець), або городище Коропові Хутори, що розташоване між сілами Гайдари та Коропові Хутори поблизу сучасних колишнього дитячого табору «Романтик» та в 0,5 км на південь від біостанції ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Тут можна

ознайомитися не тільки із складною системою захисту городища що створювалася у різні часи (скіфський, хозарський, слов'янський), але й оглянути розлоге стародавнє селище, на якому простежуються давні дороги, пристань, котловани жител аланського населення, яке мешкало тут у 8–9 ст. н. е і входило до складу Хозарії. До того ж, це городище знаходиться в межах Національного природного парку «Гомільшанські ліси», тому туристична поїздка може бути доповнена її розповіддю щодо природи та природоохоронної роботи на Харківщині. Відвідуючи донецьке городище варто зосередитися на історії цього городища та його ролі в історії Київської Русі.

В цілому, розглядаючи величезний науковий потенціал археологічної науки та освіти в Харкові, і, порівнюючи використання її надбань для туристично-екскурсійної роботи, слід визнати, що цей потенціал використовується вкрай слабо. Тут слід діяти в кількох напрямках. У нас в місті 4 вузи де викладається археологія: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, Академія культури та Гуманітарно-педагогічна академія. Але в програмі жодного з них немає екскурсій або походів із відвідуванням археологічних пам'яток. В нас є вузи, де викладається географія та туризм, але мені не відомо щодо проведення ними походів із відвідуваннями археологічних об'єктів. В нас є департамент, який опікується розвитком туризму, але серед запропонованих маршрутів інколи фігурують лише Донецьке городище або Верхньосалтівський музей-заповідник. Скажу, з власного досвіду, що неодноразові туристичні походи або автобусні чи-то пішохідні екскурсії на пам'ятки археології завжди викликають захоплюючий інтерес серед слухачів (і не тільки студентів).

Тому не буде зайвим розвивати туристично-екскурсійну роботу в напрямку найбільш залучення археологічних об'єктів, та місцевих музеїв з археологічними матеріалами. Це не тільки розширить туристичну

привабливість Харківщини в цілому, а й може надати додаткові кошти для розвитку туристичної інфраструктури області і розвитку місцевих громад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксёнов, В. С. 2006. Погребальный обряд Нетайловского могильника (VIII–IX вв.). *Российская Археология*, 2, с. 51–63.
2. Аксьонов, В. С. 2021. Д. Т. Березорвец та Нетайлівський могильник салтівської культури: відкриття, сучасні дослідження, здобутки. *Археологія і давня історія України*, 3, с. 342–352.
3. Багалея, Д. И. 1905. Объяснительный текст к Археологической карте Харьковской губернии. *Труды XII Археологического съезда*, 1, с. 1–92.
4. Колода, В. В. 1998. Місце Вовчанського археологічного комплексу серед старожитностей салтівської культури. *Науковий вісник ХДПУ*. I, с. 17–23.
5. Колода, В. В. 2004. Исследования Волчанского городища. *Древности 2004*. Харьков: ХИАО НМЦ "МД", с. 265–271.
6. Колода, В. В. 2007. Створення оборонних споруд Мохначанського городища та динамка заселення його округи. *Археологія*, 2, с. 9–15.
7. Колода, В. В. 2015. Житла роменського городища Водяне. *Археологія*, 4, с. 46–61.
8. Колода, В. В. 2020. *Археологічний нарис селища Старий Салтів*. Харків: Мадрид.
9. Плетнева, С. А. 1986. *Хазары*. Москва: Наука.
10. Плетнева, С. А. 1999. *Очерки хазарской археологии*. Москва, Иерусалим: Мосты культуры, Гешарим.
11. Свистун, Г. Е. 2014. Фортификация Старосалтовского городища. *Верхнедонский археологический сборник*, 6. Липецк: Липецкий государственный педагогический университет, с. 426–437.

- 12.Скирда, І. М., Скирда, В. В. 2019. XII Археологічний з'їзд як форма організації науки. Вісник харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія», 54, с. 12–26.
- 13.Шрамко, Б. А. 1962. *Древности Северского Донца*. Харків: Изд-во Харьковского государственного университета.
- 14.Шрамко, Б. А., Скирда, В. В. 2004. *Народження Харкова*. Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив.
- 15.Шрамко, Б. А., Михеев, В. К., Грубник-Буйнова, Л. П. 1977. *Справочник по археологии Украины. Харьковская область*. Киев: Наукова думка.

УДК 338.48

*Галина Ярославівна Ільницька-Гикавчук, к.е.н.,
доцент, доцент кафедри туризму,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів*

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Полтавщина є регіоном з багатою історією, культурою, звичаями та традиціями, незрівнянною природою, тому вона є перспективною для розвитку туризму. Загалом, туристичний потенціал регіону складається з таких складових: ресурсного потенціалу (історико-культурний, природно-ресурсний, кадровий) та економічного потенціалу (інфраструктурний, інформаційний, фінансовий, інвестиційний) [3].

Полтавська область заходиться у центрі Лівобережної України. На даний час область складається з 4-ох районів – Кременчуцького, Полтавського, Лубенського та Миргородського. Територією Полтавщини протікає 146 річок загальною довжиною понад 5100 км. Найбільшими є річки Дніпро і Псел. Не менш важливими водними ресурсами є лікувальні води, зокрема це відомий курорт Миргород, на території якого у 1912 році було

відкрите лікувальне джерело. Нині комплекс «Миргородкурорт» складається з чотирьох санаторіїв, приймає понад 30 тис. осіб з усього світу щорічно та допомагає у лікуванні шлунково-кишкового тракту, нервової та репродуктивної системи.

На Полтавщині налічується 384 території та об'єкти в природно-заповідного фонду загальною площею 142426,8715 га, що становить 4,95% від загальної площі області, серед яких 2 національні природні парки (Нижньосульський, Пирятинський), 2 регіональні ландшафтні парки (Диканський, Кременчуцькі плавні) [2]. Унікальним природним об'єктом Полтавщини, який знаходиться біля Диканьки, є Парасоцький ліс – ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення. Рослинний світ цього заповідного урочища надзвичайно багатий. Тут росте багато видів рослин, які занесені до Червоної книги України.

Одним з унікальних зразків садово-паркового мистецтва є Устимівський дендропарк, який знаходиться у селі Устимівка Кременчуцького району Полтавської області. На території парку загальною площею всього 8,9 га зростає понад 12 тисяч дерев та кущів. На сьогодні у парку росте 489 видів рослин, зокрема є рослини з Північної Америки, Європи, Криму та Кавказу, Сибіру, Середньої Азії, Далекого Сходу, Китаю.

Полтавська область має багату історико-культурну спадщину. У більшості – це споруди культового та громадського призначення, які збудовані XVIII – XIX ст. До них відносяться: Мгарський Спасо-Преображенський монастир поблизу м. Лубен (XVIII ст.), Христо-воздвиженський монастир в м. Полтаві (XVIII ст. – XIX ст.), Преображенська церква в с. Великі Сорочинці Миргородського району, Троїцька церква в Диканьці (1780 р.), Миколаївська церква (1794 р.) та інші.

Відомими громадськими спорудами є: тріумфальна арка (1820 р.) в садибі Кочубеїв, що у Диканьці, садибний будинок та інші споруди у маєтку Муравйових-Апостолів у селі Хомутець Миргородського району, будівлі у

садибі Закревського в селі Березова Рудка Пирятинського району, ансамбль Круглої площі у Полтаві, будинок пожежної команди (1808 р.), колишня Богодільня (1820 р.), школа садівництва в минулому (1830 р.), інститут шляхетних панночок (1832-1836 рр.) у Полтаві, будинок Полтавського губернського земства, спорудженого у 1902-1908 рр. (будівля сучасного Полтавського краєзнавчого музею) та інші.

Найцікавішими монументальними одиницями Полтавщини є головні його символи – пам'ятник Полтавській галушці, Біла альтанка та Монумент слави.

В Полтавській області знаходиться значна кількість музеїв, зокрема Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Полтавський краєзнавчий музей, Музей-садиба Івана Котляревського, Національний музей-заповідник М. В. Гоголя, Гадяцький літературний музей родини Драгоманових, Диканський державний історико-краєзнавчий музей ім. Д. М. Гармаша, Державний літературно-меморіальний музей-садиба Олесея Гончара, Полтавський музей авіації та космонавтики та багато інших.

Відомими пам'ятками археології є «Городище та поселення» та державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви».

Щодо подієвих ресурсів, то на території Полтавщини проходять місцеві, регіональні та навіть міжнародні фестивалі та події на різну тематику.

На території Миргородщини найвідомішими серед них є Сорочинський ярмарок, фольклорне свято «Купальські ігри на Батьківщині Миколи Гоголя», яке проводиться у с. Гоголеве на купальські свята.

В області проводяться різні фестивалі. Відомими з них є: регіональний мистецький фестиваль «Феєрія гончарства» та гастрофестиваль «Опішня Сливафест» у смт Опішня; етнофестиваль «Гелеон фест» поблизу с. Більськ; регіональний мистецький фестиваль «Решетилівська весна» у місті Решетилівка; гастрофестиваль «Полтавська галушка»; на території м.

Карлівка фестиваль писанок, у с. Березова Рудка проводиться етнофестиваль «Свіччине весілля»; у с. Мар'янівка проводиться міжнародний фестиваль культури «Гребінчині вечорниці» та багато інших.

Туристичні послуги на території Полтавської області в 2020 році надавали 124 суб'єктів туристичної діяльності, у тому числі: турагентів юридичних осіб - 14, турагентів фізичних осіб-підприємців – 110 [1]. Кількість туристів в Полтавській області досить мала. Так, кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, в 2020 році становила лише 2660 осіб, з них виїзних туристів – 1909 осіб, внутрішніх туристів – 751.

Щодо закладів розміщення, то їх також недостатньо в області. За статистичними даними, в 2020 році налічувалося 43 заклади розміщення юридичні особи, зокрема 30 готелів. Кількість місць в них становила 3393 од., кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування – 87745 осіб.

Отже, до сильних сторін туристичного потенціалу Полтавської області можна віднести: унікальна спадщина, вигідне транспортне розташування, наявність значної кількості об'єктів і територій заповідного фонду. До слабких сторін можна віднести: недостатній асортимент туристичних послуг, низька активність у сфері туризму, неефективна маркетингова політика у сфері туризму, недостатній розвиток туристичної інфраструктури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Природно-заповідний фонд України - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-16.html>
3. Святохо Н.В. Концептуальні основи дослідження туристичного потенціалу регіону// Економіка і управління. - 2007. -№ 2. - С. 30-36.

УДК 904

*Орищенко Карина Романівна,
студентка III курсу спеціальності 014 Історія
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди*

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДРОДЖЕННЯ ЗАМКІВ УКРАЇНИ

*Науковий керівник: Коптєва Т. С.,
канд. геогр. наук, викладач кафедри
суспільно-економічних дисциплін і географії,
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків*

Україна – країна з величною історією, яка сьогодні досліджується фахівцями за допомогою продуктів життєдіяльності та результатів роботи митців, скульпторів, архітекторів, носіїв фольклору та філософської думки наших співвітчизників. Архітектура, будівлі, серед яких, безперечно, є замки, були невід’ємною часткою та дзеркалом українського колориту, мапою культурного та духовного розвитку суспільства у різні епохи. Сьогодні велика кількість замків по Україні знаходяться в стані занепаду, відсутність спонсорської та державної підтримки стають причинами для зносу споруд, які мають історичну цінність. Важливим завданням на шляху до збереження архітектурних пам’яток, є дослідження можливостей застосування споруд в рекреаційних цілях.

Тематику відродження замків України досліджували провідні фахівці та за останні роки був зроблений великий вклад у розвиток рекреаційного замкового туризму. Суровий О.А. досліджував обрану проблематику, зазначав що втративши своє функціональне призначення, замкові комплекси України зазнали незворотних руйнувань. На сьогодні немає достовірних даних про їх загальну кількість, оскільки багато з них втрачені назавжди, інші знаходяться у стані руїн. У той же час фортифікаційні споруди країни можуть стати не лише цікавими об’єктами туристичної діяльності, але й

складовою туристичної інфраструктури, як це має місце в європейських країнах, де понад третина подібних комплексів використовується у готельному і ресторанному бізнесі. Розуміння ролі і значення замкових комплексів у розвитку туристичної індустрії України [1]. Дослідники Волошин І. та Леван А. досліджували старовинні замки України та Польщі, їх функції у різні історичні періоди та сучасне використання. У дослідженнях було зроблено висновки про використання замків в Україні та Польщі в рекреаційних цілях та наведено рекомендації, спираючись на досвід сусідів [2].

Метою статті є дослідження перспективи відродження замків України.

Замкові комплекси являють собою укріплену територію з житловими, господарськими, культовими, військовими та ін. будівлями зазвичай оточеними об'єктами і спорудами оборонного типу – валами, ровами, мурами, бастіонами, вежами тощо. Нині існують різні підходи до класифікації замків. Але найбільш практичною для нас є класифікація, яку запропонував О. Лесик, згідно якої всі замки і монастирі України за придатністю цих пам'яток для розміщення в них функціональних груп приміщень закладів відпочинку й туризму. На основі аналізу історичної цінності замків і монастирів, особливостей їх розташування, характеристики навколишнього ландшафту, технічного стану, особливостей об'ємно-просторових та архітектурнопланувальних рішень, характеристики сучасного використання, а також економічної доцільності пристосування цих пам'яток до сучасних реалій усі оборонні споруди нашої держави необхідно розподілити на чотири охороннофункціональні класи.

Щодо державного регулювання, то всі наявні в Україні об'єкти історикокультурної спадщини перебувають під охороною держави. Діє спеціальний Закон України "Про охорону культурної спадщини", що регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони національної культурної спадщини з метою її збереження, використання

об'єктів культурної спадщини в суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і прийдешніх поколінь. Згідно до цього Закону сформовано офіційну класифікацію об'єктів національної культурної спадщини [3].

В Україні створена Державна система охорони пам'яток історії і культури. Державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини.

Крім того, в Україні діє цілий ряд різноманітних громадських організацій і товариств, асоціацій, об'єднань, що займаються питаннями охорони культурної спадщини.

На міжнародному рівні проблеми і напрями туристського використання спадщини відображені в ряді міжнародних документів Всесвітньої туристської організації ООН. Так, Манільська декларація з світового туризму (1980 р.) свідчить: "Розвиток туризму як на національному, так і на міжнародному рівні може здійснити позитивний внесок в життя націй за допомогою добре підготовленої і якісної пропозиції, що захищає і зберігає культурну спадщину, цінності туризму і навколишню природу, соціальне і людське середовище. У Гаагській декларації з туризму (1989 р.) в якості одного з принципів (Принцип III) проголошено: "незіпсоване природне, культурне і людське довкілля є основною умовою розвитку туризму. Більше того, раціональне управління туризмом може внести значний вклад в захист і розвиток фізичного довкілля і культурної спадщини, а також в підвищення рівня життя". Глобальний етичний кодекс туризму (1999 р.) проголосив, що "право на туризм" має кожна людина нашої планети, а її туристські ресурси є загальним надбанням людства; співтовариства, на території яких вони розташовані, мають відносно них особливі права і обов'язки. У цьому ж кодексі містяться рекомендації для збереження спадщини при його туристському використанні, у тому числі і відносно використання

фінансових коштів для підтримки, охорони, поліпшення і реставрації об'єктів спадщини. Аналогічні підходи задекларовані і в документах ЮНЕСКО [4].

Принципово важливе значення для розгляду і вирішення питань збереження спадщини засобами туризму має прийнята і підтримувана UNWTO Концепція сталого розвитку туризму [5].

Досить багато споруд замкового типу перебувають у вигляді «напівруїнації» або ж майже зруйновані, руїни. А ті, на які свого часу кошти надавались для реставрування сьогодні «заморожені», як наслідок кризи. Основні причини, які призводять до занедбаного стану замків в Україні: фінансування розвитку матеріально-технічної бази здійснюється за принципом залишку, тому кошти надходять у мізерній кількості; байдужість місцевого населення до історико-культурних цінностей; проблема функціонального змісту пам'ятки (тобто деякі пам'ятки використовують явно не за призначенням і не завжди є зрозумілим використання потенційно відреставрованих споруд); недосконалі форми державної охорони архітектурно-історичних об'єктів, часто нераціональне використання твердинь; відновлення тієї чи іншої пам'ятки не є гарантією її збереження (в разі нераціонального використання або відсутності фінансування споруда знову може занепасти); не підтримуються ґрунтовні наукові дослідження замків та фортець; гостра потреба проведення реставраційно-консерваційних робіт, впорядкування навколишніх природних ландшафтів; атракційна непривабливість, тобто навіть реставрація і відновлення пам'ятки не є гарантією того, що вона буде включена в туристичні маршрути; недостатня інформованість людей стосовно рекреаційно-туристичного потенціалу замків і фортець; слабкий розвиток рекреаційно-туристичної інфраструктури, зокрема транспортних сполучень [1].

Значна частина старовинної забудови розташовується у західних регіонах, однак у всіх областях є важливі пам'ятки архітектури, які зникають

на очах. Опишемо декілька замків, що знаходяться в критичному стані та потребують термінової уваги.

Палац Терещенка. Палац розташований у селі Червоне Житомирської області. Палац збудований на початку XIX століття на кошти польського шляхтича, проте згодом маєток викупили українці, брати Терещенки, які значно перебудували палац, розширили та оновили парк. Саме з їхнім ім'ям сьогодні асоціюється садиба. Палац почав руйнуватися із приходом більшовицької влади. Після 1917 року тут розміщувалися в дитячий інтернат, а згодом будівля горіла. Це і призвело до запустіння та руйнування неоготичного палацу.

Палац Сангушко. Його руїни розташовані у місті Ізяслав, Хмельницькій області на березі Митищинського водосховища. Побудований у стилі бароко у XVII столітті. Занепад палацу почався наприкінці XIX століття, коли він став власністю російської імператорської армії, тоді в стінах будівлі розмістилися казарми. За СРСР за палацом не доглядали, а тому він поступово руйнувався. Водночас і за часи незалежності в Україні його не реставрували, тому будівля стоїть у руїнах.

Замок Попова. Замок Попова розташований у місті Василівка Запорізької області. Будівля у стилі неоготика. Заснував тут поселення генерал Російської імперії Василь Попов наприкінці XVII століття, проте перебудував маєток і заклав численні господарські будівлі вже в 19 столітті онук генерала якого теж звали Василь. Незважаючи на задовільний стан будівель, що входять до садиби, вони все одно потребують реставрації та відновлення зокрема це стосується фасадів.

Старосільський замок. Руїни величезного замку розташовані неподалік Львова, побудовані в стилі Ренесанс. Старосільський замок вважається найбільшим на Львівщині, його площа близько 2 га. Фортеця була побудована коштом князів Острозьких наприкінці XVII століття. Замок має близьке до трикутної форми, при будівництві його прикрашали щонайменше

п'ять веж, більшість із яких сьогодні зруйновані, проте непогано збереглися у стіни, що обрамляють замкове подвір'я.

Палац Ланге. Палац Ланге розташований у селі Нападівка Вінницької області. Стиль палацу класицизм. Будівлю та невеликий навколишній парк було закладено у 18 столітті. Останнім власником садиби був поет та дипломат Тор Ланге. Палац невеликий, проте надзвичайно елегантний та симетричний. Головний вхід прикрашає борт з вісьма колонами. Крім зруйнованого палацу в садибі є флігель, ворота та рештки парку. Недоглянуте завдання із залишками старовинної ліпнини над вікнами та проходами вдається зберегти завдяки його вцілілому даху.

Палац Потоцьких. Один з палаців Потоцьких розташований у місті Тульчин Вінницької області. Закладений він наприкінці XVII століття, засновником маєтку був граф Станіслав Потоцький, який заснував Софіївський парк у місті Умань. Крім цього маєтку в Україні збереглася ціла низка садиб графа, адже він володів численними землями. Стиль палацу класицизм. З 1984 року приміщення займає Тульчинське училище культури, тому основна будівля добре збереглася і не зазнала тотального руйнування. Непогано зберігся ідвор і передній фасад палацу, а також паркан навколо основного ансамблю будівлі. Все ослине перебуває у поганому стані і потребує негайної реставрації. За палацом розташовується величезний парк, який також вимагає догляду. Випускники училища розповідають що два десятиліття тому інтер'єри палацу, паркет та розкішні сходи на другий поверх були в значно кращому стані, але за останні роки стан внутрішнього оздоблення палацу помітно погіршився.

Леськовський палац. Палац розташований на Черкащині. Стиль будівлі неоготика. За легендою, палац побудований за зразком англійського замку в середині XIX століття. Палац з'явився за кошти магната Казимира Даховського, який заздрив славі Софіївського парку, збудованого графом Потоцьким, тому крім палацу тут був розбитий пейзажний парк на березі

ставка. Садиба складалася з палацу, службових приміщень та стайні. Наразі палац поступово руйнується та залишається занедбаним, проте з червня 2013 року він набув статусу історико-культурного заповідника державного значення.

Палац Муравйових-Апостолів. Садиба Муравйових-Апостолів розташована на околиці села Хомуцьє неподалік курорту Миргород Полтавської області. Особняк збудував на початку XIX століття нащадок українського гетьмана Данила Апостола, дипломат Іван Муравйов-Апостол. Будинки палацу має форму орла з розправленими крилами, це було популярним архітектурним рішенням на той час, навколо нього зберігся чималий однак занедбаний французький парк. Палац поступово руйнується, у ньому подекуди навіть провалена стеля. Вважається, що тут неодноразово гостювали декабрист Павло Пестель та письменник Антон Чехов. Сам Іван Муравйов-Апостол залишив маєток і виїхав за кордон після провалу повстання декабристів.

Отже, замкові та палацові комплекси мають один з найнижчих рівнів використання в Україні, так як значна їх частина, маючи важливе значення в історії країни, розвиткові архітектурно-будівельних традицій, нині не використовується, залишаючись невідомим для туристів. Звісно, що однією із найважливіших проблем замків, є їх занедбаність та зруйнованість. Наша країна, маючи колосальний історико-культурний туристський потенціал, має безперечну перспективу розвитку і розширення туристського обслуговування у сфері культурного і екологічного туризму. Цьому сприяють розвиток інфраструктурних інституцій на сучасному етапі, підвищення інтересу до України у світі, розвиток сфери послуг суміжних з туризмом галузей і цілий ряд інших факторів. В зв'язку з цим актуалізуються проблеми збереження і відродження спадщини в процесі їх туристського використання. Причому спектр цих проблем досить широкий - від охорони об'єктів від туристів до збереження автентичності сприйняття [6]. Тому потрібно, відповідно,

широкий арсенал нормативно-правових і організаційних заходів для успішного їх вирішення в інтересах збереження спадщини. Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в аналізі сучасного становища замків, ресурси якого були успішно використані, як можливість розвитку рекреаційних місцин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Суровий О. А. Замки України в системі міжнародного та внутрішнього туризму в Україні. Розвиток індустрії гостинності та міжнародного бізнесу: сучасний стан і перспективи: збірник тез доповідей ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., Тернопіль, 22 травня 2020 р. Тернопіль, 2020. – С. 74-76.
2. Волошин, Іван; Априадвілі Леван. Старовинні замки України та Польщі: функції у різні історичні періоди та сучасне використання. 2012.
3. Ворошилова Г. О. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму у формуванні глобально-конкурентних переваг. *International Scientific Journal*. 2016. № 1. С. 6-7.
4. Ковальчук С., Миколишина В. Поняття туристичного ринку та особливості його функціонування. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6. Т. 4. С. 60-65.
5. Лесик О. В. Замки та монастирі України. Львів : Світ, 1993. 173 с.;
6. Рутинський М.Й. Замковий туризм в Україні. *Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження* : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2007. 432 с.

УДК 911.2:[379:745/749(477.82)

*Мельник Андрій Васильович, к. геогр. н.,
доцент Інституту природничих наук і
туризму, Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,
м. Івано-Франківськ*

*Бенедюк Валентина Володимирівна к.пед.н,
доцент кафедри економічної та соціальної
географії Волинського національного
університету імені Лесі Українки, м. Луцьк*

*Антипюк Олена Володимирівна, інженер II
категорії навчальної лабораторії краєзнавчих
атласів кафедри фізичної географії
Волинського національного університету імені
Лесі Українки, м. Луцьк*

*Роман Євгенович Качаровський, магістр
географії, інженер II категорії навчальної
лабораторії краєзнавчих атласів кафедри
фізичної географії Волинського національного
університету імені Лесі Українки, м. Луцьк*

ОСЕРЕДКИ АВТЕНТИЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ КОВЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРИ

Акцентовано увагу на понятті «народні художні промисли». Визначено види промислів Ковельського району Волинської області, дано їх коротку характеристику. Проаналізовано дослідження цього елемента пізнавального туризму області, як засобу збереження етнокультури. Зазначено особливості геопросторового розміщення осередків промислів на території району в розрізі територіальних громад (ТГ). Визначено коефіцієнт забезпеченості цими туристичними об'єктами ТГ району. Окреслено роль та потенційні можливості народних художніх промислів як об'єктів

пізнавального туризму. Виокремлено проблемні моменти функціонування осередків художніх народних промислів, запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: туризм, туристично-рекреаційні ресурси, художні народні промисли, туристичний об'єкт, пізнавальний туризм, Ковельський район, Волинська область.

Постановка наукової проблеми та її значення. Волинська область багата на об'єкти історико-культурної спадщини, що є основою пізнавального туризму. Вагоме місце тут відіграють народні художні промисли, що відображать для туристів традиції, колорит та побут мешканців волинського краю. Визначення особливостей розміщення осередків народних промислів дасть змогу сформувати нові та покращити існуючі туристично-рекреаційні маршрути, залучивши додаткові фінансові ресурси для розвитку туристичної інфраструктури громад, одночасно збільшити потік туристів, що дозволить вирішити ряд соціально-економічних проблем. Тому ці дослідження є актуальним і на часі.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Як туристично-рекреаційний ресурс історико-культурні об'єкти зазначені в монографії Олійника Я. Б., Павлова В. І., Черчик Л. М., Міщенко О. В., Єрко І. В. [10]. Дослідження з геопросторового розміщення народних промислів проводяться мало, хоча спроби визначення місць роташування осередків в певних адміністративних одиницях (зокрема й об'єднаних громад) у своїх наукових працях здійснювали Н. В. Чир, З. К. Карпюк, І. В. Єрко, Р. Є. Качаровський, О. В. Антипюк [1; 4; 11–12].

Мета і завдання, матеріали і методи досліджень. Мета досліджень полягає в аналізі особливостей розміщення осередків народних художніх промислів на території Ковельського району Волинської області, завдання – у визначенні їх ролі як об'єктів пізнавального туризму у формуванні туристичних маршрутів, здійсненні оцінки можливостей розвитку та знаходженні шляхів подолання проблемних питань. Для вирішення

поставлених завдань проведений аналіз наявних картографічних матеріалів, досліджено інформаційний матеріал – дані Головного управління статистики у Волинській області, Управління культури, з питань релігії та національностей Волинської обласної державної адміністрації та їх підрозділів, інтернет-порталів. У дослідженні використано методи узагальнення та систематизації, аналітичний, порівняльно-географічний, описовий.

Виклад основного матеріалу і обґрунтування результатів досліджень. Народні художні промисли, як елементи культурної спадщини, є важливим надбанням туристичного комплексу, зокрема пізнавального туризму. Закон України «Про народні художні промисли» [8] визначає поняття *народний художній промисел* як творчу та виробничу діяльність, метою якої є створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів. Народні художні промисли є частиною української культури, зокрема й Волині, з рисами, притаманними певним етнографічним регіонам і є специфічним типом рекреаційних ресурсів одним з найцікавіших у творчості народу [1–2; 6–7; 9–10].

Адміністративно-територіальна реформа створила передумови для укрупнення територій районів. 17 липня 2020 р., після прийняття Верховною радою України постанови № 807- IX «Про утворення та ліквідацію районів», значно зросла й територія Ковельського району. До його складу увійшло 380 населених пунктів об'єднаних у 23 територіальні громади: Велимченська, Велицька, Вишнівська, Голобська, Головненська, Дубечненська, Дубівська, Заболоттівська, Забродівська, Ковельська, Колодяжненська, Луківська, Люблинецька, Любомльська, Поворська, Ратнівська, Рівненська, Самарівська, Сереховичівська, Смідинська, Старовижівська, Турійська,

Шацька. Площа району становить 7 708,7 км². Населення на 01.01.2021 р. – 269 595 осіб. Густота населення – 35,0 ос/км². Центром громади є м. Ковель [3; 5].

Декоративно-прикладне мистецтво Ковельського району Волинської області різноманітне за формою та змістом. *Вишивка* – надзвичайно поширений у народі вид народного декоративного мистецтва, особливо на предметах одягу, в основному на жіночих і чоловічих [сорочках](#). Найбільше уживані кольори української вишиванки – чорна і червона або чорна, червоногаряча і жовта. Самі поширені техніки вишивання – це «занизування» («низь»), «хрестик», «гладь». У вишивці переважає насичений червоний колір з крапками синього та чорного. *Писанкарство* – художнє декорування яйця традиційними символами воском та барвниками. *Ткацтво* – виготовлення текстильних [тканин](#) на [верстаті](#) шляхом їх переплетення. *Столярство* – галузь виготовлення вікон, меблів та іншого хатнього начиння з дерева. *Різьблення по дереву* є одним із видів художньої обробки дерева поряд з випилюванням, токарною обробкою. *Лозоплетіння* – це виготовлення господарсько-побутових та художніх виробів з різноманітної еластичної сировини, одне з найдавніших ремесел. *Гончарство* – виготовлення керамічних виробів, посуду, кахлів, іграшок з гончарної глини. *Художня обробка шкіри* застосовувалась для виготовлення теплового сезонного одягу. *Обробка каменю* – механічна обробка каменю, яким багата українська земля, створення естетичних виробів [2; 6–7; 9].

На території Ковельського району осередки народних художніх промислів розміщені досить неоднорідно, що відображено в табл.1.

Таблиця 1

**Осередки народних художніх промислів
Ковельського району Волинської області [1–2; 4–5; 9–12]**

Територіальна громада	Населений пункт	Вид промислу
Велимченська	с. Велимче	Столярство
Вишнівська	с. Вишнів	Вишивка

	с. Замлиння	Писанкарство
	с. Хворостів	Ткацтво
Голобська	с. Вівчиськ	Писанкарство
Головненська	смт Головне,	Столярство
	с.Скрипиця	Столярство
Дубечненська	с. Рокита	1. Вишивка 2. Гончарство
Забродівська	с. Видраниця	Лозоплетіння
	с. Замшани	Вишивка
	с. Річиця	Вишивка
Ковельська	м. Ковель	1. Столярство 2. Різьблення по дереву
	с. Мельниця	Художня обробка шкіри
Колодяжненська	с. Колодяжне	Писанкарство
	с. Уховецьк	Столярство
Ратнівська	с.Здомишель	Вишивка
Старовижівська	с. Мизове	Обробка каменю
	с. Седлище	Різьблення по дереву
	с. Смолярі	Столярство
Турійська	смт Турійськ	Ткацтво
	с. Купичів	1. Вишивка 2. Соломоплетіння
	с. Перевали	Різьблення по дереву
	с. Туропин	Вишивка

На території району знаходиться 26 осередків народних художніх промислів. Найпоширенішими видами є вишивка – сім осередків (27 %) та столярство – шість (23 %); писанкарство, різьблення – по три (12%). Інші види представлені поодинокими осередками. А чоботарство або шевство, макраме, бондарство, ковальство та випилювання лобзиком не представлені взагалі.

Народні художні промисли розміщені у 11 (лише 47,8 %, найменший показник серед районів області) з 23 громад Ковельського району. У більшості громад розміщуються один-два осередки. Найбільша кількість їх зосереджена (рис.1) у Турійській громаді – п'ять (20,5 %), у Вишівській, Забродівській, Ковельській та Старовижівській їх по три (11,5 %). У Велицькій, Дубівській, Заболоттівській, Луківській, Люблинецькій,

Любомльській, Поворській, Рівненській, Самарівській, Сереховичівській, Смідинській та Шацькій громадах осередків немає взагалі.

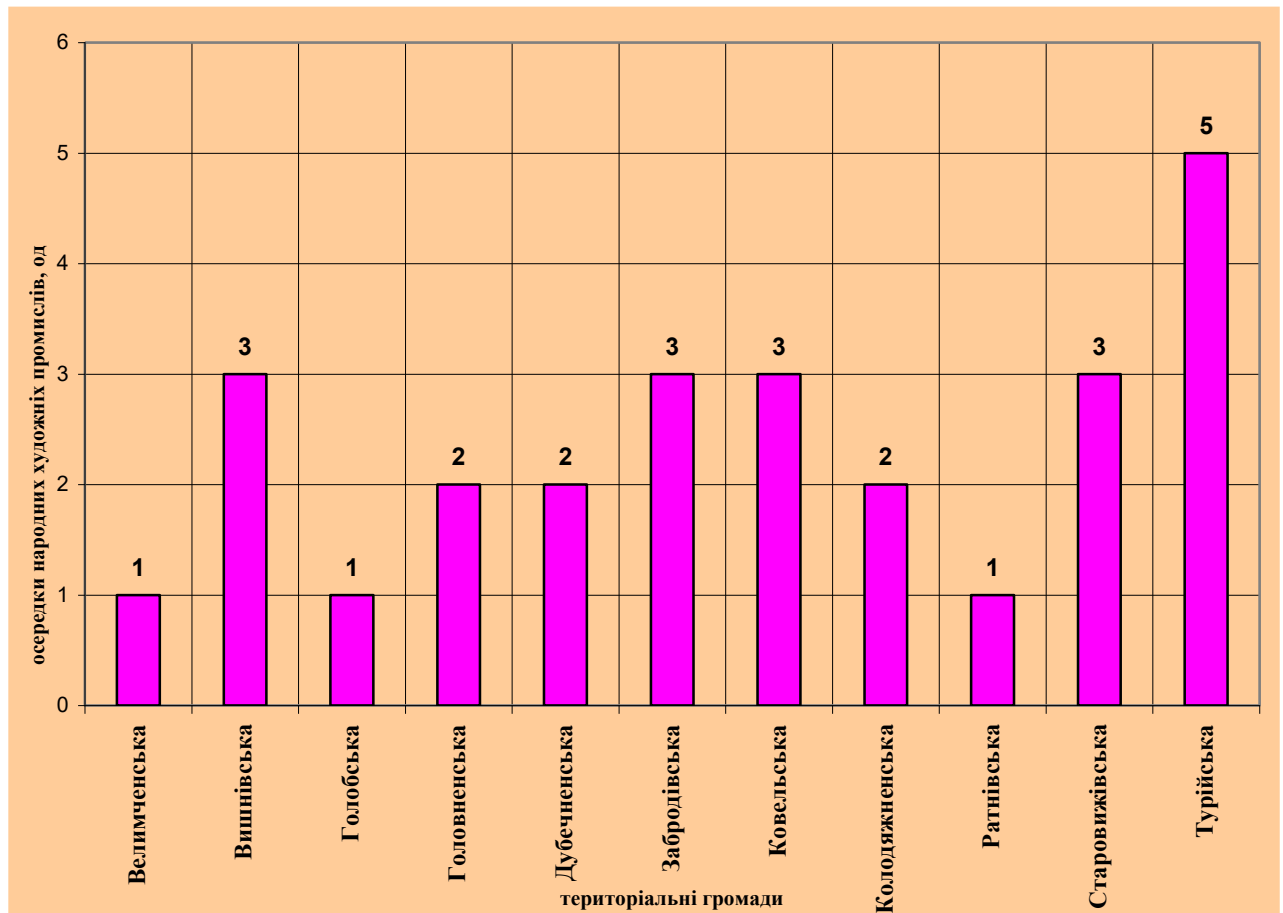


Рис. 1. Розміщення осередків народних художніх промислів в розрізі ТГ Ковельського району Волинської області [1–2; 4–6; 8–9;12–14]

Нерівномірність розміщення осередків в розрізі адміністративних одиниць впливає і на коефіцієнт забезпеченості територій (рис.2) осередками промислів як елементів пізнавального туризму. На рис.2 чітко відображено розшарування коефіцієнтів забезпеченості цими об'єктами туризму. В більшості громад він складає від 0,002 до 0,009 од./км². Найбільші показники мають відразу три громади – Велимченська, Забродівська та Ковельська – по 0,009 од./км². Найменший коефіцієнт у Ратнівській ТГ – 0,002 од./км². Інші показники досить рівномірні і коливаються в межах від 0,003 до 0,008 од./км².

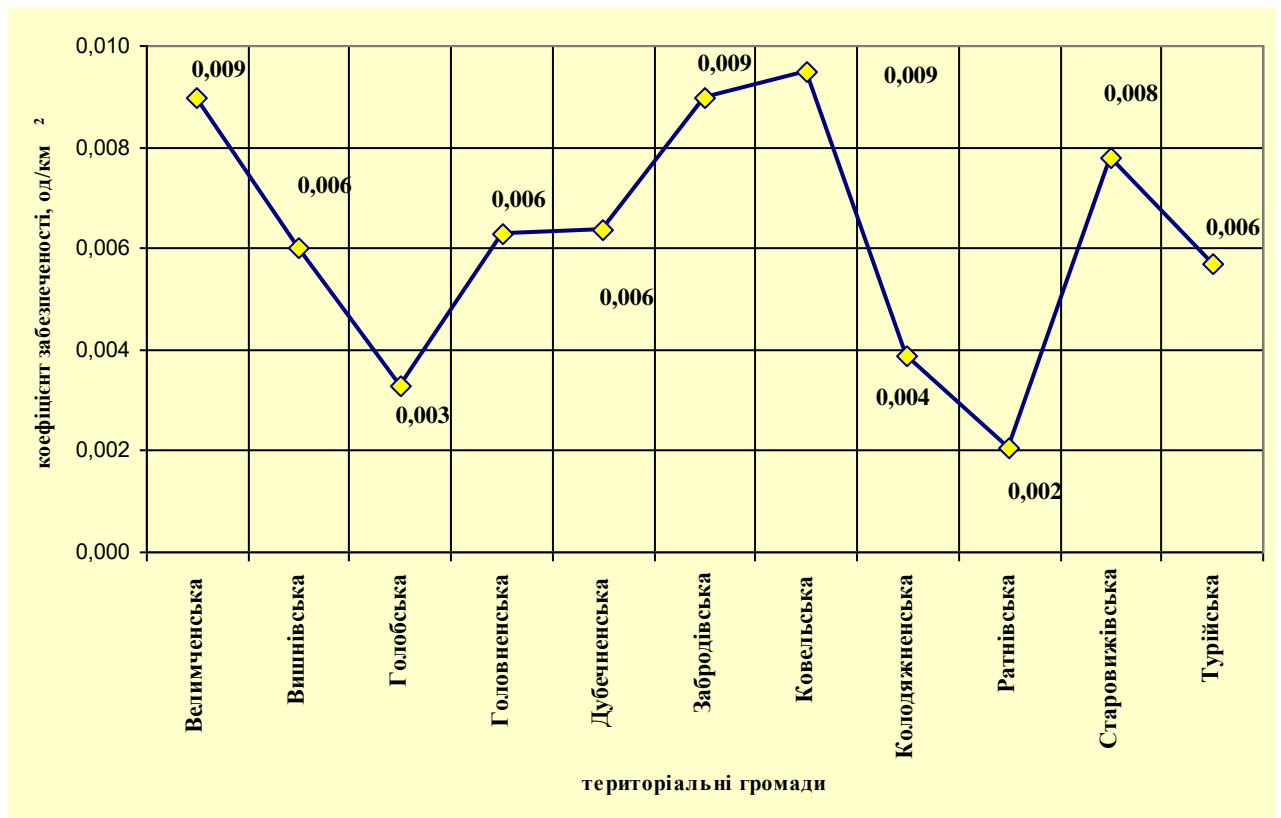


Рис. 2. Коефіцієнт забезпечення ТГ Ковельського району Волинської області осередками народних художніх промислів [1–2; 4–5; 9–12]

Дослідивши особливості геопросторового розміщення осередків народних художніх промислів в межах територіальних громад Ковельського району, слід відмітити їх відсутність у більш ніж половині ТГ. Більшість громад мають два-три осередки, а рекордсменом є Турійська громада, де їх п'ять. У районі наявні дві третини (10 з 14) видів промислів, що свідчить про високе різноманіття і багатогранність цього елементу пізнавального туризму в районі. Наявні осередки за своїм функціональним призначенням вже нині мають увійти до різносторонніх регіональних туристичних та екскурсійних маршрутів. Це в свою чергу сприятиме швидкому відродженню та ефективному розвитку народних художніх промислів. Водночас для цього існує потреба розробки програми підтримки розвитку промислів на теренах як Ковельського району так і Волинської області. В ній необхідно зробити акцент на ряді заходів з покращення стану функціонування осередків

промислів, зокрема: 1) долучити осередки до загальнодержавних та транскордонних програм туристичної співпраці; 2) забезпечити бюджетне фінансування та залучення грантових коштів та іноземних інвестицій; 3) створити належну інфраструктуру осередків для забезпечення належних умов відвідання їх туристами; 4) сприяти створенню центрів художніх промислів по вивченню історії, традицій та процесу виготовлення виробів ужиткового мистецтва; 5) створити навчальні центри для людей-аматорів, де кожен міг би досягнути мистецтво створення художніх народних промислів; 6) розширити мережу спеціалізованих торгівельних закладів сувенірної продукції; 7) посилити інформаційне забезпечення та популяризацію народно-прикладного мистецтва, за допомогою карт (зокрема інтерактивних), буклетів, засобів ЗМІ про ці об'єкти.

Висновки. Осередки художніх народних промислів Ковельського району Волинської області є важливим елементом пізнавального туризму краю, що завдяки вигідному географічному розміщенню, потенційній допомозі місцевої влади сприятимуть соціо-культурному та економічному розвитку району та покращенню іміджу регіону.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антипюк О. В., Качаровський Р. Є., Чир Н. В., Карпюк З. К., Єрко І. В. Народні художні промисли Полісся як елемент етнотуризму (на прикладі ОТГ Волинської області). *Розвиток мистецьких осередків як засіб збереження етнокультури Гуцульщини : матер. наук.-практ. конф. у рамках проведення Міжнар. мистец. форуму «Барви Карпат» (с. Яворів, Косівський район, Івано-Франківська область)*. Косів : ПП «Писаний камінь», 2019. С. 52-59.
2. Атлас історії культури Волинської області / відп. ред. Ф. В. Зузук. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 112 с.
3. Децентралізація влади URL:<http://decentralization.gov.ua/region/item>.

4. Качаровський Р. Є., Антипюк О. В., Чир Н. В., Єрко І. В. Осередки вишивки Волинської області як об'єкти пізнавального туризму. *Географія та туризм*: матер. III Всеукр жн. наук.-практ. інт.-конф., 26 лютого 2020 року : зб. наук. праць. Харків, 2020. С. 162-169.
5. Ковельська районна державна адміністрація. URL: <http://koveladm.gov.ua/> (дата звернення 18.01.2022).
6. [Лозко Г. С. Види народних ремесел та художніх промислів / Українське народознавство. – К., 1995. – С. 269.](#)
7. Мікула Н. Данацко О. Кластери народних промислів у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності регіону. URL: http://ierjournal.com/journals/12-13/2010_9_Mikula.pdf.
8. Про народні художні промисли Закон України від 21.06. 2001 року N 2547-III // Відом. ВРУ (ВВР), 2001, N 41, ст.199.
9. Управління культури з питань релігій та національностей Волинської ОДА. URL:<https://voladm.gov.ua/category/upravlinnya-kulturi-z-pitan-religiy-ta-nacionalnostey/1/>.(дата звернення 22.01.2022).
10. Черчик Л. М., Міщенко О. В., Єрко І. В. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку : монографія. Ч. 1 Луцьк : Східноєвропейський нац. ун-тет імені Лесі Українки, 2014. 128 с.
11. Чижевська Л. Т., Дацюк В. О., Поторась О. В. Туристсько-рекреаційні ресурси Ковельського району Волинської області. *Науковий вісник Східноєвр. нац. ун-ту імені Лесі Українки*. Луцьк, 2020. № 5(409) : Серія : Географічні науки. С. 126–132.
12. Чир Н. В., Качаровський Р. Є., Карпюк З. К., Антипюк О. В., Єрко І. В. Осередки писанкарства як потенційні об'єкти туризму Волинської області. *Наука і молодь в XXI сторіччі*: матер. V Міжнар. молодіж. наук.-практ. інтернет-конференції «», Полтава, 2019, 05 груд. 2019. С. 364–367.

УДК 911.3:379.8]:556.51(477.82)

Олена Сергіївна Шевчук,
*студентка групи Гео-43 географічного факультету
Волинського національного університету імені Лесі
Українки, м. Луцьк*

Сергій Володимирович Полянський,
*к. геогр. н., доцент кафедри фізичної географії
Волинського національного університету імені Лесі
Українки, м. Луцьк*

Зоя Костянтинівна Карпюк,
*к. геогр. н., доцент кафедри фізичної географії
Волинського національного університету імені Лесі
Українки, м. Луцьк*

Лариса Тарасівна Чижевська,
*к. геогр. н., доцент кафедри фізичної географії
Волинського національного університету імені Лесі
Українки, м. Луцьк*

Роман Євгенович Качаровський,
*магістр географії, інженер II категорії навчальної
лабораторії краєзнавчих атласів кафедри фізичної
географії Волинського національного університету
імені Лесі Українки, м. Луцьк*

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНІ ОБ'ЄКТИ БАСЕЙНУ Р. ВОРОНКА

ЯК РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ

Зосереджено увагу на дослідженні малих річок Волинської області, зокрема р. Воронка. Уточнено інформацію щодо території її басейну. Досліджено основні морфометричні показники водного потоку. Проаналізовано інформацію щодо об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) басейну річки. Обґрунтовано потенційну придатність природоохоронних територій до рекреаційного використання. Запропоновано заходи оптимізації функціонування об'єктів ПЗФ у межах досліджуваної території.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, рекреаційний потенціал, туризм, ботанічний заказник, ботанічна пам'ятка природи, р. Воронка, р. Турія, Ковельський район, Волинська область.

Малі річки Волинської області є ваговою складовою місцевих природних екосистем, відіграють роль у формуванні водного балансу території. Річкова мережа характеризується наявністю природного та природно-заповідного потенціалу, що сприяє відпочинку та рекреації населення [4; 7-8]. Доволі інтенсивне використання малих річок в різних напрямках господарської діяльності людини, зокрема в сфері рекреації, пізнавально-екологічного туризму, створює передумови для їх детального вивчення. Водночас, інформації про малі річки обмаль, не завжди можна отримати відомості про їх морфометричні показники. Таким чином, питання детального дослідження басейнів малих річок з точки зору їх генези, динаміки, сучасного стану, перспектив використання, формування природно-заповідної мережі є надзвичайно актуальним і сприятиме оптимізації стану водних екосистем та раціональному використанню їх ресурсного потенціалу.

Малі річки Волинського краю є об'єктом дослідження багатьох сучасних науковців: Мольчака Я. О., Фесюка В. О., Зузука Ф. В., Кутового С. С., Забоклицької М. Р., Чижевської Л. Т., Павловської Т. С., Нетробчук І. М., Караїм О. А. Вивченню рекреаційного потенціалу природно-заповідних територій басейнів малих річок регіону присвячені наукові праці Чижевської Л. Т., Карпюк З. К., Мельник (Чир) Н. В., Єрко І. В., Качаровського Р. Є., Антипюк О. В.

Основною метою пропонованого дослідження є виявлення природних передумов формування та перспектив функціонування природоохоронних об'єктів у басейні р. Воронка. Для досягнення мети були поставлені такі завдання: 1) визначити основні морфометричні показники р. Воронка; 2) охарактеризувати процес створення та наявну структуру природно-заповідних об'єктів басейну; 3) розглянути рекреаційний потенціал територій ПЗФ; 4) обґрунтувати заходи щодо оптимізації функціонування об'єктів ПЗФ у басейні річки.

За матеріалами Регіонального офісу водних ресурсів Волинській області, р. Воронка – права притока р. Турія (правої притоки р. Прип'яті басейну Дніпра), протікає в межах Ковельського району Волинської області. Річка бере початок на північний схід від с. Рокитниця. В р. Турію впадає південніше м. Ковель. Долина водного потоку рівнинна, місцями заболочена. Довжина річки сягає 23,04 км, площа водозбору – 149,1 км², похил – 0,34 м/км. В межах басейну р. Воронка проводяться меліоративні роботи, споруджено осушувальні канали. Узбережна територія розорана, зайнята сільськогосподарськими угіддями [4; 8–10].

У межах басейну р. Воронка зосереджено п'ять об'єктів ПЗФ місцевого значення, серед яких ботанічний заказник «Задибський» та чотири ботанічні пам'ятки природи, загальною площею 359,7 га (табл. 1) Усі природоохоронні об'єкти утворені за часів незалежності України, у 90-х роках ХХ ст. (табл.1) [4; 8–10] та функціонують відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [7].

Таблиця 1

Об'єкти природно-заповідного фонду басейну р. Воронка [1-2; 6; 9]

Назва об'єкта	Місце знаходження	Площа, га	Нормативний документ, орган, що утворив та дата утворення
Ботанічний заказник			
«Задибський»	ДП «Ковельське ЛГ» Зеленівське лісництво	309,0	Рішення Волинської обласної ради народних депутатів від 31.10.1991 р., № 226.
Ботанічні пам'ятки природи			
«Соснянка»	ДП «Ковельське ЛГ»	17,0	Рішення

«Хвойна»	Зеленівське лісництво	4,5	Волинської обласної ради народних депутатів від 31.10.1991 р., № 226.
«Сосновий бір»		6,2	
«Соснина-2»	ДП«Ковельське ЛГ» Радовичівське лісництво	23,0	

З табл. 1 видно, що переважаючими природохоронними територіями є ботанічні заказники, вони складають 86,0 % ПЗФ басейну. Коефіцієнт заповідності території становить 2,4%. Щільність об'єктів ПЗФ у басейні р. Воронка – 0,034 об'єкта/100 км². Лише один об'єкт ПЗФ – ботанічний заказник «Задібський» має площу, яка перевищує 50,0 га, що свідчить про незначні якісні характеристики ПЗФ досліджуваної території.

У ботанічному заказнику «Задібський» під охороною перебувають високобонітетні насадження (віком близько 100 років) із сосни звичайної *Pinussylvestris* з домішкою берези повислої *Betula pendula*. Підлісок формують крушина ламка *Frangula alnus*, горобина звичайна *Sorbus aucuparia*. Для трав'яного покриву характерними є ареали зростання конвалії травневої *Convallaria majalis*. Значного поширення набули лікарські рослини: звіробій звичайний *Hypericum perforatum*, валеріана дводомна *Valeriana officinalis*, медунка лікарська *Pulmonaria officinalis*, плаун булавоподібний *Lycopodium clavatum* та ін. В заказнику також трапляються рідкісні види, занесені до Червоної книги України – лілія лісова *Lilium martagon* та зозуліні черевички справжні *Cypripedium calceolus* [1–2; 6–9].

Для ботанічних пам'яток природи характерним є збереження високобонітетних ділянок лісу третього бонітету. Зокрема, у «Соснянці» під охороною перебуває масив сосново-дубового лісу (вік 150 років) з підліском із горобини звичайної *Sorbus aucuparia* та крушини ламкої *Frangula alnus*, де ростуть чорниці звичайні *Vaccinium myrtillus* і лохина *Vaccinium uliginosum*. У «Хвойній» увага зосереджена на охороні лісу

із сосни звичайної *Pinus sylvestris* (вік 145 років), у підліску якого поширена ліщина звичайна *Corylus avellana* й крушина ламка *Frangula alnus*, а також лікарські рослини та ягідники. У «Соснині–2» збереженню підлягає сосновий ліс *Pinus sylvestris* (вік 100 років) з домішкою дубачерешчатого *Quercus robur* підліском із горобини звичайної *Sorbus aucuparia*, ліщини європейської *Corylus avellana*. У «Сосновому бору» зростає та охороняється ліс із сосни звичайної *Pinus sylvestris* (вік 155 років) з незначною домішкою берези повислої *Betula pendula*, підлісок якої складається з ліщини європейської *Corylus avellana*, горобини звичайної *Sorbus aucuparia* й крушини ламкої *Frangula alnus*, а в трав'яному покриві переважають ягідники [1–2; 6–9].

Об'єкти ПЗФ р. Воронка сприяють збереженню та відтворенню унікальних природних комплексів, повноцінному розвитку рекреації, екологічного та пізнавального туризму [1–2; 6–9].

Сучасний стан функціонування наявних у межах басейну р. Воронка природно-заповідних об'єктів потребує удосконалення. З цією метою слід розробити й запровадити низку заходів: 1) визначити і зафіксувати межі об'єктів ПЗФ; 2) удосконалити та осучаснити систему управління об'єктами ПЗФ, шляхом залучення екологічних служб, органів місцевого самоврядування (об'єднаних територіальних громад Ковельського району), природоохоронної громадськості, волонтерів; 3) на основі проведення наукових досліджень, розглянути питання доцільності розширення меж наявних об'єктів ПЗФ і надання об'єктам місцевого значення статусу загальнодержавного; 4) дослідити наявні природні комплекси й розглянути питання створення нових об'єктів ПЗФ вздовж р. Воронка; 5) долучити наявні об'єкти ПЗФ до туристсько-рекреаційних маршрутів; 6) удосконалити методи інформування населення про цінність місцевого ПЗФ; 7) посилити наукову, природоохоронну, еколого-освітню, рекреаційну та туристичну діяльність.

Природоохоронні об'єкти басейну р. Воронка наділені своєрідним і цінним рекреаційним потенціалом, що є передумовою збереження та відтворення природних комплексів на цій території, сприяння розвитку туристсько-рекреаційного комплексу для задоволення потреб населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпюк З. К., Фесюк В. О. Природоохоронні мережі Волинської області: монографія. Луцьк : видавництво «Терен», 2021. 212 с.
2. Карпюк З. К., Фесюк В. О., Антипюк О. В. Природно-заповідний фонд Волинської області : альбом-каталог Київ, 2018. 136 с.
3. Ковельська районна державна адміністрація URL: <http://koveladm.gov.ua/> (дата звернення 02.01.2022)
4. Павловська Т. С., Ковальчук, І. П., Чижевська Л. Т. Сучасний стан природно-заповідної мережі басейну р. Турія. *Фізична географія та геоморфологія : міжвід. наук. зб. Київ*, 2013. Вип. 1. С. 44–53.
5. Полянський С. В., Полянська Т. О., Свередюк Н. В. Заходи покращення геоecологічного стану басейну річки Турія. International scientific and practical conference «The European potential for development of natural science»: conference proceedings, November 27–28, 2020. Lublin: Izdewnic siba «Baltija Publishing», 2020. P. 146–150 DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-006-3-37>
6. Природно-заповідний фонд Волинської області. URL: <http://eco.voladm.gov.ua/category/all/locality=9> (дата звернення 12.01.2022)
7. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 черв. 1992 р. 2456-XII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-12> (дата звернення 05.01.2022)
8. Регіональний офіс водних ресурсів у Волинській області URL: <https://vodres.gov.ua/> (дата звернення 06.01.2022)
9. Чижевська Л. Т., Дацюк В. О., Поторась О. В. Туристсько-рекреаційні ресурси Ковельського району Волинської області. *Науковий вісник*

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2020. № 5(409) : Серія : Географічні науки. С. 126–132.

10. Чижевська Л. Т., Лавренчук О. М., Качаровський Р. Є., Карпюк З. К., Антипюк О. В. Оцінка сучасного стану водних ресурсів Волині. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів: Луцьк, 2019. 11-12 квітн. 2019 р. С. 98–101.*

УДК 388.483.11(1-751.3)

*Паньків Наталія Мирославівна,
к.г.н., доцент кафедри туризму
Львівського національного університету
імені Івана Франка, м.Львів*

ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ АТРАКТИВНОСТІ

ГАЛИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Галицький Національний природний парк в межах Івано-Франківської області – одна з унікальних та непересічних територій, придатних для туристичного використання. Строката територія Галицького Придністер'я поєднує височинні й річково-долинні передгірні та височинні опільські ландшафти, в результаті чого в 2004 р. створено Галицький національний природний парк (НПП) площею 14 684,8 га на землях лісового фонду Галицького держлісгоспу. У національний парк увійшли комплексна пам'ятка природи “Касова гора” (65 га), Бурштинське водосховище (1 260 га), окремі рибогосподарські стави у долинах Нараївки і Бебелки, старичні озера в долині Дністра. Важливим елементом розвитку туризму й рекреації поряд з історико-культурними об'єктами Національного заповідника (НЗ) “Давній Галич” є пам'ятки неживої природи, як елементи експонування на екотуристичних маршрутах і еколого-пізнавальних стежках [2, 4].

Слово атракція походить від латинського слова **attractio** – притягування, повернення або ж англійської attraction, interpersonal attraction, що виникає

при сприйманні індивіда індивідом взаємної привабливості, в результаті чого не лише узгоджуються дії, а й встановлюються позитивні взаємини [5]. Атракція в сучасній туристичній галузі використовується як взаємодія понять «місце», «краєвид», «культурно-історична пам'ятка» та «діяльність», якою турист може займатися у цьому місці. Схожим поняттям можна трактувати слова: **принада, приваба** [6]. Зважаючи на це, можемо припустити, що **туристична атракція** – це явище, об'єкт чи територія природного, природно-антропогенного, культурно-історичного походження, що приваблює чи здатна в майбутньому привабити потенційних відвідувачів чи туристів через формування в них емоційно-психологічної потреби у пізнанні та відвідуванні чогось унікального та неповторного.

Розірваність та неоднорідність території Галицького національного парку обумовили різноманітність туристично-ресурсного потенціалу та атрактивності території. Більшість туристичних атракцій є в основі розроблених та використовуваних туристичних маршрутів в межах парку (таблиця 1).

Таблиця 1

Туристичні маршрути Галицького національного парку [3,7]

Назва маршруту	Протяжність, тривалість	Туристичні атракції в межах маршруту
1. Княжа криниця-Замкова гора	7,4 км 4 год.	Музей історії давнього Галича, Галич-могила, Княжа криниця, Успенська церква XV ст., екзотаріум та дендрарій НПП, Старостинський замок, церква Різдва Христового XIII ст. тощо.
2. Ворониця-Сімлин	6 км 2,5 год.	Мальовничі урочища Сімлин та Ворониця, карстові озера та лійки, скельні утвори, каплиця з'явлення Божої матері, найстаріша в Галицькому районі дерев'яна церква Св. Юрія (1750) у с.

		Бишів
3. Дністром від Старого Мартинова до Галича	16 км 6 год.	Мальовничі краєвиди р. Дністер з селами Старий Мартинів, Різдяни, Німшин тощо. Старостинський замок , церква Св. Пантелеймона тощо.
4. До Галичанських печер	9 км 3-4 год.	Віковічні букові ліси урочища Вербівці, карстові печери та гроти, «Червонокнижні» птахи та рослини та ін.
5. По Діброві	8,7 км 4 год.	Еталонні діброви Передкарпаття, мальовничі лісові краєвиди, природні джерела питної води. Ознайомлення з «червонокнижними» рослинами та тваринами регіону. Залишки криївки вояків УПА, Хресна дорога, місце розташування монастиря часів давнього Галича, краєвиди долини р. Лімниця з оглядового майданчика.
6. Вздовж Бурштинського водосховища	6 км 5 год.	Орієнтована на орнітологічний туризм через зимівлю на Бурштинському водосховищі до 3,5 тисяч птахів (43 види), а в період міграцій – до 20 тис. птахів (85 видів), 13 видів є представниками Червоної книги України.
7. На приборозплідні ставки	10 км 3-5 год.	Орієнтована на орнітологічний туризм – спостереження за життям птахів у гніздовий період (травень-липень). Можливість чудового оздоровчого відпочинку на березі ставка.
8. На Касову гору	2 км 1 год.	Унікальна лучно-степова ділянка з

		червоно-книжними рослинами, рідкісними видами птахів та комах. Памятний хрест та криївка УПА тощо.
--	--	----------------------------------------------------------------------------------------------------------

Попри значну мозаїчність можливостей туристичного використання досліджуваної території, кількість відвідувачів та туристів Галицького національного природного парку дозволяє бажати кращого. Для створення нових можливостей туристично-рекреаційного використання території парку необхідно:

- збільшити площу зони регульованої рекреації заповідної території;
- виділити еталонні ділянки поширення чорноземів типових у межах Касової гори для проведення фонових моніторингу та наукових досліджень;
- створити орнітологічне зонування території Касової гори та заселити її представниками степової фауни (сайгак, муфлон тощо) задля природного випасу степової рослинності;
- побудувати оглядовий міст над територією заповідної зони парку задля можливості спостереження за дикою природою туристами. Схожий проект запущений в заповіднику «Подільські Товтри»;
- комплексно використати культурно-історичні аспекти Галицького НПП з можливістю створення інтерактивного музею;
- суттєво вдосконалити наявну туристичну інфраструктуру досліджуваної та довколишньої території, провести повноцінне туристичне знакування.

Беручи до уваги вищесказане, очевидним є те, що лише застосування раціонального підходу до ресурсного використання території у поєднанні з цільовою прагматичністю дозволить не лише організувати територію в рекреаційно-туристичному плані, а й створити нові робочі місця та

позитивно вплинути на економічну систему регіону дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біота лучних степів Бурштинського Опілля: наукова монографія / А.М. Заморока, Н.В.Шумська, В.В. Бучко та ін. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2018. - 212 с.
2. Брусак В. Пам'ятки неживої природи Галицького району Івано-Франківської області: сучасний стан та перспективи екотуристичного використання / В. Брусак, Б. Баюнова // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій : Зб. наук. праць. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. – С. 158–171.
3. Галич. Галицький район. Туристична карта / за ред. В. Брусака, І.Дикого.- Львів: «Неофіта І.М.», 2015. Наклад – 5000 шт.
4. Ковальська Л.В. Атрактивні об'єкти неживої природи Галицького НПП та їх використання у рекреації / Л. В. Ковальська // Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи. – Вип. 2 : матеріали наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2010. – С. 143–148.
5. Aronson, Elliot, Timothy D, Wilson, Robin M. Akert. Social Psychology Sixth Edition. New Jersey: Upper Saddle River, 2007.
6. <http://slovotvir.org.ua>atraktsiia>
7. www.halychpark.if.ua
8. <https://www.facebook.com/TheBurshtynWaterReservoir>

УДК 911.7

*Данііл Васильович Береговий,
студент II-го курсу, Херсонська
державна морська академія, м. Херсон
Вікторія Анатоліївна Добровольська,
к. і. н., доцент, завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін та
інноваційної педагогіки, Херсонська
державна морська академія, м. Херсон*

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО

Білгород-Дністровський, Тіра, Біле місто, Аккерман – історичні назви міста, яке має потужний туристичний потенціал і впливає на економічний розвиток міста та регіону. Білгород-Дністровський за своїми природно-ресурсними, фізико-географічними, кліматичними, соціально-економічними умовами відноситься до територій, сприятливих для розвитку туризму. Місто приваблює туристів насамперед своїми історичними пам'ятками, головною з яких є знаменита фортеця, заснована у часи пізнього середньовіччя.

У сучасній науці небагато праць, які висвітлюють поставлену проблему. Зокрема, колективна праця за ред. В.Герасименка присвячена аналізу туристично-рекреаційного потенціалу Одеського регіону [3]. На жаль, інформація про Білгород-Дністровський побіжна і стосується лише окремих аспектів. З'ясувати туристичний потенціал території можна, аналізуючи програми і звіти органів державної влади [1;2;4;5]. Подальше вивчення даної теми є необхідним.

Метою даного дослідження є розкриття складових туристичного потенціалу міста Білгород-Дністровський, аналіз проблем, що заважають розвитку туризму та пропозиції щодо їх вирішення.

Білгород-Дністровський - справжня «золота жила» для розвитку туристичної галузі [6]. Місто має вдале географічне розташування, бо є центром та сполучною ланкою між Одесою та іншими населеними пунктами Одеської області. Воно розташоване неподалік від смт. Затока і смт.

Сергіївка – популярних курортів Одеської області. Місто розташоване на Дністровському лимані, що дає можливість прямого виходу у Чорне море. Крім того, Білгород-Дністровський знаходиться поблизу кордону Молдови та Румунії, що робить їхніх мешканців частими туристами в цьому населеному пункті.

Місто з 2500-літньою історією цікаве як для вітчизняних туристів, так і для іноземців. Загалом на території Білгород-Дністровського розташовані 35 пам'яток архітектури та містобудування, 18 пам'яток історії, три пам'ятки археології та одна пам'ятка монументального мистецтва [4, с.6].

Головними об'єктами зацікавленості туристів є історико-архітектурна пам'ятка «Білгород-Дністровська фортеця» (XIV-XVIII ст.), найбільша фортеця нашої держави, та пам'ятка археології «Городище «Тіра – Білгород» (багаточислове городище IV-VI ст. до н.е.). Розкопки грецької колонії Тіра ведуться багато десятиліть, частина знахідок знаходяться у фондах місцевого краєзнавчого музею.

Крім того, найбільш привабливими для туристів є:

1. релігійні споруди: Церква Святого Іоанна Предтечі (грецька) XII ст.; Церква Успіння пречистої Богородиці (вірменська) XIV ст.; Підземна церква Іоанна Сучавського XIV ст.; Свято-Вознесенський собор XIX ст.; Свято-Георгіївська церква (болгарська) XIX ст.; Свято-Миколаївська церква – XIX ст.;

2. історико-культурні споруди: скіфська могила I ст. н.е.; сарматський склеп III ст. н.е.; маєтки відомих особистостей – А.Ярошевича, Феміліді (краєзнавчий музей); меморіал Слави воїнам війни 1941-1945 рр. тощо [4, с.6; 3, с.250].

Місто має достатній туристичний потенціал, але потік туристів в останні роки знизився. За період з 2019 по 2021 відвідуваність міста знизилась на 17% у порівнянні за 2019 р. Насамперед це сталося через поширення пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19) та заборону

масових заходів, через що на деякий час було призупинено проведення туристичних заходів в області, у тому числі промотурів.

Згідно даних 2019 р. основною категорією відвідувачів міста були туристи, що відпочивають у Затоці і Сергіївці, - 60%, школяри регіону – 15%, індивідуальні туристи – 35% [2].

Розглянемо основні причини проблем туристичної галузі Білгород-Дністровського на сучасному етапі.

У місті Білгороді-Дністровському не існує жодного туристичного підприємства, що працює на обслуговування в'їзного туризму. Групові тури до міста Білгорода-Дністровського здійснюють туроператори з багатьох міст України, а у літній період працюють туристично-транспортні фірми з обслуговування туристів, що відпочивають насамперед в смт. Затока [4, с.7-8].

Ще один важливий аспект підвищення рекреаційно-туристичного потенціалу міста, це наявність якісних шляхів сполучення. Проблема все ще полягає в маршрутах, що ведуть до міста, деякі з них у жалюгідному стані. Вкрай необхідно вирішувати проблеми якості транспортних шляхів, а саме:

1. М-15: Одеса - Рені (на м. Бухарест), протяжність 291,3 км;
2. Н-33 (колишня Р70): Одеса - Білгород-Дністровський – Овідіополь - Монаші, протяжність 97,2 км;
3. Р-72: контрольньо-пропускний пункт “Старокозаче” - Білгород-Дністровський, протяжність 32,4 км.

Ці траси за минулі роки вже піддавалися ремонту, проте є ділянки, які вимагають капітального ремонту. Значне збільшення інтенсивності руху транспорту за останні роки потребує вирішення питань щодо модернізації існуючої мережі доріг, будівництва транспортних розв'язок, мостових переходів тощо.

Білгород-Дністровський межує з курортом Затока, туристи з якого відвідують саме місто та інші неподалік розташовані туристичні об'єкти,

наприклад, Центр культури вина SHABO, а, отже, слід звернути увагу на маршрути, що проходять через Маяки та Овідіополь.

Ще однією проблемою міста, через яку стримується подальший розвиток туризму, це відсутність інфраструктури всіх видів водного туризму (від круїзного, яхтового туризму до активного використання маломірних суден для екскурсій та морських прогулянок) [4, с.8]. Хоча місто розташовано на березі Дністровського лиману, однієї з головних визначних пам'яток Причорномор'я.

Ми погоджуємося з думкою А.Тимошенко у тому, щоб привернути увагу потенційних туристів, задовольнити їх попит та побажання, необхідно створити конкурентоспроможні продукти на туристичному ринку [6]. Перше завдання - це презентація інтересів міста на національному, регіональному та міжнародному туристичному ринку. Не менш важливе завдання — створення якісно нових міських туристичних маршрутів, які б об'єднали потенціал найцікавіших та найрозвиненіших з туристської точки зору місць у місті та його околицях при взаємодії з районною владою. Зрозуміло, що успіх маршрутів залежатиме від кількох аспектів, у тому числі від ефективного їхнього просування на вітчизняному та зарубіжному туристичних ринках.

Перспективи основних напрямів туристичної діяльності полягають, по-перше, у налагодженні конструктивного діалогу з керівництвом Білгород-Дністровського району, керівництвом Одеської області та Києвом. Наразі без державної підтримки, розробки спільних програм та проєктів у справі об'єднання зусиль з розвитку туристичного та курортного потенціалу міста та прибережної зони казати не доводиться [6].

По-друге, вкрай необхідним є створення об'єданого конкурентоспроможного туристичного продукту, зокрема для індивідуальних туристів. Безумовно, щоб туристичні проєкти, які вже існують, і ті, що поки знаходяться на стадії планування, стали успішними, їх треба презентувати та популяризувати. Для презентації туристичного

потенціалу міста необхідно мати якісний рекламно-інформаційний матеріал, присвячений місту.

Найбільш перспективний напрямок просування туристичного бренду міста – створення туристичного кластера. Кластер - це географічна концентрація взаємопов'язаних підприємств і постачальників, підприємств, які надають послуги у сфері бізнесу. Туристичний кластер - це об'єднання туристичних ресурсів, у якому всі його учасники отримують прибуток від спільних зусиль. У туристичному кластері його учасники можуть більш злагоджено взаємодіяти між собою та владними структурами, а також з партнерами з Одеської області, з інших регіонів України та за кордоном.

Державна влада робить потрібні кроки щодо вирішення проблем туристичної галузі Білгород-Дністровського. Розроблено програму розвитку Білгород-Дністровського субрегіону, яка включає також можливості для інвестиційних та інфраструктурних проєктів. Пріоритетні напрями Білгород-Дністровського субрегіону — це Аккерманська фортеця та прогулянки на теплоході Дністровським лиманом [1, с.19].

З метою розвитку круїзного туризму в Одеській області підготовлено та надано інформацію Адміністрації морських портів України щодо туристичного потенціалу м. Білгород-Дністровський та м. Одеси, яка направлена до організаційного комітету програми DIONYSUS з метою створення туристичних потоків з Європи на суднах типу ріка-море з заходами до портів зазначених міст, та залучення інвестицій [1, с.36].

16 вересня 2019 року Центром всесвітньої спадщини ЮНЕСКО офіційно підтверджено включення об'єкта «Тіра - Білгород (Аккерман) - на шляху від Чорного до Балтійського морів» до Попереднього списку ЮНЕСКО [1, с.15]. Цей процес здійснюється за кошти державного бюджету України.

Проблемним питанням туристичної інфраструктури області є незадовільний стан значної кількості об'єктів туристичних відвідувань, які

представляють інтерес для туристів. Зокрема, необхідно вживати заходів щодо збереження такої унікальної пам'ятки як Аккерманська фортеця [3, с.104].

Сьогодні Білгород – Дністровська (Аkkerманська) фортеця перебуває у власності Одеської обласної ради, питання щодо фінансування даного об'єкту має вирішуватися за рахунок бюджету області. З метою збереження цієї пам'ятки у вересні 2021 р. депутати Білгород-Дністровської міської ради VIII скликання звернулися до Одеської обласної ради щодо передачі пам'ятки архітектури національного значення «Білгород – Дністровська (Аkkerманська) фортеця» з балансу територіальних громад сіл, селищ, міст області в особі Одеської обласної ради на баланс держави в особі Міністерства культури та інформаційної політики України [5].

Всі перетворення у туристичній галузі міста, що виконуються міською владою, здійснюються згідно «Програми розвитку туризму в місті Білгороді – Дністровському на 2021-2023 роки». Основною метою Програми є «створення сприятливих економічних, інвестиційних, екологічних, соціальних та інфраструктурних умов для комплексного та сталого розвитку туризму та сприяння формуванню конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому туристичних ринках туристичного продукту, промоції туристичного продукту, що забезпечить зростання обсягу в'їзного туристичного потоку, зокрема зростання кількості іноземних туристів, відповідно зростання доходів бюджету міста та доходів підприємств, що працюють в галузі обслуговування туристів і супутніх галузях, та брендингове позиціонування міста» [4, с.8-9]. Програма висвітлює проблеми розвитку туризму у місті та шляхи її подолання, завдання і заходи, обсяги і джерела фінансування, очікувані результати. Звіти відповідальних виконавців Програми можна знайти на офіційному сайті Білгород-Дністровської міської ради.

У грудні 2020 року завершився Всеукраїнський конкурс туристичного бренду міста, в якому перемогла конкурсна робота Олени Шустер «Білгород-Дністровський. Родзинка Півдня».

З метою інформування гостей міста, створення сприятливих умов для їхнього перебування міською владою заплановано встановлення сенсорного інформаційного кіоску, який буде надавати інформацію про інфраструктуру міста, готелі і заклади харчування, подаватиме анонс культурно-розважальних заходів, показувати мапу міста з пам'ятками історико-культурної спадщини.

Отже, у даній роботі ми описали основні проблеми туристичного потенціалу Білгород-Дністровського та орієнтовні напрями їх вирішення. На нашу думку, перспективним для Білгород-Дністровського є розвиток різних видів туризму: екскурсійного (ознайомлення з історико-культурними пам'ятками), релігійного (паломницького), рекреаційного і оздоровчого, ділового (зростання вітчизняних та міжнародних контактів), екстремального, подієвого туризму (відвідування концертів, фестивалів, історичних реконструкцій), водного та зеленого туризму.

Наявний туристичний потенціал Білгород-Дністровського дає підстави говорити про перспективу міста в економічному вітчизняному та міжнародному просторі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт про виконання Програми розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017-2020 роки. URL: https://oda.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/zvit_do_programy_dokument-E2%84%96197_0_240-21-id11420390.pdf
2. Інвестиційний потенціал Білгород-Дністровський. 2019 р. URL: http://185.25.116.45:8080/static-files/Belgorod_A5_uk_preview.pdf
3. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименка. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.

4. Програма розвитку туризму в місті Білгороді – Дністровському на 2021-2023 роки. Білгород – Дністровський, 2020. 12 с.
5. Рішення Білгород-Дністровської міської ради від 02.09.2021 р. №370-VIII.
URL: https://bilgorod-d.gov.ua/doc_proj/search?search_text=%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA+%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC&doc_type=all&year=all
6. Тимошенко А. Туризм как основополагающий приоритет развития Белгорода-Днестровского. URL: https://bilgorod-d.gov.ua/page/turizm_kak_osnovopolagayushii_prioritet_razvitiya_belgoroda-dnestrovskogo

УДК 911.3

*Родіон Ігорович Нікіфорчук,
студент II-го курсу, Херсонська державна морська
академія, м. Херсон*

*Вікторія Анатоліївна Добровольська, к. і. н.,
доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін та інноваційної педагогіки, Херсонська
державна морська академія, м. Херсон*

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНІ РЕСУРСИ ХЕРСОНЩИНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному світі сфера туризму перетворилась в одну з найбільш прибуткових та розвинутих галузей світового господарства. Туристично-рекреаційна сфера діяльності забезпечує раціональне використання і збереження культурно-історичних, природних та інформаційно-пізнавальних ресурсів будь-якої території.

Херсонщина має значний рівень концентрації природно-географічних ресурсів, у тому числі й тих, які мають рекреаційні, лікувальні, оздоровчі властивості та широко використовуються в курортному господарстві. Аналіз зазначених ресурсів вважаємо актуальним, оскільки висвітлюються

перспективи розвитку рекреаційної діяльності та туризму загалом на території області.

У сучасній науці небагато праць, які висвітлюють поставлену проблему. Зокрема, праця за ред. В.Герасименка присвячена аналізу туристично-рекреаційного потенціалу України загалом, і Одеського регіону зокрема [7]. Окремі аспекти природно-рекреаційного потенціалу Херсонщини висвітлені в публікаціях таких дослідників, як Івченко Л. О., Колісніченко Г. С., Василевська Я.В. [4,1]. Цінний науковий матеріал містить колективна монографія «Перспективні заповідні об'єкти Херсонської області» [6].

Метою даного дослідження є аналіз природно-географічних ресурсів Херсонської області, висвітлення проблем та перспектив їх використання.

Туристично-рекреаційний потенціал регіону представляє собою сукупність взаємопов'язаних компонент: природно-ресурсної, історико-культурної та інфраструктурної [7, с.235]. Природні рекреаційні ресурси є частиною природних ресурсів, а рекреаційна діяльність має чітку ресурсну орієнтацію. Згадані ресурси є передумовою формування та розвитку рекреації на певній території, формуючи умови для спеціалізації економіки регіону на рекреації та туристичній діяльності.

Природно-рекреаційний потенціал Херсонщини доволі значний, велику частину якого займає природно-заповідний фонд. Він представлений 84 об'єктами загальною площею 356628,43 га, у тому числі 16 об'єктами загальнодержавного значення і 66 об'єктами місцевого значення [2].

До мережі об'єктів природно-заповідного фонду області загальнодержавного значення входять: 2 біосферні заповідники – «Чорноморський» та «Асканія Нова» імені Ф.Е. Фальц Фейна; 5 національних природних парків – «Азово-Сиваський», «Олешківські піски», «Джарилгацький», «Нижньодніпровський», «Кам'янська Січ»; 8 заказників

загальнодержавного значення; 1 дендрологічний парк загальнодержавного значення – «Асканія-Нова» [2; 1, с.126].

До мережі об'єктів природно-заповідного фонду області місцевого значення входять: 5 ботанічних заказників; 22 ботанічні пам'ятки природи; 5 ландшафтних заказників; 2 орнітологічних заказники; 1 геологічна пам'ятка природи; 4 гідрологічні пам'ятки природи; 3 загальнозоологічні пам'ятки природи; 13 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва; 10 заповідних урочищ.

В організації рекреації важливу роль відіграють водні ресурси. Херсонська область єдина в Україні, яка має два моря (Чорне, і Азовське), озеро Сиваш з унікальними цілющими властивостями. В області 12 курортних населених пунктів, понад 450 км морської берегової лінії, з них 200 км обладнаних піщаних пляжів, найдовша піщана коса у світі – Арабатська Стрілка, понад 70 родовищ цілющих бальнеологічних ресурсів (мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, ропи соляних озер), серед яких унікальне Лемурийське озеро [8, с.77].

Охарактеризуємо потенціал деяких природно-географічних об'єктів Херсонської області. Асканія Нова - це найстаріший степовий біосферний заповідник планети та найбільша степова заповідна територія Європи. У ньому налічують більше 500 видів рослин та понад 3000 видів тварин [5]. В Асканії є зоологічний та дендрологічний парки, науковий музей, ботанічний сад та орнітологічний парк. Екскурсійні маршрути заповідника у 2021 році відвідало 13 тисяч туристів, що на 3,5 тисячі людей менше, ніж у попередньому році. Сталося це через сильні карантинні обмеження на період туристичного сезону. Держава підтримує фінансово територію біозаповідника. Крім того, перед початком курортного сезону в області було проведено значну роботу, спрямовану на інформування світової спільноти щодо туристичних об'єктів регіону в рамках програми "Цифрове перетворення Херсонської області", яка реалізовувалась у партнерстві

компанією Google Ukraine, Фондом "Об'єднання", Херсонською ОДА та Херсонською міською радою.

Національний природний парк "Олешківські піски" – це друга найбільша пустеля в Європі протяжністю понад 40 км з півдня на північ та 150 км зі сходу на захід. Пустелю умовно поділяють на 7 арен, кожна з яких відрізняється природними та кліматичними особливостями. Ліси цього парку вважаються найбільшим штучно насадженим лісом. На території Олешківських пісків можна успішно розвивати майже всі напрямки активного туризму. Так, вже можна здійснити катання на квадроциклах.

Станіславські кручі розташовані на території національного ландшафтного заказника «Станіславський». Туристична зона була створена з ініціативи Президента України ще у 2002 році. Багато відвідувачів відзначають тут дивовижне поєднання численних схилів, степових ділянок та прибережної берегової лінії. Особливий інтерес викликає пухкий пілоподібний ґрунт світло-жовтого кольору. Станіславський каньйон має велику кількість різних видів степових рослин. Цей об'єкт відвідують туристи з усієї країни, у першу чергу з Херсонщини та Миколаївщини.

Херсонщина – перспективна туристично-рекреаційна територія. Загалом у Херсонській області пропонується створити 125 нових об'єктів природно-заповідного фонду, у тому числі 3 регіональні ландшафтні парки, 71 заказник та 51 пам'ятку природи [6, с. 152].

Незважаючи на вражаючий потенціал Херсонської області, кількість туристів недостатня для такої території (див. табл. 1) [складено авторами за: 3].

Отже, кількість виїзних туристів Херсонської області зросла, від 6046 чол. у 2010 р. до 8234 чол. у 2020 р. Піки виїздів припали на 2017-2019 рр. Кількість внутрішніх туристів різко зменшилася. У 2010 р. їх було 84616 чол., а у 2020 р. – 5533. Найменша їх кількість була у 2015 р. (4486 чол.) та у 2019 р. (4499 чол.). На нашу думку, це пов'язано з тим, що на розвиток

туристичної галузі головним чином вплинули війна на сході України та пандемія коронавірусної хвороби.

Таблиця 1.

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму (2010-2020 р.)



З метою поліпшення даної ситуації необхідно модернізувати діючу стратегію розвитку туристичної галузі. Важливим є розробка нових стратегій, які повинні бути спрямовані на формування привабливого інвестиційного середовища, створення сприятливих умов для діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу. Адже зростання кількості суб'єктів туристичного бізнесу та розширення сфери їх діяльності сприятимуть створенню конкурентоспроможного туристичного продукту.

Розширення і укріплення державно-приватного партнерства місцевої влади з провідними підприємствами області дозволить здійснити розбудову туристично-рекреаційних закладів, створення курортів місцевого значення, поліпшення туристичної інфраструктури області, забезпечення безпеки туристів [4, с.77].

Херсонська обласна адміністрація проводить активну політику рекламування інвестиційної привабливості регіону. Зокрема, в Стратегії розвитку області на період 2021-2027 рр. відзначено: "Сфера туризму та курортів потребує залучення значних інвестицій у розбудову туристично-рекреаційної інфраструктури області та приведення її у відповідність з міжнародними стандартами, збільшення уваги до розвитку внутрішнього в'їзного, екологічного туризму [8, с.80].

У життя втілюються різноманітні інфраструктурні проекти, що сприяють подальшому розвитку туризму на території області, зокрема: будівництво яхт-клубів, дельфінаріїв, аквапарків, готельних комплексів, кінно-спортивних клубів, бальнеологічних центрів, відновлення регулярних пасажирських перевезень та екскурсій по Дніпру тощо.

Таким чином, розвиток природно-географічних ресурсів регіонів впливає на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу всієї країни. З підтримкою і розвитком останнього тісно пов'язана кількість туристів, що, у свою чергу, впливає на економічне становище регіонів і всієї країни. Херсонщина - одна із найбільш популярних областей для відпочинку насамперед для внутрішніх туристів саме через потужний природно-ресурсний потенціал. Цей потенціал потрібно підтримувати і розвивати як за допомогою держави, так і приватної ініціативи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василевська Я.В. Природно-заповідний фонд Херсонської області як об'єкт рекреаційного природокористування // Часопис соціально-економічної географії. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. Вип.13 (2). С.125-128.
2. Геоінформаційний портал Херсонської області. Природно-заповідний фонд [За заг. ред. П.Остапенка] URL: <https://maps.tdukr.com/portal/apps/webappviewer/index.html?id=48e694997b6848bcb66f49684988d7b2>

3. Державна служба статистики у Херсонській області. URL:
<http://www.ks.ukrstat.gov.ua/ekonomichna-statistika/ekonomichna-diyalnist/1747-2-1-10-turizm/2057-turistichni-potoki-2000-2011-rr.html>
4. Івченко Л. О., Колісніченко Г. С. Туристично-рекреаційний потенціал Херсонського регіону з точки зору інвестиційної привабливості. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 2. С. 71–78.
5. Мандруй Херсонщиною. Херсонська обласна державна організація. URL:
<http://discoverkherson.com.ua/>
6. Мойсієнко І. І., Ходосовцев О. Є., Пилипенко І. О., Бойко М. Ф., Мальчикова Д. С., Клименко В. М., Пономарьова А. А., Захарова М. Я., Дармостук В. В. Перспективні заповідні об'єкти Херсонської області. Херсон : Видавничий Дім «Гельветика», 2020. 166 с. URL:
<http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/13563>
7. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименка. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
8. Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021 - 2027 років. URL:
<https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/strategiya-rozvytku-hersonskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv.pdf>

УДК 338.438.11

*Георгій Андрійович Малахіті, студент II-го курсу
напряму підготовки «Туризм» ГГФ;
наук. керівник – Антоніна Миколаївна Шашеро,
доцент кафедри економічної та соціальної географії і туризму
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
М. Одеса*

ГРЕЦЬКИЙ ПАРК МІСТА ОДЕСИ – ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ОБ'ЄКТУ

Використання природного середовища в організації дозвілля населення є однією з характерних особливостей парків як культурних закладів. Саме за парками завжди залишається можливість забезпечувати ті форми відпочинку,

які потребують психологічного відпочинку у міському оточенні. Багатофункціональність парків культури дозволяє реалізовувати важливі культурно-виховні завдання, виконуючи рекреаційні, просвітницькі, соціальні та інші функції. Так, провідними напрямками діяльності центрів дозвілля залишається організація заходів, занять у природному просторі, в безпосередньому спілкуванні з природою. Набула поширення тенденція перетворення парків у великі рекреаційні центри з широким спектром послуг.

Зокрема, впровадження рекреаційної діяльності може здійснюватися шляхом: 1) створення умов для організованого туризму та відпочинку в природних умовах; 2) обґрунтування і встановлення допустимого рівня рекреаційного навантаження на природні об'єкти парку; 3) організації рекламно-видавничої та інформаційної діяльності серед тих, хто відпочиває; 4) облаштування туристичних та екскурсійних маршрутів; 5) створення і ведення інформаційного банку даних щодо рекреаційних закладів, розташованих у межах парку; 6) участі у міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах, тренінгах і виставках рекреаційного спрямування тощо.

Рекреаційна можливість Грецького парку в Одесі, загальна площа якого становить 33 908,1 кв.м, а загальна площа озеленення – 22 925,7 кв. м, має всі передумови для перспективного розвитку екскурсійної та туристичної діяльності, оздоровлення та відпочинку, оскільки екологічний туризм є одним із видів туризму, мета якого є пізнання природи та відпочинку. Адже найбільш популярним видом релаксації на його території є прогулянки та пішохідні екскурсії, активний відпочинок. Парк має високу рекреаційну, естетичну, спортивно-туристичну цінність. Особливістю його території є зосередження різноманітних рекреаційних ресурсів. Таким чином, їх комплексне поєднання сприяє розвитку туризму та ефективному оздоровленню населення.

Проектування рекреаційної діяльності Грецького парку м. Одеси має полягати у відродженні минулої величі парку відпочинку. Відомо, що ще до заснування Одеси схили біля Воронцовського палацу були зайняті, на думку більшості істориків, фортецею «Єні-Дунья» (у перекладі з турецької мови «Новий Світ»). Деякі сучасні дослідники припускають, що на місці колишнього рибного ресторану праворуч від сходів розташовувалася литовська фортеця. Будівництво бульварних, гігантських, а пізніше Потьомкінських сходів поділило територію схилів на дві частини. У лівій частині, якщо стояти обличчям до моря, наприкінці 1880-х років виник дитячий садочок, в якому завжди було людно, час від часу влаштовувалися «спектаклі, танці, ходи під наглядом міського вихователя» [2]. Цікаво, що всі спортивні і розважальні заходи давалися в Дитячому садку безкоштовно. У відомому путівнику Москвича від 1915 р. парк описували так: «Дитячий сад унизу Миколаївського бульвару створює своєрідну пам'ятку Одеси. Численні майданчики, відведені під всілякі дитячі ігри, розраховані на різні віки – від 3 до 15 років. Спустіться в сад грандіозними Бульварними сходами або невисокими сходами від Воронцовської площі, і ви одразу ж опинитеся в царстві дітей: у буквальному сенсі слова тисячі дзвінких дитячих голосів бринітимуть у повітрі. І маленькі володарі цих голосів, розбившись на строкаті і жваві групи, шумно розважаються, обліпивши гімнастичні споруди і рухливі «ігри» – гойдалки, каруселі, гіганти, крокети, серсо, кільця, коляски, запряжені козлики тощо» [2]. Нижче розташовувалися морські купальні, станція кінно-залізної дороги, яка вела до Куяльницького лиману.



Рис. 1. Дитячий садок Миколаївського бульвару, поч. XX ст.

У 1919 році в Одесі заснували товариство «Південьклімат», яке займалося акліматизацією тварин і рослин. Його вченим секретарем був Г. В. Безерт. Так, за його ініціативи в Одесі відкрили музей природознавства і зоопарк. Незважаючи на роки громадянської війни, отримали дозвіл на використання Нижнього саду Воронцовського палацу. На початку січня 1920 року землю Нижнього саду було передано Г. Бейзерту, а трохи пізніше і сам Воронцовський палац, терміном на три роки, а з приходом більшовиків – на дев'ять років. У будівлі палацу відкрили Музей природознавства, а зоопарк побудували в нижньому і верхньому садах палацу. У 1923-1924 роках розпочали роботи зі спорудження зоосаду. Через Комітет біржі праці на роботи відправляли безробітних, а на будівельні роботи виконавчим комітетом було виділено безпроцентну позику. У той час на схилах висадили понад 100 хвойних дерев, збудували басейни для водоплавних птахів, зміцнили схили, влаштували спеціальні майданчики для утримання тварин. У 1924 році на території зоосаду налічувалося кілька ведмедів, мавп різних порід, одна лисиця, три молодих орла, один лебідь і кілька кроликів. Зафіксовано, що у 1924 році зоосад відвідали 63 тисячі осіб. Однак, через деякий час, виявилось, що територія, відведена для зоосаду, є непридатною

для утримання тварин. Отже, у 1928 році сад був переданий у власність Держкомхозу і занепав.

У 1957 році піонери Воронцовського палацу під керівництвом скульптора Миколи Блажкова спорудили 10-й метровий барельєф із зображенням голови Максима Горького. У місцевій газеті «Прапор комунізму» підкреслювали, що зображення Максима Горького «добре видно з Приморської вулиці і навіть з пасажирського порту». У післявоєнних путівниках можна зустріти різні назви парку: Матроський, Піонерський, Місячний.

У наші часи реконструкція Грецького парку почалася у 2017 році. Проект благоустрою було затверджено міською владою. З ініціативою його реконструкції виступив грецький меценат Пантелеймон Бумбурас. Підрядником будівництва стала БК «Гефест», фахівці якої і розробили комплексний проєкт.

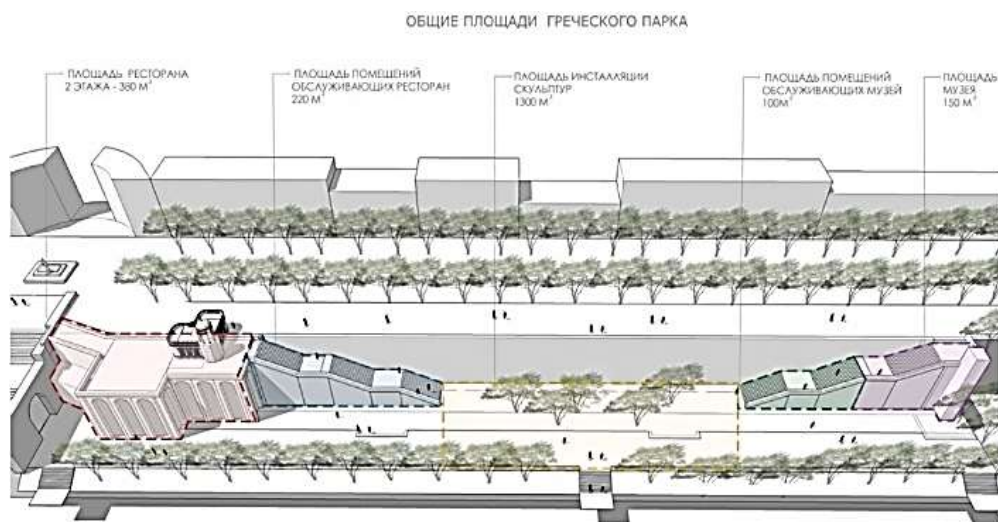


Рис. 2. Загальні площі Грецького парку

Червону стрічку урочисто перерізали мер Одеси Геннадій Труханов, Міністр закордонних справ Павло Клімкін, меценат реконструкції парку, глава Благодійного Фонду Пантелеймон Бумбурас, мер Пірею Янніс Мораліс і Радник Посольства Грецької Республіки в Україні Александрос Будуріс. «Одеса – це прекрасне місто. Тут живуть прекрасні люди. Ми, греки, завжди

любили і продовжуємо любити чорноморську перлину. Сьогодні ми відкрили арт-зону Грецького парку. Це музей під відкритим небом, в який вкладено не тільки гроші, але й грецьку душу. Я і моя сім'я вдячні Одесі за те, що одного разу вона стала для нас другою домівкою. А свій будинок потрібно любити і прикрашати», – зазначив Пантелеймон Бумбурас на урочистому відкритті Грецького парку 02 вересня 2018 року [4]. На знак подяки за вагомий внесок у розвиток Одеси, активну громадянську, благодійну діяльність та меценатство мер Одеси Геннадій Труханов вручив Пантелеймону Бумбурасу почесну міську нагороду «Знак Маразлі II ступеня».

Початковий проект парку, представлений архітектурною студією «Декарт» і розроблений Анатолієм Єксаревим, передбачав спорудження вздовж підпірної стіни Приморського бульвару цілого ряду будівель, оформлених у стилі псевдокласицизму і призначених для розміщення в них торгових точок і ресторанів [1]. У свою чергу, засновник студії Ната Головченко намагалася переконати жителів Одеси в тому, що наразі змінилося призначення парків – і люди тепер їх відвідують не для того, щоб гуляти і відпочивати в тіні дерев, а щоб поїсти і розважитися. Однак, пізніше проект був перероблений під тиском громадськості. Відтак, у ньому зменшили торговельні площі, збільшили площу зелених насаджень і відмовилися від концепції «торговий центр серед дерев». Відповідальним дизайн-проекту виступив голова ради по дизайну Михайло Рева з його співавторкою Жанною Кисельовою. Михайло Рева заявив [3], що в Грецькому парку вони намагалися поєднати одеські традиції, грецьку культуру і сучасні елементи благоустрою. Для розробки проекту були проведені інженерно-геологічні вишукування, розрахунок стійкості схилу, обстеження технічного стану підпірних стін. Для запобігання зсувів на схилі, будівельники забили в землю близько 700 паль і встановили потужну підпірну стіну.

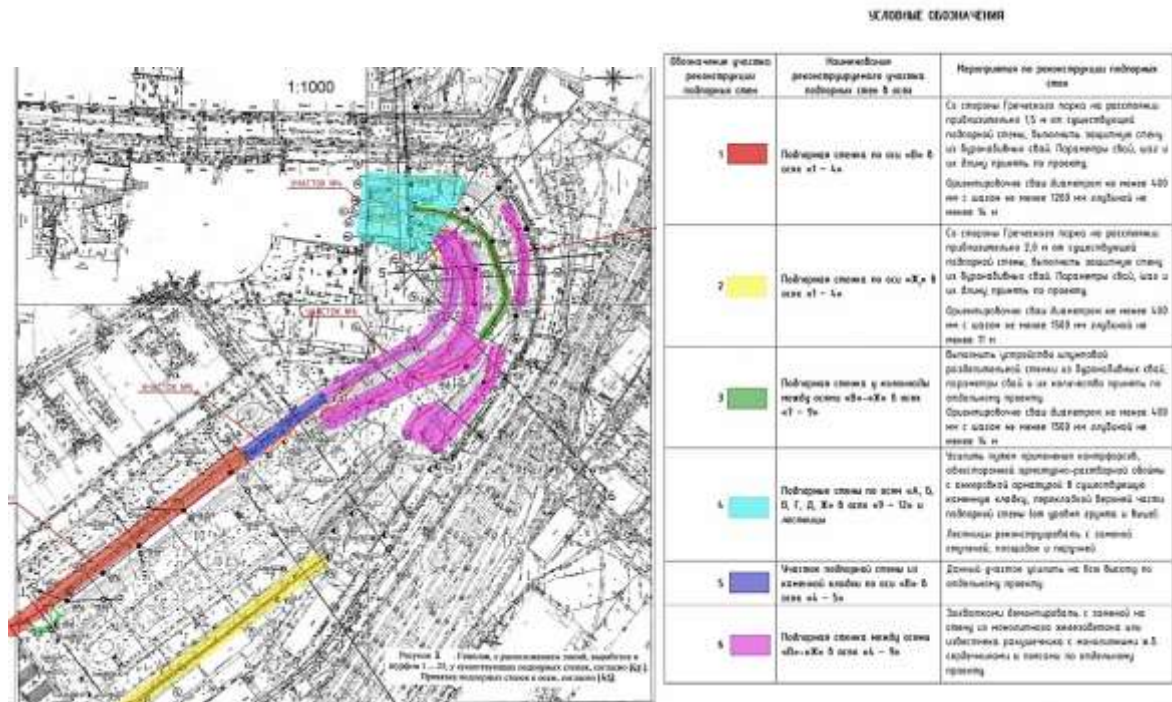


Рис. 3, 4. Інженерно-геологічні вишукування парку і умовні позначки

Сьогодні у парку яскраво виділяються три зони: лінійна, на стику епох і ландшафтна. Лінійна зона, вона ж музей просто неба, передбачає творчість та прогулянки. Завдяки близькості до Потьомкінських сходів, ця частина парку є найбільш відвідуваною. Друга частина – зона активності на перетині двох спокійних зон. Через труднощі доступу до цієї зони облаштовані сходи. Третя частина парку – ландшафтна, найбільш консервативна і самодостатня. Вона потребує лише втручання ландшафтного дизайнера. Кожна частина парку обладнана прогулянковими терасами, алеями і парковими меблями. Крім того, на території встановлено сучасне освітлення і проведені необхідні комунікації (система дренажу, каналізація, система поливу зелених насаджень).

Основа концепції першої частини парку – «Золоте століття», століття розквіту грецької культури. Семантика простору цієї частини парку пропонує космос, порядок та гармонію. Головною визначною пам'яткою парку є унікальний фонтан «Зв'язок часів» – алегорія образу, одночасно оберненого у минуле та майбутнє, втілення душі людини, яка стала основою культури та

мистецтва. В основі концепції скульптури – багатовікове дерево Оливи, як уособлення самої Греції. Фонтан створений одеським скульптором Михайлом Ревою. Згідно із задумом автора [5], образ символізує світобудову. Скульптура фонтану складається з 150 окремих частин, які були зібрані вручну.

Спускаючись основними масивними сходами, гості парку бачать копії давньогрецьких статуй. Із Приморського бульвару до парку ведуть дві каскадні сходи, а для зручності мам із колясками і людей із обмеженими фізичними можливостями організовано ліфт, що має спускає відвідувачів з Приморського бульвару на середню терасу. Також тут планується розмістити критий лекторій і музей грецької культури.

Тим, хто відвідує парк, можна запропонувати заняття гольфом, тенісом, спортивною ходьбою, різноманітні прогулянки. Отже, важливим доповненням до традиційних рекреаційних технологій парку мають стати «стежки здоров'я» з метою заохочення людей похилого віку і осіб із фізичними обмеженнями. Водночас, широкого розповсюдження має набути і організація різних квестів для молоді. Слід приділити увагу і рекреації неповних сімей, для чого можна розробити програми сімейного дозвілля з різноманітними фізкультурно-оздоровчими заходами, пікніками, змаганнями тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Игнатьева Александра. Греческий парк после открытия: анализ проекта. – Режим доступа : <https://uc.od.ua/news/urbanism/1206300>
2. Лунный, Пионерский, Греческий: история парка под Приморским бульваром. – Режим доступа : <https://topor.od.ua/lunny-pionerskiy-gretcheskiy-istoriya-parka-pod-primorskim-bulyvarom-foto/amp/>
3. Новый проект Греческого парка: со скульптурами и деревьями, но без магазинов. – Режим доступа : <https://dumskaya.net/news/grecheskiy-park-067540/>

4. Подарок ко дню города: в Одессе торжественно открыли Греческий парк. – Режим доступа : https://censor.net/ru/photo_news/3084111/podarok_ko_dnyu_goroda_v_odesse_torjestvenno_otkryli_grecheskiyi_park_fotoreportaj
5. Христофоров Владислав. В Одесі відкрили оновлений Грецький парк. – Режим доступу : <https://uprom.info/news/other/ekologiya/v-odesi-vidkrili-onovleniy-gretskiy-park-foto/>

Розділ 5. Тенденції розвитку туристичної галузі в Україні й світі

УДК 379.79

*Поручинська Ірина Володимирівна, к.геогр.н., доцент
доцент кафедри економічної та соціальної географії*

*Поручинський Володимир Іванович, к.геогр.н., доцент
доцент кафедри економічної та соціальної географії*

*Слащук Андрій Миколайович, к.геогр.н., доцент
доцент кафедри економічної та соціальної географії*

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ

У сучасному світі туризм став невід'ємною частиною життя людей. Тому сфера туризму повинна постійно перебувати в стадії розвитку, щоб залишатися актуальною і залучати все більше і більше туристів. Значна велика кількість людей надає перевагу активному відпочинку, характерною особливістю якого є подолання різноманітних труднощів та небезпек.

Стрімкий розвиток технічного прогресу в ХХ столітті послужив поштовхом для розвитку незвичайного виду туризму – індустріального. Індустріальний туризм за своїм змістом передбачає відвідування закинутих об'єктів (недобудовані промислові споруди, різні підприємства, військові об'єкти, міста привиди та райони, форти). Але варто враховувати, що такий вид туризму пов'язаний зі значним ризиком для здоров'я, насамперед через небезпеку обвалення будівельних конструкцій [4].

Сьогодні серед різновидів індустріального туризму виділяють сталкерство або сталкінг (самостійне проникнення туристами до індустріальних об'єктів, міст-привидів, недіючих воєнних об'єктів, тощо), дігерство (вивчення створених людиною підземних комунікацій і споруд, таких, як аналізаційні колектори, дренажні системи, підземні річки, станції-примари на лініях метро), руфінг (відвідування дахів будинків та споруд),

постпаломництво (відвідування покинутих об'єктів релігійного шанування), індустриальний спелеотуризм (відвідування нефункціонуючих об'єктів спелеологічного типу), урбанізм або любов до міських пейзажів [5; 9].

.Активно розвивається цей вид туризму в європейських країнах, насамперед в Німеччині, Франції, Польщі, Чехії, Великобританії, Норвегії, Данії, Ісландії, Австрії, Іспанії, Італії, Бельгії, Швейцарії, Росії.

Німеччина активно використовує свій туристичний досвід для розвитку індустриального туризму. Зокрема, група компаній Berliner Unterwelten займаються турами по бункерах, бомбосховищах та інших об'єктах, які залишилися після Другої Світової війни [6]. Також досить популярними є покинуті фабрики та будівлі міст Рурської області, а колишню вугільну шахту Цольферайн в місті Ессені щороку відвідує близько мільйона туристів [3].

Франція має можливості для розвитку нетрадиційної туристичної діяльності наприкладі дигерства в катакомбах під Парижем, місць, котрі залишилися після Другої світової війни (Омаха-біч, місто Орадур-Сюр-Глан та ін.). Також потенціал для розвитку дигерства має Італія (штольні, шахти та ін.) [2; 7].

Чехія має перспективи для розвитку екстремальних індустриальних турів. Велика кількість шахт та підземелль країни можуть сприяти розвитку нетрадиційної туристичної діяльності. Вдалим прикладом можуть стати – Празький град, підземні лабіринти «Моcáлка», Височанські каменоломні, каземати у Вишеграді та ін [8].

Румунія окрім цього, в країні можна реалізувати екстремальні індустриальні тури (руфінг, дигерство, інфільтрацію). Прикладами розвитку нетрадиційної туристичної діяльності можуть стати такі об'єкти: казино «Констанца», замок Фегераш, обломок судна «Евангелія» [1]

Популярними серед туристів є так звані міста-привиди – населені пункти, покинуті людьми з різних причин. Серед таких міст Сан-жи

(Тайвань), Хамберстоун (Чилі), Віттенум, Деллерсгайм (Австралія), Централія (США), Спиналонга або Калідон (Греція), Прип'ять (Україна), Крако (Італія), Боді, Гарнет, Кахаба, Баннак, Гленрію, Тармонд, Сент-Елмо, Каліко, Голдфілд, (США), Острів Хасіма (Японія), Ліфта (Ізраїль), Дханушкودی (Індія), Валь-Жальбер (Канада), Кломіно (Польща), Каяккй (Туреччина), Акармара, Абхазія (Грузія), Піраміда (Норвегія) Багерхат (Бангладеш), Колманскоп, (Намібія) [11]. Крім того, варто згадати, що щороку у світі з'являються нові міста, проте не всі вони знаходять своїх жителів. Такі нові міста-примари є у всіх кутосчках світу. Найбільш відомими такими міста Китаю – Кангбаші, Тяньдучен (маленька копія Парижа), Темза-Таун (копія Лондона), а також іспанська Сіруенья, ангольська Кіламба, корейський Кінджондон [12].

Також досить популярним є і так званий пасивний індустріальний туризм – як правило, це екскурсії на діючі виробництва чи підприємства. Екскурсії на підприємства видобувної промисловості, зокрема, в шахти, рудники, кар'єри відмічені на чотирьох континентах. Започаткувався шахтний туризм у Польщі на соляній шахті Величка. Також даний вид туризму поширений у Швеції (залізорудні шахти м. Кірина), Естонії (сланцеві шахти Кохтла-Нимме), Норвегії (мідний рудник Ророс), Чехії (срібний рудник Кутна-Гора), Словаччині (золоторудна шахта Банска Штявница), Росії (в Хібінах, Солікамську, Воркуті), Чилі (мідний рудник Чукікамата), ПАР (алмазні шахти Кімберлі), Австралії (золоті шахти м. Теннант Крік), Фінляндії [10].

У західних країнах найбільшим престижем користуються відвідування машинобудівних, літакобудівних підприємств та космічних центрів. Популярними також є тури на підприємства легкової та харчової промисловості.

Окремий підвид індустріального туризму – атомний. Саме на пострадянському просторі розташований найвідоміший об'єкт –

Чорнобильська АЕС і покинуте місто атомників Прип'ять. На даний момент його можна відвідати на комерційній основі. Також шанувальники атомного туризму їздять до Хіросіми і Нагасаки, а у Франції туризм на АЕС існує вже більше 20 років.

На майбутнє можна прогнозувати інтенсифікацію індустріального туризму. Вона буде проявлятися в збільшенні туристичних потоків, залученні нових галузей промисловості, та, відповідно, нових підприємств, а також розширенні територій, охоплених індустріально-туристичними потоками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Экономика Румынии – ведущие отрасли, ВВП и уровень благосостояния URL: <http://www.orangesmile.com/destinations/romania/economics.htm>.
2. Индустриализация Италии URL: <http://ilecta1.ru/italiya/ekonomika-italii/industrializatsciya-italii.htm>
3. Індустріальний туризм – один із видів трансформації вугільних регіонів URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/industrialnyi-turyzm-odyn-iz-vydiv-transformatsii-vuhilnykh-rehioniv>
4. Індустріальний туризм та його особливості. *Географія та туризм: Наук. зб. К.: ЛГТ, 2009. Вип. 2. С. 104–109.*
5. Індустріальний туризм. Яке воно, сучасне сталкерство? URL: <https://zaporizhzhia.city/news/industrialnij-turizm-ake-vono-sucasnestalkerstvo>
6. Особенности индустриализации в Германии URL: <http://biofile.ru/bio/38218.html>.
7. Особенности индустриализации Франции. Специфика промышленного переорота URL: <https://works.doklad.ru/view/-7KmyJirXKw.html>
8. Промышленность Чехии URL: http://420on.cz/travel/about_czech/6039-promyshlennost-chehii

9. Сардак С. Е., Власов Є. І. Розвиток індустріального туризму в Європі. *Економіка і суспільство*. Випуск 19. 2018. С. 81-87.
10. Сучасні тенденції розвитку туристичної діяльності в галузі індустріального туризму за кордоном URL: <http://www.irm.kr.ua/uk/projects/promislovij-industrialnij-turizm/418suchasni-tendentsiji-rozvitku-turistichnoji-diyalnosti-v-galuzi-industrialnogo-turizmuza-kordonom>
11. 27 покинутих міст-привидів по всьому світу URL: <https://tutkatamka.com.ua/nathnennya/zhittya/27-pokinutix-mist-prividiv-ro-vsomu-svitu/>
12. 7 сучасних міст, які стали примарами, тому що в них ніхто не захотів жити URL: <https://antonivtours.com/2017/11/7-suchasnix-mist-stali-primarami-tomu-shho-v-nix-nixto-ne-zaxotiv-zhiti/>

УДК [338.48-6:005.32](477)

Юлія Олегівна Масюк,

к.е.н, доцент кафедри туризму

Софія Василівна Білоус,

к.е.н., доцент, доцент кафедри туризму

Ірина Зеновійвна Мункачій,

к.е.н., доцент, доцент кафедри туризму,

Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНСЕНТИВ-ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Індустрія туризму, будучи виявом і чинником глобалізації, а в певному розумінні і її втіленням, зазнає помітного впливу таких сил, як інформаційні технології, соціальна диференціація суспільства, зміна клімату та ін. На тлі неабиякого урізноманітнення функцій туризму, перетворення його на неодмінну складову соціально-економічного і культурного життя, очевидною є його концептуальна трансформація на якісно новий рівень розвитку.

Інсентів-туризм є глобальним і мультикультурним інструментом управління, грамотне використання якого допомагає підвищити ефективність функціонування підприємства. Інсентів-туризм успішно використовується багатьма компаніями для формування згуртованого колективу, підвищення мотивації співробітників, і відповідно, підвищення продуктивності та якості роботи. Однак сьогодні інсентів-туризму як виду ділового та подієвого туризму не досліджується більш глибоко та ретельно, незважаючи на його популярність та актуальність.

Мета дослідження: встановити особливості розвитку інсентів-туризму в Україні.

Аналіз основних досліджень. Розвитку туризму в Україні присвячені наукові праці Бейдика О.О., Винниченка І.І., Любіцевої О. О., Мальської М.П. та ін. Тематика ж ділового туризму і, зокрема, інсентів-туризму впродовж останніх років висвітлена низкою авторів в Україні та поза її межами. Актуальність розвитку інсентів-туризму цікавить багатьох вчених і практиків, які досліджують динаміку ділових турів та подальші їх перспективи, зокрема таких, як: Агальцова І. А., Андренко І.Б., Тужилкіна О. В., Коваль О.А. Зима О. Г. та ін.

Виклад основних результатів дослідження. Залежність туристичної діяльності від мінливості зовнішнього середовища вимагає від суб'єктів туристичного бізнесу постійного пошуку нових пропозицій та напрямів задоволення потреб туристів в подорожах. Визнано, що найменш вразливим до впливу сезонності і турбулентності зовнішнього середовища є діловий туризм, зокрема інсентів-туризм.

Не дивлячись на політичну й економічну ситуацію в Україні, підприємства продовжують працювати, співпрацювати, проводити виставки, конференції, ділові зустрічі, що вимагає використання послуг з організації таких заходів професіоналами цього бізнесу. Слід відзначити, що нестабільність економічної ситуації в Україні негативно вплинула на

кількість ділових подорожей, їхню тривалість й чисельність учасників туристичної групи. За даними Адміністрації Держприкордонслужби України в 2016 р. кількість іноземних МІСЕ-туристів скоротилася на 74%, а виїзних – на 69% порівняно з 2011р. [1]. Основною тенденцією в організації бізнес подорожей вітчизняних підприємств стало проведення інсентів-заходів на території України (85%), а не в таких популярних ще декілька років тому країнах ділового туризму як Німеччина, Хорватія, Грузія, Ізраїль, Туреччина та ін [36]. Отже, скорочення бюджетів підприємств на проведення МІСЕ заходів обумовило переорієнтацію з виїзного на внутрішній туризм, що є позитивним чинником в розвитку українського туризму.

За оцінками WTTC обсяг українського ринку ділових поїздок зріс від 6,5 (2011 рік) до 18,4 млрд дол. США (2018). Обсяг ринку приватних поїздок оцінюється в 5,5 млрд. дол. США. Сьогодні в Україні найбільшим попитом серед МІСЕ-продуктів користується поєднання конференцій з інсентів-програмою. Такий вид програми замовляє близько 40% клієнтів, згідно з опитуваннями членів Асоціації ділового туризму. У той час як організацію конференцій замовляють близько 15% клієнтів фірм-респондентів, частка інсентів-туризму в структурі МІСЕ-туризму складає близько 30%. Лідерами зі замовлень ділових поїздок та інсентів-програм є підприємства харчової промисловості, консалтингові компанії, ІТ-компанії, фармацевтичні, фінансові організації [1].

У сучасних умовах господарювання вітчизняні туристичні фірми долають несприятливі наслідки економічної кризи, що призвела до зниження інтенсивності потоку туристів, які подорожують із діловою метою. У той же час, виїзний туристичний потік у 2016 р. становив 17,2 млн. осіб та порівняно з 2014 роком збільшився на 12% або на 1,8 млн. осіб. за рахунок приватних поїздок і ділового туризму. Службові поїздки зросли на 3% за рахунок збільшення кількості виїжджаючих українських туристів до таких країн: Німеччина (на 11% або на 5,3 тис. осіб), Словаччина (на 46% або на 11 тис.

осіб), Туреччина (на 2% або на 0,8 тис. осіб) та Угорщина (на 16% або на 6,6 тис. осіб) [1].

Зарубіжних туристів у нашій країні приваблює національний колорит: природа, села, традиції тощо. Особливо такий ексклюзив замовляють французи, громадяни США та Канади. Німці допитливі, їх цікавить усе, але ексклюзив їм не завжди потрібний. Іноземні туристи хочуть всю Україну побачити з Києва і дуже не люблять переїжджати з місця на місце.

До того ж, замовники прагнуть заощадити на бюджеті інсентів-турів. У результаті заохочувальні поїздки у вітчизняному варіанті часто являють собою відпочинок у поєднанні з навчанням чи малобюджетні виїзди на природу.

Не менш важливою є цінова політика і сервіс. Ціна на готель четвертої категорії в Австрії становить від 90 євро, а в Україні від 250 євро і сервіс не завжди знаходиться на належному рівні, а інсентів-туристи, як правило, більш вимогливі ніж «звичайні».

Для виїзного інсентива найбільша проблема – посольства, особливо для від'їжджаючих із України. Тому великі групи краще відправляти до країн із безвізовим режимом. Внутрішні інсентив-програми не обмежені, але зосереджені здебільше у напрямках Карпат. Не дивлячись на складність інсентив-галузі, туроператори все ж таки займаються розвитком інсентив-туризму. Цей ринок в Україні привабливий та перспективний, а безумовною перевагою цього типу туризму є той факт, що попит на нього не залежить від сезонності.

Сучасною тенденцією в умовах інформатизації суспільства стала самостійна організація компаніями бізнес-подорожей для свої співробітників, проте великі підприємства та корпорації продовжують користуватися послугами туристичних фірм, оскільки розуміють, що економія 7% бюджету (а саме стільки складає комісія туристичного оператора для ділового туризму) може коштувати їм іміджу. Некваліфіковане надання туристичних

послуг викликає високу ризикованість для великих компаній, тому що професійність організації інсентів-турів прямо пропорційно впливає на ефективність роботи замовника, а основна мета таких заходів – скласти враження, зробити захід пам'ятним. Успішно проведена конференція, виставка, інсентів є запорукою вигідних ділових контрактів й контактів, іміджу й популярності компанії-замовника. Тому найменші помилки при організації програми ділової подорожі можуть коштувати дорожче ніж професійні послуги фірми, що спеціалізується на інсентів-туризмі.

Новою тенденцією споживання MICE послуг стало проведення великими компаніями тендеру, за результатами якого обирається туристична фірма. В основі такого вибору у більшості випадків лежить мінімізація бюджету, проте на лондонській виставці Business Travel Market 2012 було зазначено, що «в умовах рецесії економіки оптимізація бізнес-тревел полягає не в «дешевизні», а в підвищенні якості». Відомо, якісні послуги можуть надавати тільки професіонали, якими з організації інсентів-подорожей на туристичному ринку України вважаються близько 5%, хоча майже 70% вітчизняних туристичних підприємств включають бізнес-туризм до свого асортименту [3].

Експерти відзначають зростання популярності й ефективності діяльності туристичних підприємств, що володіють унікальними інноваційними продуктами («Каліпсо Україна», «Carlson Vagonlit», «Тур де Львів», «Телехаус Київ», «Міст-Тур», «Гамалія», «Арктур», «Нью Лоджик», «Відвідай»), а це переконує в необхідності інформатизації та використанні новітніх технологій всіма суб'єктами туристичного підприємництва.

Ділова людина, особливо іноземний бізнесмен, хотіла б поселитися в Україні не просто в першокласному готелі, а у спеціалізованому бізнес-готелі, обов'язковою складовою якого є диверсифікований бізнес-центр, що має надавати безліч ділових послуг з обов'язковою розважально-ознайомлювальною програмою. Для побудови комплексних систем

управління бізнес-центрами та бізнес-готелями необхідно на державному рівні обговорити шляхи, засоби і методи підвищення інвестиційної привабливості проектів будівництва бізнес-комплексів і бізнес-готелів.

Потребує особливої уваги і побут інсентів-туристів. Зайнята людина повинна повноцінно відпочивати, мати гарний вигляд і не відволікатися на побутові дрібниці. Дослідження показують, що якість обслуговування в готелях ділові туристи оцінюють в 4 рази вище, ніж адекватність і поміркованість ціни, і в 1,2 разу вище, ніж якість самого турпродукту [3].

Особливістю організації інсентів-подорожей є оптимізація якості при визначеному бюджеті, що вимагає інтелектуалізації, креативності й професіоналізму від менеджерів турбізнесу. Бронювання номеру в готелі, розташованого недалеко від місця проведення декількох виставок, з організацією участі в конференції й забезпеченні цікавої екскурсійної програми вимагають використання логістичного ланцюга надання туристичного обслуговування з урахування когнітивного простору клієнта, оскільки якість туристичного сервісу будується на дрібницях, які лежать в свідомості споживача: інформованість, високий рівень науковості, вимогливість до комфорту, дієвість заходів, туристо-центристський підхід, екологізація мислення споживача, мобільність, фізична і розумова активність, враження та нові знання, відпочинок та інше.

Отже, основними тенденціями розвитку інсентів-туризму в Україні стали:

1. Зростання рівня професійності інсентів-компаній, що забезпечується в наслідок концентрації на ринковому сегменті.
2. Переорієнтація на внутрішній туризм, що пов'язано зі зростанням попиту й економією бюджету замовників.
3. Постійність клієнтури, серед яких підприємства фармацевтичної, телекомунікаційної, ІТ-технологій, банківської сфер діяльності.

4. Повна інформатизація діяльності з використанням сучасних новітніх технологій світового туризму й спеціально розробленого програмного забезпечення.

5. Забезпечення високої якості туристичного сервісу в межах обмеженого бюджету замовника.

Використання цих напрямів та слідуванням ним повинно стати дороговказом для всіх підприємств туристичної індустрії при удосконаленні своєї діяльності.

Важливе значення для розвитку цього виду туризму має стан інфраструктурного забезпечення подорожуючих, ділових кіл, що зумовлює приділяти увагу якості, зокрема, готельних, ресторанних послуг. При цьому варто враховувати зовнішні та внутрішні фактори розвитку країн світу, які передбачається відвідати, адже необхідність врахування факторів безпеки є одним із найвагоміших чинників для розвитку інсентів-туризму в усіх його проявах. Сучасний туризм із діловою метою стає найбільш перспективним видом туризму в силу своєї позасезонності, прогнозованості, орієнтації на клієнта з високим рівнем доходу.

Завдяки швидким темпам росту кількості ділових контактів, сфера інсентів-туризму у світі оформилась в самостійну високоприбуткову галузь економіки, яка має свої асоціації (SITE), друковані видання, наукові й освітні установи. На даний час лідерами з інсентів-туризму є економічно-розвинуті країни Європи, Північної Америки, Південно-Східної Азії.

Інсентів-туризм успішно поєднується з проведенням різних ділових заходів, таких як семінари, тренінги, що дозволяє добитися відразу ж декількох цілей: посилення прихильності компанії; підвищення мотивації до праці; зростання професійного рівня; поліпшення якості роботи; об'єднання колективу. Використання інсентів-програм позитивно відображається на розвитку і процвітанні підприємств і організації. Це вже довів досвід іноземних організацій, які навіть в умовах економічної кризи не поспішають

відмовлятися від інсентів-заходів, оскільки витрати на організацію поїздки забезпечують багатократні повернення засобів в майбутньому. Інсентів-тур – це не лише потужний каталізатор зміцнення команди, мотивації, ідеальний інструмент нематеріального заохочення, але і раціональне вкладення капіталу.

На даний час в Україні проблема росту заробітної плати перетворилася в потребу більшості суспільства і є передумовою як підвищення мотивації трудової діяльності, так і сталого економічного розвитку в цілому. Тому інсентів-туризм, як вид нематеріальної мотивації праці має значний потенціал, який на пряму залежить від рівня економічного розвитку країн та регіонів.

Формування корпоративних турів для підприємств невиробничої сфери має певні особливості. Крім звичайного набору послуг (транспортні, розміщення, харчування) дані тури передбачають насичення програми інтелектуальними, спортивними та іншими заходами. Для вирішення даної мети туристичні оператори при розробці турів використовують: майстер-класи, тренінги, квести. Участь в даних заходах передбачає поділ на команди по 5-10 осіб і в подальшому сприяє: зростанню бажання учасників працювати в команді; покращенню взаєморозуміння і взаємодії; зменшенню кількості конфліктних ситуацій; створенню сприятливого емоційного клімату в колективі.

Туристичні фірми пропонують корпоративні інсентів-тури з внутрішнього та міжнародного туризму. Серед туроператорів м. Львова виділяються: «Відвідай», «Міст-Тур» і «Тур де Львів». Туристична фірма «Каліпсо Україна» пропонує широкий спектр турів закордон, які охоплюють: Азербайджан, Амстердам, Грузію, Туреччину, Францію, Іспанію та ін.

Інсентів-тури для працівників туристичної галузі проводяться у вигляді рекламно-інформаційних турів з метою ознайомлення з туристично-рекреаційним потенціалом території, головними закладами розміщення.

Важливими відмінностями є: обмежена кількість учасників – оптимальна кількість 15-20 осіб та зміна місця проживання з метою кращого ознайомлення із закладами розміщення. Протягом одного дня учасники рекламно-інформаційного туру можуть оглянути до 10 готелів. Для лідерів продаж в регіонах серед турагентів туроператори можуть надавати даний тур безкоштовно або із значними знижками.

Серед туроператорів, які пропонували рекламно-інформаційні тури протягом вересня-грудня 2019, 2020 та 2021 рр. виділяються: Pegas Touristik, Join Up!, Tui, Coral Travel та інші. Короткотермінові рекламні тури характерні для внутрішнього туризму і охоплюють головно Карпатський регіон.

Головними лімітуючими чинниками розвитку інсентів-туризму в Львівській області є: рівень економічного розвитку; відсутність відповідних закладів розміщення і харчування; відсутність кваліфікованих кадрів для організації дозвілєвої програми; розвиток транспортної інфраструктури.

Зважаючи на етнічні особливості та природно-ресурсний потенціал Карпатського регіону вартує розробляти нові інсентів-програми в межах даної території. Незначні відстані для внутрішнього туриста, менші ціни на проживання і харчування створюють значні передумови розвитку внутрішнього інсентів-туризму. Ефективне управління та створення в регіонах сучасної та високоефективної туристичної та курортно-рекреаційної індустрії сприятиме економічному та соціальному розвитку, забезпечить створення нових робочих місць і комплексне залучення інвестицій, сприятиме відродженню та збереженню пам'яток культурної спадщини, відповідальному ставленню до навколишнього середовища, корінним чином змінить стиль та якість життя наших громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна служба туризму і курортів: статистика - URL: <http://www.tourism.gov.ua/PublicationsList.aspx?id=46>

2. Лавриненко Н. Бизнес-трелл: сила впечатлений / Н. Лавриненко [Електронний ресурс]. – Українська туристична газета. – Режим доступу: www.utg.net.ua
3. Про страхування: Закон України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 11 лип. 2014 р. - Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96.

УДК 338.48

*Мирослава Ігорівна Габа,
к.е.н., асистент кафедри туризму,
Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Львів*

КОНГРЕСОВИЙ ТУРИЗМ - НАЙБІЛЬШ ДИНАМІЧНИЙ СЕГМЕНТ РИНКУ ДІЛОВИХ ПОДОРОЖЕЙ

З кожним роком ділові, культурні та наукові зв'язки між регіонами і країнами стають все більш тісними. Діловий туризм відіграє в цьому важливу роль. Розвиток національної економіки та інтеграція її у світовий ринок залежить і від розвитку сфери ділового туризму. Ділова комунікація, обмін технологіями та інформацією, пошук нових ринків, пошук партнерів для інвестицій і спільних проектів, просування компаній через PR-акції, навчання персоналу та впровадження корпоративної культури - все це діловий туризм. Він один з ресурсів інтеграції та розвитку компаній, через участь у виставках і конгресах, через бізнес-освіту.

Найбільш динамічним сегментом ринку ділових подорожей є конгресовий туризм. Відповідно до звіту міжнародної асоціації конгресного туризму ICCA (International Congress and Convention Association), він у світі сьогодні охоплює майже чверть загального обсягу прибуття міжнародного туризму та припливу іноземної валюти [2, с.420]

Конгресовий туризм - це специфічна форма туризму, в якій основна мотивація подорожі – це не відпочинок, а активна чи пасивна участь окремих осіб у конференції та заходах різного характеру [1, с.120]

Конгрес організовується для обміну думками та ідеями, надсилання конкретних повідомлень, обміну науковими думками, відкритих дебатів, оприлюднення певної теми чи галузі тощо. Варто відзначити, що конгрес – це вид ділових заходів, що об'єднують людей із різних сфер суспільного життя, для обговорення різних цікавих тем. Ці події можуть бути комерційними або некомерційними. Також під терміном «конгрес» розуміється регулярне збирання великих груп осіб для обговорення певної теми. Конгрес зазвичай триває кілька днів з кількома одночасними секціями і організовується на багаторічній або щорічній основі.

Цей вид туризму є сьогодні зростаючим сегментом туристичного ринку, тому що внаслідок глобалізації, появи нових ринків у сфері інтересів великих міжнародних компаній, розвитку технологій та науки, у людини виникає потреба подорожувати, зустрічатися з іншими людьми які мають однакові або подібні інтереси, слухати та розмовляти з визнаними експертами у своїй галузі, щоб професійно вдосконалюватися, обмінюватися ідеями чи думками або презентувати новий продукт (послугу).

Варто зазначити, що конгресовий туризм – це поєднання подорожей, розміщення і, головне, організаційних послуг, призначених для ділових туристів, які відомі як найвибагливіший сегмент ринку. Діяльність конгресу специфічна і вимагає, як і від всього туризму, багато живої праці та особистої відповідальності. Однак діяльність конгресу, яка набагато ширша за класичний туризм, охоплює достатньо значну область. Хоча зустрічі чи конференції тривають лише кілька днів, підготовка триває (особливо для великих міжнародних зустрічей) кілька років. Кожна зустріч унікальна, специфічна і неповторна. Учасники конгресу та їхні гості витрачають у 5-6 разів більше, ніж середньостатистичний турист. Причини такої підвищеної купівельної спроможності закладається в структурі цих гостей.

Слід відзначити, що конгресовий туризм має певні ознаки, які зазначені на рисунку 1.

Ще однією важливою особливістю конгрес-туризму є те, що він не визначається часом, тобто сезон конгресу триває цілий рік незалежно від пори року.

Рекреаційна сторона відноситься до загальноприйнятої практики учасників приїжджати заздалегідь або залишатися надовше, саме це і сприяє тому, що вони продовжують своє перебування, а це в свою чергу, приводить до додаткових витрат.



Рис.1. Ознаки конгресового туризму

Деякі заклади свідомо організовують конгреси в привабливих туристичних місцях, щоб мотивувати своїх співробітників. Пропонують різноманітні цікаві рекреаційні заходи в рамках програми. Тому це може

виглядати не як типовий конгрес, а як заохочувальна подорож або подорож за добре виконану роботу.

Слід відзначити, що центрами конгресового туризму стають міста, що відповідають наступним вимогам: вигідне географічне положення, зручне транспортне сполучення, висока якість індустрії гостинності, наявність необхідних приміщень для засідань, лідерство або значимість в певному виді людської діяльності (науки, культури, бізнесу та ін.), Архітектурна привабливість, наявність в самому місті або поблизу нього екскурсійних об'єктів. Як правило, таким умовам відповідають великі міста (часто столичні), тому вони і стали найважливішими центрами проведення конгресів.

Таким чином, можна зробити висновок, що конгресовий туризм є найбільш динамічним сегментом ринку ділових подорожей і відіграє дуже важливу соціальну роль, оскільки учасники конгресового туризму мають можливість зустрічатися з друзями, колегами чи людьми, з якими могли б поділитися своїми знаннями та досвідом. Він, крім освітньої та суспільної складової, включає відпочинок з можливістю ознайомлення з культурною та природною спадщиною місця, де проходить, що дасть можливість поєднання роботи та відпочинку в межах конгресу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кузик С.П. Географія туризму: навчальний посібник / С.П. Кузик. – К. : Знання, 2011. – 271 с.
2. Міжнародний туризм і сфера послуг : підруч. / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич; Львів. нац. ун-т ім. І Франка. – К. : Знання, 2008. – 661 с.

УДК 911.3:338.48(477.82-72)

Надія Вікторівна Мельник, к. геогр. н., доцент

кафедри туризму, факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Андрій Васильович Мельник, к. геогр. н., доцент Інституту природничих наук і туризму, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, м. Івано-Франківськ
Ірина Володимирівна Єрко, к. геогр. н., доцент кафедри туризму та готельного господарства, географічного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк
Роман Євгенович Качаровський, магістр географії, інженер II категорії навчальної лабораторії краєзнавчих атласів кафедри фізичної географії географічного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

ТУРИСТИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА НОВОВОЛИНСЬКОЇ ТГ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

Вивчено питання формування Нововолинської територіальної громади (ТГ) Володимир-Волинського району Волинської області. Досліджено можливості функціонування та розвитку туристичної інфраструктури громади як одного з основних елементів галузі туризму. Вивчено сучасний стан її сформованості за окремими підсистемами, що включають заклади розміщення, заклади харчування, заклади дозвілля та побутового обслуговування, транспортної інфраструктури, зв'язку та інформаційного забезпечення. Окреслено основні проблеми структурних елементів туристичної інфраструктури, а також запропоновано можливі шляхи їх вирішення. Визначено заходи покращення туристичної інфраструктури громади.

Ключові слова: туризм, туристична інфраструктура, Нововолинська ТГ, Володимир-Волинський район, Волинська область.

У процесі децентралізації, започаткованому у 2015 р. Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», кожна громада, об'єднавши навколишні населені пункти, отримала певні природні, земельні,

економічні, фінансові та інші ресурси, розміщені в межах цих територій. Держава надала можливість новим утворенням право розпоряджатися всіма благами самостійно. При ефективному господарюванні, підтримці державного та регіональних бюджетів, отримуючи кредитно-інвестиційні та грантові кошти, громади мають можливість вирішення багатьох наболілих господарських, економічних (зокрема у рекреаційній галузі) питань. Завдяки реформуванню територіальні громади (ТГ), особливо прикордонні отримали можливість розширення транскордонного співробітництва з відповідними територіями сусідніх країн, особливо у туристично-рекреаційній сфері. Наявні ресурси дають підстави для соціально-економічного зростання цих порівняно слабо економічно розвинених територій. Стає очевидною необхідність детального вивчення реальних можливостей сучасних об'єднаних громад в розбудові туристичної інфраструктури.

В аспекті інтенсивного розвитку процесів децентралізації ряд сучасних науковців та державотворців проводять дослідження різних елементів діяльності об'єднаних територіальних громад, зокрема туристично атрактивності та організації туристичної діяльності. Більшість з них посилаються на праці відомих учених: С. П. Кузика, М. П. Мальської, О. О. Бейдика, В. Яворської, І. Хевко, В. Сич, К. Коломієць. У Волинському регіоні різні складові туристично-рекреаційного комплексу розглянуті у монографії Л. М. Черчик, І. В. Єрко, О. В. Міщенко, комплекс суспільно-географічних досліджень інфраструктури туризму області провели І. В. Єрко та Я. Б. Олійник, дослідження елементів туристично-рекреаційної атрактивності територій проводились І. В. Єрко, Н. В. Чир, Л. Т. Чижевською, З. К. Карпюк, Р. Є. Качаровським та О. В. Антипюк. Перспективи розвитку туристичного співробітництва на рівні ОТГ прикордоння області розглянуто З. К. Карпюк, Р. Є. Качаровським, О. В. Антипюк.

Мета досліджень полягає в аналізі можливостей туристичної інфраструктури Нововолинської ТГ Володимир-Волинського району Волинської області, визначенні рівня його розвитку та ролі у формуванні основних засад економічного розвитку району.

У процесі дослідження використано комплексний підхід для оцінки можливостей туристичної інфраструктури Нововолинської ТГ як туристичної дестинації, а також методи порівняльно-географічний, статистичний, узагальнення та систематизації. Зокрема, статистичний метод дозволив розрахувати коефіцієнти забезпеченості різними об'єктами туристичної інфраструктури; порівняльно-географічний метод – співставити отримані результати з аналогічними показниками по області. Користуючись методами узагальнення та систематизації вдалося зібрати, узагальнити і систематизувати наявний статистичний матеріал та дати оцінку можливостей функціонування та розвитку туристичної інфраструктури на сучасному етапі; окреслити проблеми та перспективи її подальшого розвитку.

Матеріалами слугували власні дослідження авторів та комплексний аналіз статистичних матеріалів Головного управління статистики, Служби автомобільних доріг у Волинській області, [Управління економічного розвитку та торгівлі](#) Волинської обласної державної адміністрації.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. За сучасних світових економічних інтеграційних процесів в розвитку соціально-економічного комплексу держав, значно зростає роль галузі туризму в економіці держави. Враховуючи істотну трансформацію державного управління на місцях, перерозподіл наявних ресурсів і фінансових потоків, що дозволили розширити функціональні можливості територіальних громад (ТГ), досить доречним є удосконалення туристичної інфраструктури, що спричинить збільшення потоку подорожуючих та задоволення їх першочергових потреб. Цей процес дозволить вирішити ряд

нагальних проблем громади, наповнивши бюджети, забезпечивши робочі місця та знявши соціальну напругу.

З початком у 2015 р. процесу децентралізації, за нормами Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [8], у Волинської області (станом на 01.10.2021 р.) утворено 54 територіальні громади (ТГ), серед них і Нововолинську (утворена 25.10.2020 р.), що увійшла до складу Володимир-Волинського району (центр м. Володимир-Волинський, площа, у районі діє 11 ТГ). У її складі місто Нововолинськ, селище міського типу Благодатне та шість сіл (Грибовиця, Гряди, Низкиничі, Тишковичі, Хренів та Кропивщина). Площа громади 75,2 км², населення – 58 182 осіб., густота населення – 15,85 осіб/км². Адміністративним центром є м.Нововолинськ [1-3; 6].

Туристична інфраструктура громади важлива складова туристично-рекреаційного комплексу, що дозволяє забезпечити гідні умови перебування подорожуючих та збільшення туристичного потоку і є тим елементом, що визначає економічну привабливість громади у регіоні. Основні показники інфраструктури відображені у табл. 1.

Таблиця 1

Туристична інфраструктура Нововолинської ТГ [1; 6–7; 10–12].

Громада	Заклади інфраструктури, од.							
	Засоби розміщення	Громадського харчування	Торгівлі	Розваг	Побутове обслуговування	Банки, відділення	Пошта, зв'язок	АЗС, СТО
Нововолинська	6	37	402*	13	197*	25	10	7

Примітка: * – до складу вказаних об'єктів включені філіали, відокремлені підрозділи підприємств та ФОП, що працюють у їх структурі.

За інформацією Управління економічного розвитку та торгівлі Волинської ОДА засобами тимчасового розміщення є три готелі «СІС» «Дон Кіхот», «Будинок спеціалістів» («Оснастка») та три заклади розміщення з кімнатами для приїжджих. Відтак, коефіцієнт забезпеченості засобами тимчасового розміщення складає 0,08 од./км; харчування – 0,49; розваг – 0,17 та побутового обслуговування населення – 2,62; торгівлі – 5,35; банківськими установами – 0,33; поштою та зв'язком – 0,13; АЗС та СТО – 0,093. [1; 6–7; 10–12].

Для істотного удосконалення туристичної інфраструктури слід збільшити кількість підприємств готельного господарства, зокрема розбудувати мережу мотелів, кемпінгів, хостелів, агросадиб (особливо у сільській місцевості ТГ) вздовж транспортних шляхів та у віддалених населених пунктах, що міститимуть стандартний набір послуг, враховувати потреби людей з обмеженими можливостями. В закладах громадського харчування необхідно провести ребрендинг за єврообразком, створивши, як найбільше закладів нових типів – паби, фаст-фуди, піцерії, нічні клуби, інтернет-кафе тощо. Водночас, з метою дотримання єдиних правил конкурентного середовища та забезпечення надання якісних послуг слід обмежувати кількість однотипних закладів харчування, торгівлі та побутового обслуговування. Вже нині серед закладів дозвілля та розваг є гостра потреба в реконструкції та модернізації цих об'єктів, заміни їх застарілої матеріальної бази з одночасним пошуком нових форм дозвілєвої діяльності, використанням інноваційних форм дозвілля, що дозволить адаптуватися до нових умов соціального середовища. Слід визначити основні пріоритети культурного розвитку територій для потужного розвитку рекреації у ТГ. Існує потребав удосконаленні мережі банківських установ, особливо банкоматів та терміналів (фінансові установи представлені відділеннями АТ «Райффайзен Банк», ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» ТББВ №10002/0117 філії - Волинського обласного управління АТ «Ощадбанк», АТ

«КРЕДОБАНК», АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», АТ «УКРСИББАНК» АТ «А-БАНК»), поштових відділень (представлені компаніями ПАТ «УКРПОШТА» ТА «НОВА ПОШТА»), АЗС та СТО (розширюючи мережу у густонаселених та віддалених районах міста, збільшуючи її у сільській місцевості) [1; 6–7; 10–12].

Досить визначальною для туристичної інфраструктури є транспортна мережа. Розгалужена мережа транспортних шляхів дозволить істотно підвищити потік туристів до туристично-рекреаційних об'єктів краю. За наявними даними Служби автомобільних доріг у Волинській області територією громади проходять автошляхи державного (регіональні) та місцевого значення. Експлуатаційна довжина автомобільних доріг державного і місцевого значення – 92,1 км, зокрема. із твердим покриттям – 65,0 км. Питома вага автомобільних доріг із твердим покриттям – 70,6%. Регіональною трасою у громаді є **Р-15** (Ковель–Володимир–Волинський–Червоноград - Жовква) – 174,9 км (загальна протяжність) [3–6]. Дорогами місцевого значення є: обласні **О 030105** (Ізов –Бортнів– Бужанка–Нововолинськ) – 13,1 км, **О 030325** (Литовеж – Грибовиця – Соснина – (О030319)) – 16,0 км та районні **С 030302** (Петрове–Поромів–Нововолинськ) – 6,8 км, **С 030305** (Нововолинськ–Гряди) – 3,4 км, **С 030306** (Грибовиця–Мишів–Іванівка–(Т-03-02)) – 8,3 км, **С 030310** ((С030305)–Низкиничі–Хренів) – 3,5 км, **С 030317** (Хренів–Кропивщина–Грибовиця) – 4,0 км, **С 030318** ((С030305)–Тишковичі– (Т-03-05)) – 4,1 км [1; 3–4; 6–7]. Мережа доріг забезпечує транспортне сполучення між всіма населеними пунктами. Сполучення з обласним та районним центрами, містами і селами району та області здійснюється приватними перевізниками. Транспортна мережа забезпечена АЗС та СТО у м.Нововолинську та смт Благодатне [4-6; 9;11-12].

Залізничне сполучення представлено магістраллю сполученням Ковель–Володимир–Львів (найближчі станції у м. Володимир та смт Іваничі), а повітряне – у громаді відсутнє, найближчими аеропортами є Львів та Рівне.

Переміщення туристів з екскурсійною (річкові прогулянки вихідного дня) метою водними шляхами можливе річками Західний Буг та Студянка [4-6; 12].

Громада має вигідне транспортно-географічне розташування. Знаходиться у п'яти кілометрах від державного кордону з Республікою Польща (проходить вздовж р. Західний Буг), за 30 км від автопереходу Устилуг, за 100 км до автопереходу і пасажирського залізничного переходу Ягодин. Відтак Нововолинськ вигідно з'єднує прикордонну територію Західної України та Східної Польщі, входить до транскордонного переходу «Євро регіон Буг», через який здійснюються інтенсивні зовнішньоекономічні зв'язки регіонів України з Європейськими державами [4-6; 9; 11-12].

У ТГ значно розвинута мережа автомобільних шляхів, що в цілому забезпечує потреби у перевезенні пасажирів до визначних історико-культурних та природно-рекреаційних місць громади. Недоліком є відсутність прямого залізничного та повітряного сполучення з державним кордоном, обласним центром та містами мільйонниками, що істотно зменшує можливості доступу туристів. Водні артерії є придатними лише для прогулянкових та відпочинкових спортивно-оздоровчих маршрутів, а не для регулярних пасажирських та транспортних перевезень. Важливими завданнями розвитку транспорту ТГ є: капітальний ремонт (за євростандартами) автомобільних доріг місцевого значення; побудова додаткових смуг руху для збільшення пропускної потужності територіальних автодоріг; розширення закладів харчування; розширення мережі закладів вуличної торгівлі вздовж автомобільних доріг, збільшення кількості закладів тимчасового розміщення (агросадиби, кемпінги) тощо.

Для істотного покращення стану туристичної інфраструктури, залучення потужних іноземних інвестицій для подальшого розвитку туристичної галузі, нарощування обсягів туристичних послуг, ефективної рекламної-інформаційної діяльності варто розробити та втілити довготривалу Стратегію

розвитку туристичної галузі Нововолинської громади, окремо окресливши у ній шляхи вирішення зазначених проблем. Серед першочергових заходів варто виділити:

- створення (залучаючи іноземний досвід) поетапного плану реформування та трансформації інфраструктурних об'єктів ТГ;
- постійна участь у міжнародних грантових програмах, спрямованих на реконструкцію конкретних соціально значимих об'єктів туризму та її інфраструктури;
- заключення довгострокових угод про співробітництво у галузі туризму із прикордонними територіальними громадами Республіки Польща;
- утворення міжтериторіального об'єднання прикордонних громад Волинської області, яке б опукувалося питаннями розвитку галузі туризму;
- укладання угод про співробітництво у галузі туризму з територіальними громадами Львівської області;
- побудова та реконструкція належних місць зупинок для туристів (зокрема для осіб з обмеженими можливостями), облаштування рекреаційних зон, місць санаторного лікування, об'єктів культурної спадщини та ПЗФ;
- істотне розширення мережі агросадиб у сільській місцевості;
- проведення реорганізації системи сфери послуг, дозвілля та розваг з метою наближення їх функціональних моливостей до європейських та світових стандартів роботи у галузі туризму;
- збільшення періодичність проведення прес-турів для засобів масової інформації та туристичних компаній;
- проведення ребрендингу закладів громадського харчування;
- встановлення інформаційних таблиць-вказівників із короткими довідками про туристичні об'єкти та QR кодами, а також створення туристичних інформаційних центрів на базі музейних закладів;

- покращення покриття сільських територій мобільним зв'язком різних операторів (Київстар, Vodafone, Lifecell);
- реконструкція об'єктів сервісної транспортної інфраструктури, що відповідають європейським стандартам;
- забезпечення галузі кваліфікованими спеціалістами туристичного менеджменту, екскурсійної діяльності та готельного господарства, залучення робітників із знанням іноземної мови у сфери послуг, торгівлі та розваг;
- розробка нових та удосконалення вже існуючих туристичних маршрутів, забезпечення їх картографічним супроводом, GPS-навігацією.

Висновки з проведеного дослідження. Ступінь сформованості туристичної інфраструктури громади є досить значим, хоча в існують є проблемні питання, що потребують комплексного підходу щодо вдосконалення, реформування та розбудови інфраструктури обслуговування туристів на належному європейському рівні. Однак, проведення першочергових заходів з реконструкції об'єктів туризму та модернізації його інфраструктури дозволить істотно покращити стан туристичної інфраструктури Нововолинської ТГ, а отже залучити більшу кількість туристів у громаду, що покращить соціально-економічну ситуацію в ній.

ЛІТЕРАТУРА

1. Володимир-Волинська районна державна адміністрація. URL: <http://lbsadm.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2022).
2. Головне управління статистики у Волинській області. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 12.01.2022).
3. Децентралізація влади. URL: <http://decentralization.gov.ua/region/item>. (дата звернення: 14.01.2022).
4. Качаровський Р. Є., Єрко І. В., Чир Н. В., Антипюк О. В. Транспортна мережа прикордонних об'єднаних територіальних громад Волинської області як важливий елемент туристичної інфраструктури. *Тенденції та перспективи*

розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: Переяслав, 2019. В. 51. С. 15-17.

5. Нововолинська територіальна громада URL: <https://nov-rada.gov.ua/> (дата звернення: 18.01.2022).

6. Новосад О.В., Єрко І.В., Качаровський Р.Є. Транспортна мережа Нововолинської ТГ Волинської області як складова туристичної інфраструктури регіону. Українське Полісся: проблеми та тренди сучасного розвитку: матер. Другої Всеукр. наук.-практ.ї конференції, 10-11 лютого 2022 р. : зб. наук. праць. Ніжин, 2022. С. 196–199.

7. Олійник Я. Б., Єрко І. В. Суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури Волинської області : монографія Луцьк : ПрАТ „Волинська обласна друкарня”, 2014. 164 с.

8. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від від 05.02.2015 № 157-VIII . URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. (дата звернення: 02.01.2022).

9. Служба автомобільних доріг у Волинській області.: https://vl.ukravtodor.gov.ua/pro_sluzhbu/kontakty.html (дата звернення: 22.01.2022).

10. [Управління економічного розвитку та торгівлі](https://voladm.gov.ua/category/upravlinnya-ekonomichnogo-rozvitku-ta-torgivli/1/) Волинської ОДА. URL: <https://voladm.gov.ua/category/upravlinnya-ekonomichnogo-rozvitku-ta-torgivli/1/> (дата звернення: 22.01.2022).

11. Черчик Л. М., Міщенко О. В., Єрко І. В. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку : монографія. Частина 1. Луцьк , 2014. 128 с.

12. Чижевська Л. Т., Карпюк З.К., Качаровський Р.Є. Особливості туристично-рекреаційної атрактивності Іваничівського району Волинської області *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Географічні науки», Луцьк . 2019. № 1 (385). С. 136–142.*

УДК [338.48-6:640.43-043.86](477.83-25)

*Білоус Софія Василівна, к. е. н., доцент, кафедра туризму,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів*

*Грицишин Анна Тарасівна, к. е. н., кафедра туризму,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів*

*Красько Анна Богданівна, к. г. н., доцент, кафедра туризму,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів*

*Масюк Юлія Олегівна, к. е. н., доцент, кафедра туризму,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕСТОРАННОЇ СФЕРИ МІСТА ЛЬВОВА НА ПРИКЛАДІ ХОЛДИНГУ ЕМОЦІЙ «!FEST»

Постановка проблеми. Ресторанна справа – вид підприємництва, котрий на сьогоднішній день стрімко розвивається. Ця сфера є одним із найпоширеніших видів бізнесу в сучасному світі. Щодня виникають нові заклади, чим створюють щільне конкурентне поле на тій чи іншій території. У зв'язку з цим, між підприємствами постійно триває боротьба за свого клієнта, за закріплення закладу в певному сегменті ринку та утримання стійких позицій у ньому.

Крім того, що харчування є обов'язковою частиною туристичного продукту, саме ресторанне господарство є важливою складовою і туристичної індустрії. Часто заклади ресторанної сфери займають чільне місце в списку місць для відвідування туриста, а інколи – навіть відіграють вирішальну роль при виборі туристичної дестинації. Наприклад, у Львові за даними прес-служби Львівської міської ради, 72,5% туристів провели час в кафе чи ресторанах Львова у 2018 р.

В умовах насиченого ринку, ресторани не в змозі пропонувати свої послуги для всього спектру можливих клієнтів, споживачі мають свої специфічні потреби, які можуть помітно змінюватися в залежності від ситуації. Будь-якому підприємству дуже важко успішно задовольнити усі

різноманітні потреби клієнтів, тому переважно заклади харчування вибирають відповідну категорію споживачів, чиї потреби найбільше наближаються до концепції закладу, з точки зору можливості найбільш повного їх задоволення і стабільного прибутку. Так поступово створюється власна стратегія конкурентоспроможності.

На ринку ресторанної сфери міста Львова функціонує велика кількість закладів ресторанної сфери, які пропонують широкий спектр продуктів та послуг тому конкуренція є доволі високою.

Аналіз основних досліджень. Питання конкурентоспроможності підприємств ресторанної сфери розглянули у своїх працях М. Мальська, І. Блак, В. Архіпов, Н. Зубар, Г. Даулінг, Л. Нечаюк, Н. Нечаюк, С. Шаповала, А. Мазаракі, Ю. Сухенко, Л. Мостова та інші.

Мета. Актуальність статті полягає у тому, що специфіка конкурентоспроможності ресторанної справи в умовах туристично насиченого міста Львова досліджена частково. Тому метою даної роботи є комплексне дослідження конкурентоспроможності закладів громадського харчування в місті Львів на прикладі ресторанів Холдингу емоцій !FEST.

Виклад основних результатів дослідження. Ресторанне господарство є частиною як підприємницької сфери, так і світової економіки, – відповідно до цього, має безліч визначень та свої специфічні риси.

За Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «Про затвердження Правил закладів (підприємств) ресторанного господарства», ресторанне господарство – вид економічної діяльності суб'єктів господарської діяльності щодо надавання послуг відносно задоволення потреб споживачів у харчуванні з організуванням дозвілля або без нього [1].

Ресторанне господарство як галузь має двоїстий характер:

– з одного боку, у громадському харчуванні створюється продукція, що має нову споживчу вартість і тому його можна віднести до

сфери матеріального виробництва;

– з іншого боку, ресторанне господарство слід відносити до галузей сфери обслуговування, продуктом якої є певна доцільна діяльність, що має назву послуга. Особливістю праці в сфері обслуговування є безпосередній вплив на людину як об'єкт прикладання праці, праця надає послуги як діяльність. При цьому, процес надання (виробництва) послуги майже завжди співпадає з процесом її споживання [2; с. 23].

Окрім цього, ресторанна сфера займає особливе місце у сфері послуг, оскільки більшість її підприємств займаються виготовленням продукції для знеособленого споживача.

Як вид підприємництва ресторанна сфера також має свої специфічні риси, що зумовлено наступними факторами:

- необхідність постійного контакту зі споживачем;
- задоволення потреби споживачів не тільки в якісному харчуванні, а й у створенні гостинної атмосфери, умов для відпочинку;
- незалежність від світових тенденцій за умови творчого підходу до виготовлення кулінарної продукції;
- необхідність менших капіталовкладень при відносно швидкій окупності бізнесу;
- готівкова та безготівкова форма розрахунку, що пришвидшує обіг коштів і зменшує ризик неплатоспроможності споживача.

Ресторанна сфера має також свої особливості, що пов'язано з його функціями:

1) виробництво кулінарної продукції, що знаходить відображення у результаті праці персоналу закладу ресторанної сфери. Тому персонал підприємства бере участь в утворенні суспільного продукту та національного доходу. Виготовлення продукції в ресторанній сфері допомагає створювати нову споживчу вартість. Ця функція є необхідною умовою для виконання наступної функції;

2) організація споживання продукції – основна функція галузі, що відокремлює її від інших сфер господарства. У результаті надання своїх послуг з організації споживання, ресторанну галузь можна віднести до сфери послуг;

3) реалізації – додаткова функція, що необхідна в умовах товарно-грошових відносин.

Динаміка розвитку ресторанів та підприємств в Україні з надання послуг мобільного харчування мала позитивну динаміку протягом 2010 - 2019 рр., а їх кількість збільшилась з 29 950 до 48 398 підприємств відповідно. Спад динаміки прослідковувався лише 2011 р. Проведення Євро 2012 сприяло збільшенню частки фізичних осіб підприємців на ринку ресторанних послуг з 79% 2012 р. до 90% — 2019 р. Активність юридичних осіб починаючи з 2012 р. була не стабільною та характеризувалась періодами спадів та росту. Протягом 2012 – 2019 рр. їх частка впала з 20% до 10%. Певний вплив на розвиток готельної та ресторанної справи в Україні завдавала й спільно-політична криза 2013 – 2014 рр [6].

Ще одним відчутним ударом для світового та українського готельного ринку став спалах коронавірусу в 2020 р. Закриті кордони держав, скасування авіасполучення, обмеження пересування у межах України між областями й абсолютна ізоляція країн одна від одного спровокували фактично колапс у ресторанному та готельному секторі. В 2020 р. всіма підприємствами готельно-ресторанного бізнесу було отримано фінансовий результат у вигляді чистого збитку в розмірі 4981 тис. грн. При цьому, загальна кількість підприємств готельно-ресторанного бізнесу, які отримали прибуток складає 58,8% в загальній сукупності таких підприємств (сума прибутку складає – 1850 тис. грн.) та 41,2% підприємств даного виду економічної діяльності отримали збиток за результатами діяльності 2020 року, який склав 6831 тис. грн. [6].

Для розвитку ресторанного бізнесу в Україні, а в тому числі і у Львові

характерні визначені складності, такі як: плинність персоналу, брак професійних кадрів, технічна невідповідність багатьох приміщень під розміщення підприємств харчування, необхідність в отриманні величезної кількості погоджень та дозвільної документації, залежність від продуктової інфляції і кон'юнктури ринку. Брак кадрів, небажання роботодавців вкладати гроші в навчання персоналу стримує розвиток ресторанної галузі у цілому. Без постійного припливу професіоналів кухарського мистецтва, торгового сервісу важко оцінювати перспективи. Крім потенційних ризиків, рестораторам доводиться враховувати і тенденції економіки, адже макроекономічні чинники сильно впливають на розвиток ресторанного бізнесу в містах. Експерти простежують залежність між розвитком закладів елітного або середнього сегмента ринку громадського харчування і розвитком великого або середнього (дрібного) бізнесу.

Холдинг емоцій “!FEST” – мережа концептуальних ресторанів та авторських проєктів, заснована у Львові в 2007 р. трьома підприємцями: Юрком Назаруком, Андрієм Худо та Дмитром Герасімовим. На сьогоднішній день мережа має у своїх проєктах власну пивоварню, початкову школу, бренд одягу, пекарню, виробництво морозива, будівництво житла та започатковані Холдингом фестивалі.

Місією Холдингу є: “Творити унікальний простір позитивних емоцій та вражень, робити себе, місто, країну та світ кращими”. Цінностями компанії є: “Унікальні та яскраві, пристрасні та небайдужі, патріотичні та відкриті – ми разом рухаємось вперед!” [4]

Холдинг заснований у 2007 р., коли було відкрито перший ресторанний заклад – сезонний літній майданчик “Біля Діани на Ринку”, а вже через кілька місяців у вересні 2007 р. була відкрита “Криївка”, яка працювала цілорічно. Головною ціллю відкриття концептуальних закладів було стимулювання туристичного руху у Львові, дарунок відвідувачам емоцій. Всі заклади холдингу мають високий рівень конкурентоспроможності не лише у Львові,

але й в цілій Україні, деякі стали вже всесвітньовідомими. Розгляньмо деякі з них більш детально.

Відкрита кав'ярня “Біля Діани на Ринку”: заклад просто неба на пл. Ринок, який функціонує з квітня по листопад. Тут пропонують широкий асортимент кавових напоїв, десертів та сезонних страв. В закладі є танцювальний майданчик і п'ятниці по неділю на ньому влаштовують танцювальні вечори (свінг, сальса та танго). Кількість посадкових місць – 200. Адреса: пл. Ринок, східна сторона, біля фонтану “Діана”.

“Криївка”: один із найвідвідуваніших закладів Європи, який приймає понад 1 млн туристів на рік, один з небагатьох закладів, який працює цілодобово. Остання криївка УПА, що залишилась з часів Другої світової війни і до наших днів. Живе під гаслом «Боротьба триває!». Концепція ресторану полягає у висвітленні подій часів ОУН – УПА. Традиція входу до закладу передбачає знання гасла, та перевірку чаркою медовухи. Кількість посадкових місць – понад 300. Адреса: пл. Ринок, 14 [5].

Перша львівська грильова ресторація м'яса та справедливості розташована у дворіку бернардинського монастиря. Згідно з легендою саме тут в часи середньовіччя у Львові проживав кат. Концепція закладу заснована на цій легенді, у закладі можна замовити різні види м'яса, яке можна приготувати так, як забажає відвідувач. Крім того тут можна побачити різноманітні види катувальних знарядь і навіть спробувати себе у ролі жертви ката. Кількість посадкових місць: 200 місць всередині та 200 місць на майданчику. Адреса: вул. Валова, 20.

Найдорожча ресторація Галичини позиціонує себе, як найдорожчий ресторанний заклад регіону. Родзинка закладу — інтер'єр, багатий на історію львівського і світового масонства і надзвичайно висока вартість страв: середній чек у “Найдорожчій ресторації Галичини” сягає 1000 гривень. Тут представлена найбільша винна карта в Холдингу. Кількість посадкових місць : 80. Адреса: пл. Ринок, 14 (2 поверх).

“Львівська майстерня шоколаду” – партнерський проект, заклад мережі, який відкрив франшизи не тільки в усіх обласних центрах України, а і за кордоном. “Майстерня шоколаду” функціонує як шоколадна фабрика, процес виготовлення шоколаду можна спостерігати від початку до кінця. Окрім ресторану-кав’ярні з величезною кількістю страв із шоколадом, тут працює великий сувернівний магазин, де кожен відвідувач зможе придбати саме той вид шоколаду чи цукерок, який йому до смаку. Кількість посадкових місць: 200 місць всередині та 50 місць на літній терасі. Адреса: вул. Сербська, 3 та вул. Січових Стрільців, 5.

“Львівська копальня кави” – перша в Україні найдовша кав’ярня-книгарня, створена за легендою над кавовою шахтою просто на площі Ринок. Основа концепції, що кава у Львові — ні що інакше, як корисна копалина, яку видобувають так само, як вугілля чи торф. Ця шахта розповідає історію видатного кавомана світу — Юрія Кульчицького. Каву тут видобувають, обсмажують та готують понад 30 видів кавових напоїв. Разом із кав’ярнею та шахтою продовжує діяти і книгарня, яка сприяє поширенню та промоції україномовної книги [32]. Кількість посадкових місць: 300. Адреса: пл. Ринок, 10.

“П’яна вишня” – заклад з монопродуктом – вишневою настоянкою. “П’яна вишня” має найбільший обіг відвідувачів в мережі, єдиний заклад з активним баром. Також працює як франшиза і вже відкритий в 9 містах України та 3 містах за кордоном, а саме Варшаві, Кракові та Вроцлаві. Посадкових місць немає. Адреса: пл. Ринок, 11 та вул. Краківська, 1/3.

“Реберня під Арсеналом” – заклад, що відкрився в травні 2016 року в приміщенні “Музею-Арсеналу”. Головна страва закладу – смажені на мангалі свинячі ребра. Також можна скуштувати рибу з мангалу, овочі, різні гарніри до ребер, а також крафтове пиво. Родзинкою концепції є цілковита свобода, у зв’язку з чим, в заклад забороняється приходити в краватках – їх там відрубують. Ще однією особливістю є відсутність приборів – страви потрібно

їсти руками. Наймолодший заклад, який має франшизу в Чернівцях та Києві, планується відкриття в Тернополі. Кількість посадкових місць: 300 місць всередині та 300 місць на літньому майданчику. Адреса: вул. Підвальна, 5.

Театр пива “ПРАВДА” – це заклад, в якому відвідувачі можуть не лише випити справжнього крафтового пива, але й раніше наживо побачити усі процеси пивоваріння – від вкидання солоду, до дозрівання пива у пляшках. Зараз виробництво перенесене у більше приміщення, оскільки в приміщенні ресторану вже не могло впоратися з об’ємами потрібного виробництва. Тут представлена галицька кухня та найбільший виріб крафтового розливного та пляшкового пива у Львова. Пивоварня постачає свою продукцію також закордон. Тут також є свій оркестр. Кількість посадкових місць: 600 місць всередині та 100 місць на літньому майданчику. Адреса: пл. Ринок, 32.

“Дуже висока кухня” – новий ресторанний формат, запропонований засновниками Холдингу. Перший в Україні ресторан, де немає меню та офіціантів. Замість офіціанта є кухар, який допомагає відвідувачу визначитись із бажаною стравою, тому кожне блюдо готують на замовлення. Все це відбувається під супровід музики з вінілів, і в закладі також є можливість придбати вподобану вінілову пластинку. Кількість посадкових місць: 100. Адреса: пл. Ринок, 14 (5 поверх).

“Opera Underground” – перший в мережі коктейль-бар, з авторськими коктейлями, GJ та оригінальними вечірками. В меню більше 200 коктейлів, з них – 20 авторських з оригінальною подачею. Перший в Україні VR-коктель. В інтер’єрі елементи справжніх декорацій, музичні інструменти, проект Зигмунта Ґорголевського та навіть хустинка Соломії Крушельницької. Кількість посадкових місць: 150 місць всередині, 50 місць на майданчику. Адреса: пр. Свободи, 28.

“Grand Cafe Leopoldis” – є новим закладом, що знаходиться в самому центрі Львова – в Ратуші, що на площі Ринок. Дата відкриття закладу – 27.05.2019 року. «Grand Café Leopoldis» працює в приміщенні ресторану

«Ратуша», котре функціонувало тут з грудня 2014 року. В жовтні 2019 року «Ратушу» викупили засновники Холдингу емоцій !FEST і до кінця березня наступного року заклад працював за концепцією «Ратуші». Після чого приміщення закрили на місяць на переформатування. Нова концепція закладу – ресторан-кондитерська, загальна атмосфера закладу є казково-романтичною завдяки чудернацьким костюмам персоналу і, звісно, самій Ратуші. Тут можна дізнатися про цікавинки й події, які ставалися у Львові. Основний продукт меню – найкраще і найсвіжіше у світі тістечко «Leopolis». А ще багато інакших смачних десертів. До речі, тут також працює дитяча кімната, що знаходиться в самій вежі ратуші. Тож діти та всі охочі зможуть побачити, яка вона, та вежа, з середини – при основі. Кількість посадкових місць: 300 місць всередині, 200 місць на майданчику. Адреса: пл. Ринок, 1 (західна сторона).

Для операційної, технічної підтримки, а також підтримки рівня конкурентоспроможності усіх ресторанів та партнерських проектів був створений офіс, який представлений такими відділами: відділ операційної підтримки, контрольно-ревізійний відділ, фінансовий відділ та бухгалтерія, ІТ-відділ, юридичний відділ, відділ персоналу (HR), проектний відділ, виробничо-технічний напрямок, відділ технічної підтримки, відділ служби безпеки та охорони, PR-відділ, арт-відділ, production-відділ, відділ аналітики, відділ постачання, відділ франчайзингу, музичний напрямок та ін.

Отже, така вдала структура забезпечує Холдинг вже протягом довгих років високим конкурентним потенціалом, який не знижується за роки існування. Навпаки, Холдинг емоцій «!FEST» стрімко розвивався, має велику мережу своїх закладів, а також низку франшиз, 27 партнерських проектів різного спрямування та масштабний офіс для підтримки всіх напрямків діяльності. У даний час все більшого значення починає набувати якість надання послуг у різних сферах життєдіяльності людини. Діяльність у сфері обслуговування передбачає високий рівень контакту і координації між

службовцями і відвідувачами. Але досягнення абсолютної якості є неможливим. Прагнення до якості – нескінченний процес, але сьогодні – це той час, коли якістю повинні займатися всі компанії сфери ресторанного бізнесу. Через різноманітні програми якості менеджери прагнуть до виключення невдач і підвищення сприйняття клієнтами якості обслуговування. Компанії, які не в змозі забезпечити високу якість товарів і послуг, можуть нести істотні витрати.

Сьогодні на всіх рівнях громадського харчування йде усвідомлений процес залучення і утримання клієнтів. Особливо важливу роль тут відіграє обслуговування. Причому кожен рівень підприємств громадського харчування має свої особливості сервісу.

На сьогодні у закладах ресторанної сфери завдання з дотримання якості обслуговування та надання високого сервісу лежить на офіціантах. Тому для підтримання високої якості обслуговування менеджерський склад все частіше звертає увагу на навчання офіціантів. У Холдингу емоцій «!FEST» цьому аспекту теж приділяють значну увагу та організують для офіціантів та барменів різноманітні навчання по сервісу та стандартах, по приготуванню кави, по вину та пиву, по санітарії і т.д. Також менеджерський склад закладів проводить періодичну оцінку офіціантів з дотримання стандартів обслуговування та рівня сервісу за допомогою техніки «таємного покупця».

Отже, Холдинг емоцій «!FEST» дотримується усіх стандартів своїх послуг на високому рівні і саме це дає можливість займати перші позиції по рівню конкурентоспроможності у Львові протягом усього періоду існування Холдингу. Незвичні та унікальні концепції кожного із закладів також відіграють важливу роль у формуванні потоку відвідувачів, як українців так й іноземних туристів, як до закладів зокрема, так і до Львова в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження правил роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства [Електронний ресурс] : наказ Міністерства

економіки та з питань європейської інтеграції України від 24 липня 2002 р. № 219. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.

2. Жарко І.В. Менеджмент підприємств ресторанного господарства. – навчальний посібник. – Харків, 2008. – 267с.
3. Роздрібна торгівля України в 2016 році: стат. зб. К.: Державна служба статистики України, 2014. 165 с.
4. Офіційний сайт Холдингу емоцій “!FEST” [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.fest.lviv.ua/>
5. Кнайпа "Криївка" [Електронний ресурс] // Karpaty.ROCKS – Режим доступу до ресурсу: <https://karpaty.rocks/region/lvivska-oblast/lviv/knaypa-kriyvka>.
6. Якименко-Терещенко Н. В., Побережна Н. М., Жань Хо. Визначення проблем розвитку готельно-ресторанного бізнесу на основі фінансово-статистичної звітності [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/13.pdf

УДК 338.486:638.1

Володимир Романович Монастирський, доцент кафедри туризму

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

Наталія Михайлівна Ганич, асистент кафедри туризму,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

Оксана Миколаївна Гаталяк, асистент кафедри туризму,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АПІТУРИЗМУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Помітний інтерес до розвитку апітуризму зумовлений необхідністю забезпечення оптимальних умов відпочинку, профілактики, лікування та відновлення здоров'я населення. Сьогодні пасіки стають екскурсійним об'єктом для туристів.

Апітуризм (медовий туризм, бджолиний туризм) – різновид туризму,

що має на меті дегустацію, споживання, купівлю продуктів бджільництва (мед, віск, прополіс, маточне молочко, бджолина отрута, бджолиний підмор, перга, забрус, гомогенат з трутневих личинок) безпосередньо на місці у виробника. За дослідженнями Кляп М.П. апітуризм за всіма ознаками є сталим видом туризму, що не виснажує ресурси, а сприяє їх збагаченню. Його розвиток сприяє соціально-економічному відродженню сільської місцевості, забезпечує диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, створює нові робочі місця [2, с. 198].

Апітуризм виконує декілька функцій:

- просвітницька функція – апітуризм популяризує екологічну діяльність, інформуючи туристів про величезну роль, яку бджоли відіграють у функціонуванні багатьох екосистем;

- туристична функція привертає увагу до специфіки природи та традицій регіону, особливо до роботи бджоляра й історії бджільництва;

- функція оздоровлення – просування природних методів лікування та продуктів бджільництва, які у разі правильного використання можуть замінити складні лікарські засоби.

- соціальна функція – апітуристична пропозиція дає змогу активізувати місцеву громаду через створення нових робочих місць, розвивати агротуристичні господарства та скористатися потенціалом знань і досвіду пасічників [3, с. 177].

Починаючи з 2017 року, 20 травня святкують Всесвітній день бджіл. Окрім того, 20 травня 1734 року народився словенський бджоляр, засновник сучасного бджільництва Антон Янша. Ініціатором виступила Словенія, яка і запропонувала, щоб цей день відзначався в травні, коли медоносні бджоли в Північній півкулі є найбільш активними, а потреба в запиленні є найвищою.

Словенію вважають лідером апітуризму у світі. У країні бджільництво добре розвинене, а словенський мед відрізняється різноманітністю смаків, високою якістю і екологічністю, тому зовсім не дивно, що саме тут виник

апітуризм. У Словенії 10 000 бджолярів, 12 500 пасік і 170 000 вуликів, медові масажі, інгаляції повітрям вулика і ночівлі в бджолиних господарствах.

Бджоли відіграють величезну роль у словенській культурі. Словенія є єдиною державою-членом Європейського Союзу, яка захистила рідну бджолу-карніольську, та однією з перших в Європі, хто заборонив використовувати пестициди, шкідливі для бджіл. Словенський мед має статус захищеної географічної вказівки. Відомими апітуристичними центрами в Словенії є: Любляна, Блед, Радовлиця, Лашко, Брда, Жировниця, Марибор, Водоле, Бохінь та багато інших, тобто села, міста, цілі регіони [3, с. 178].

«Найсолодше» місто Радовлиця – найкраще місце для того, щоб познайомитись з традицією бджільництва Словенії. Тут можна відвідати музей апікультури та подивитись на 600 вручну розмальованих вуликів. У цьому місті також можна спробувати традиційні медові настоянки та лікери, а також каштанове вино на основі меду.

Словенія – перша у світі зелена країна за міжнародними стандартами «Green Destination» і одна з перших у світі країн, що пропонують інноваційні та сертифіковані форми апітуризму. Країна систематично перевіряє туристичні угоди, пов'язані з бджільництвом. Постачальники послуг класифікуються відповідно до строгих критеріїв. На підставі оцінки вони отримують знак з однією, двома або трьома бджолами [3, с. 180].

Отже, на прикладі Словенії ми бачимо, як потрібно розвивати апітуризм в Україні, а саме – покращити інфраструктуру, популяризувати апітуризм серед населення та забезпечити державну підтримку на захист бджільництва.

Україна є однією з провідних країн світу, що має розвинене бджільництво. Його розвиток забезпечений сприятливими природно-кліматичними умовами, достатком медоносів у лісах, луках і степах, що

сприяло одержанню високоякісного меду різних ботанічних сортів та інших цінних продуктів бджолиного гнізда. Україна займає вигідне географічне положення, що робить доцільним розвиток бджільництва в масштабах, які дають змогу виробляти продукцію не лише для задоволення внутрішнього попиту, а й на експорт. Мед і медові продукти українці здавна використовують для харчування та лікування. У наш час “медова” тема поширена у косметології, лікуванні, оздоровленні та, останнім часом, у туризмі, як окремий підвид екологічного туризму - апітуризм [1, с. 72].

Конкурентом у бджолиному туризмі України може стати Непал. Бджолярі з Непалу вважають, що апітуризм може вплинути на рівень життя сільських жителів. Унікальне бджільництво Непалу з давніми традиціями може розвиватися як нова форма туризму, пропонуючи новий вид відпочинку з позитивним впливом на людей та навколишнє середовище. Туристи можуть спробувати смачний домашній мед і одночасно дізнатися про історію, традиції та культуру. Уряд також приділяє пріоритетну увагу розвитку апітуризму в районах, популярних серед туристів. Також можна просувати апітерапію, нову форму альтернативної медицини. Пік виробництва меду в Непалі припадає на період з середини вересня до середини грудня і з середини лютого до середини травня через сезон цвітіння.

Апітуризм можна розвивати в багатьох країнах світу. Найпопулярнішими місцями апітуризму в світі є:

1. Нова Зеландія. Вишуканий мед манука з Нової Зеландії та Австралії вважається одним з найефективніших методів лікування ран та інших інфекцій. Чудовим місцем для вивчення тонкощів лікарського меду є Comvita, компанія, створена в 1974 році, щоб зв'язати природу з міцним здоров'ям. Зараз вони відомі у всьому світі своїми продуктами для здоров'я на основі меду. Захоплююча екскурсія здійснює світ очима медоносних бджіл і розкриває секрети кастової системи бджіл.

2. Уганда. Бджільництво давно стало традиційним способом життя угандійців, і нещодавній інтерес бджільницьких кооперативів пропонувати сільськогосподарську підготовку та знання про бджільництво робить усе для того, щоб вивести його на новий рівень. Серед найбільш успішних кооперативів є Бджільницький кооператив «Буньянгабу», розташований на дорозі між Касесе та фортом Портал. Він не тільки інформує місцевих жителів про ключові стратегії бджільництва, але також пропонує відвідувачам унікальне уявлення про роль бджільництва у цій східноазіатській державі. Можна дізнатися про традиційний процес бджільництва та про те, як він приносить користь громаді, а також взяти участь у дегустації меду та зробити власні свічки з місцевого бджолиного воску.

3. Греція. Без бджіл немає рослин, а без рослин немає життя. Це девіз парку меду «Анель», першого в Греції проекту бджолиного туризму та навчального центру, який базується на тому, що в країні, де бджільництво сягає глибокої давнини, щорічно гинуть сотні тисяч бджіл. За допомогою гідів, які проповідують бджільництво та діляться цікавими фактами про бджіл, є можливість вивчити грецькі традиції бджільництва та скуштувати натуральні продукти вуликів з усієї Греції. Найкращою частиною є розслаблення та антистреси в будинку апітерапії, де рекомендується медитація.

4. Італія. FICO Eataly World - це гігантський тематичний парк їжі неподалік Болоньї, де можна дізнатись все про їжу та напої Італії у стилі Діснея. Тут є мультимедійний досвід, практичні заняття, фермерський ринок та відкрита ферми. Яскраво тут представлене і бджільництво. Можна спостерігати за тим, як бджоли працюють на величезній фермерській фабриці, або стати бджолярем на день. Також можна спостерігати за живим видобуванням меду, дізнатися, як етруски використовували мед у своїх

косметичних засобах, або навчитися виробляти власний мед. І, звичайно, можна придбати кінцеві медові вироби - маточне молочко, мед, свічки тощо.

5. Поки деякі туристи вирушають на популярне сафарі у пошуках слонів та антилоп гну, "Бджоли для розвитку", присвячені сприянню стійкому бджільництву для боротьби з бідністю шляхом сприяння самостійності, пропонують сафарі з бджільництва в Тринідаді та Тобаго. Можна дізнатися все про бджільництво на тропічних островах, відчуті різницю між європейськими та африканізованими медоносними бджолами, насолодитися гостинністю на острові, а кошти будуть спрямовані на захист бджіл та їх середовищ існування.

Отже, ми маємо приклади та досвід апітуризму в світі. В Україні є також унікальні можливості для розвитку апітуризму. Крім того, апітуризм є сталим видом туризму, що не виснажує ресурси, а сприяє їх збагаченню. Його розвиток сприяє соціально-економічному відродженню сільської місцевості, забезпечує диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, підвищує рентабельність бджолярської справи та створює нові робочі місця. Україні слід розвивати наявний потенціал апітуризму, зокрема, забезпечити сприятливу нормативно-правову базу і створити регіональні програми розвитку апітуризму та бджільництва. Необхідно заборонити вирубку медоносних дерев (акації, липи та ін.), захистити бджіл від пестицидів. Український апітуризм може стати візитною карткою нашої держави на міжнародному туристичному ринку та сприятиме зростанню поваги до української культури загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ганич Н.М. Особливості розвитку апітуризму в Україні / Н. М. Ганич, О. М. Гаталяк // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід. Матеріали XII Міжнародної наукової конференції. – Львів, 2018. – С. 72-74.
2. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник /

М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор – Київ: Знання, 2011. – 334 с.

з. Сеньків М. . Географія і сучасний стан апітуризму в Україні та Словенії / М. Сеньків, М. Габа, А. Шевчук // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм, 3(2), –К., 2020. – С. 175–184. Режим доступу: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.3.2.2020.221276>

УДК 338.48

*Макеєва Марія Олександрівна,
здобувач ступеня бакалавр за спеціальністю 242 Туризм,
Національний університет фізичного виховання і
спорту України, м. Київ*

РОЗВИТОК ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

*Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент **Фастовець О.О.**,
Національного університету фізичного виховання і спорту України
м. Київ*

Лікувально-оздоровчий туризм є напрямом туризму метою якого є організація лікування та оздоровлення. Як свідчить опитування, проведене у листопаді-грудні 2021 р. на замовлення ДАРТ України, пляжний туризм є найпопулярнішим видом відпочинку в Україні (48%). На другому місці екскурсійний туризм про який згадали 36% респондентів. На третьому місці з великим відривом гірськолижні курорти (17%). Також респонденти популярними видами відпочинку в Україні вважали лікувально-оздоровчий туризм (14%) та тури вихідного дня (10%) [1; с.16].

У зв'язку з пандемією COVID-19, великого значення для людства все більшого значення набуває оздоровлення та відновлення організму. Саме тому, автором було досліджено та проаналізовано можливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму на території Одеської області, яка має

сприятливі кліматичні умови, тепле море, численні пляжі (довжина Чорноморського узбережжя – більше 300 км), значні запаси лікувальних грязей, джерел мінеральних вод, що обумовлює розвиток рекреаційного господарства. У межах області сформувалися три курортно-рекреаційні райони – Одеський, Білгород-Дністровський та Татарбунарський. Функціонують курорти: Одеса, Куяльник, Кароліно-Бугаз (в Одеському рекреаційному районі), Білгород-Дністровський, Сергіївка, Лебедівка, Затока (в Білгород-Дністровському), озеро Сасик (в Татарбунарському) та ін.

Найвідомішими є: курорт Куяльник – найстаріший грязьовий курорт України (1833 рік), де щорічно отримують лікування понад 10 тис. осіб та курорт Сергіївка, який є найбільшим приморським клімато-бальнеогрязьовим курортом, що входить в зону Одеських курортів. На території курорту працюють 6 санаторіїв і більше 30 пансіонатів, баз відпочинку, дитячих оздоровчих комплексів та таборів. У літній сезон курорт Сергіївка приймає до 10 тис. туристів і відпочиваючих одночасно. Лікувально-діагностичний процес і організація відпочинку у закладах санаторно-курортного господарства здійснюється на основі природних чинників. Бальнеологічні чинники включають ванни, пиття мінеральних вод, лікувальні грязі. Крім цього, фізіотерапевтичні чинники санаторно-курортного лікування включають електромагнітну, променеву і вібраційну дію.

В межах території Одеської області розташовано кілька провінцій з мінеральними водами: азотні різного іонного складу (термальні), хлоридні, натрієві і кальцієво-натрієві – у центральній частині області, на півночі – сульфатні різного катіонного складу та гідрокарбонатно-сульфатнохлоридні натрієві, у південній частині – метанові та азотно-метанові (гідрокарбонатно-хлоридні натрієві, кальцієві та магнієво-кальцієві) [3].

Важливою складовою бальнеологічних ресурсів також є лікувальні грязі (пелоїди). На території Одеської області поширені мулові сульфідні лікувальні грязі приморського підтипу, які використовуються для

лікувальних цілей у вигляді ванн та аплікацій. Родовища лікувальних грязей переважно приурочено до лиманів та озер Дунай-Дністровської групи. Грязі Одеського регіону активно використовуються з метою лікування. Курорт Сергіївка використовує грязі Будацького, курорт Куяльник – Куяльницького лиману [2]. Курорти Одеської області знаходяться на узбережжі, таким чином використовуючи можливість оздоровлення за допомогою дарів моря. Здравниці й пансіонати знаходяться уздовж прибережної смуги моря, з чистими пляжами та мілководною зоною. Курорти Одеси і Одеської області мали завжди попит серед українців, а також іноземних гостей.

До числа найвідоміших санаторіїв відносяться:

– санаторій «Біла Акація», що пропонує до послуг відпочивальників розвинену інфраструктуру з номерами різних цінкових категорій («Стандарт», «Напівлюкс», «Люкс»), котеджі для сімейного проживання. Основною спеціалізацією лікування в санаторії «Біла Акація» є: хвороби опорно-рухового апарату; захворювань серця; ендокринних хвороб; ціни на путівки на 2021 р. становила від 840 грн. до 2257 грн. за добу [4];

– санаторій «Сергія Лазо», який має курортну поліклініку, де завдяки комп'ютерній діагностиці у власному лабораторному відділенні швидко виявлять слабкі місця і призначають індивідуальний курс лікування; 5 разове харчування організується за системою замовлення (дієти №15, 9, 7, 5), де використовуються компоненти амевіта і укропного масла, що допомагають виводити з організму радіонукліди. В оздоровниці пропонують профілактику і лікування в випадку: проблем з чоловічим або жіночим здоров'ям (по гінекології, урології); хвороб дихальної системи; захворювань нервової системи; проблем з опорно-руховим апаратом;

– санаторій «Одеський», що має розвинену інфраструктуру і відремонтовані номери (типу «Стандарт», «Напівлюкс», «Люкс»). Тут пропонують лікування хвороб: органів травлення; опорно-рухового апарату; системи кровообігу; дихальної системи і легенів; ендокринної системи;

гінекологічного характеру; нервової системи. Курс передбачає лікування грязями Куяльницького лиману.

– санаторій «Орізонт», що спеціалізується на захворюваннях: периферичної та центральної нервової системи; опорно-рухового апарату; дихальної системи; захворювань з урології, гінекології, реабілітація після захворювань спинного мозку, хребта, травм; вартість перебування в санаторії починаються від 870 грн. до 990 грн. за добу в залежності від тарифу путівки та категорії номера [4].

Отже, Одеська область характеризується значною кількістю природних ресурсів, що відіграє важливу роль в організації обслуговування не лише українців, а й громадян інших держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт за результатами опитування «Проведення дослідження внутрішнього та виїзного туризму українців. Проведено компанією «Хьюмен Ресеарч» на замовлення Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) на базі додатку «Lemur». Листопад-грудень 2021. 213с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1VbzkC8sG9muJGJjEUCFkzBfAsIVbke9A/view>
2. Тенденції розвитку санаторно-курортного господарства Одеської області. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/55_2_2020/8.pdf
3. Лікувально-оздоровчий туризм Одеської області. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3747/1>
4. Інформаційний портал туристичного центру Одеси. URL: https://www.tic.in.ua/?page_id=11977&lang=uk

УДК 911.7

*Андрій Андрійович Бойко, студент II-го курсу,
Херсонська державна морська академія, м. Херсон*
*Вікторія Анатоліївна Добровольська, к. і. н.,
доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін та інноваційної педагогіки, Херсонська
державна морська академія, м. Херсон*

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ НА ХЕРСОНЩИНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні кожен українець знає, якщо хочеш покататися на лижах та санях, можна поїхати в Карпати, якщо хочеш насолодитися смачною кавою та атмосферою європейського міста, можна відвідати Львів, якщо хочеш відчувати тепло Чорного моря та побачити бархатні пляжі, можна поїхати на Південь України. Але, на жаль, далеко не кожен знає про велику кількість туристичних об'єктів на Херсонщині. Саме цей регіон має усі передумови для розвитку відпочинку у сільській місцевості з використанням історико-культурного і природного потенціалу території області.

Останнім часом питання організації зеленого сільського туризму у нашій державі є актуальним. Проблеми виникнення і розвитку такого виду туризму досліджуються у роботах Бойка В.О., Моїсеєнка В.О., Стренковської А.Ю., Євдокімової О.М.[2; 6; 8]. Проте є низка малодосліджених аспектів розвитку зеленого туризму Херсонської області.

Метою нашої роботи є визначення особливостей розвитку зеленого туризму в Херсонській області, основних його проблем та перспектив.

Херсонщина – екологічно чиста область заповідних та природоохоронних територій: близько 80 об'єктів природно-заповідного фонду національного, міжнародного та місцевого значення, серед яких 2 всесвітньовідомих біосферних заповідника: Чорноморський і «Асканія-Нова». Крім того, в області 5 національних природних парки: «Азово-

Сиваський», «Олешківські піски», «Джарилгацький», «Нижньодніпровський» та «Кам'янська Січ».

Саме на Херсонщині розташовані: найдовша піщана коса в світі (Арабатська Стрілка); найбільший в Європі безлюдний острів (Джарилгач); найбільший піщаний масив в Україні, один з найбільших у Європі (Олешківські піски); найбільше в Україні водосховище за обсягом запасів прісної води (Каховське); найбільший у світі рукотворний ліс (100 тис. га); понад 450 км морської берегової лінії, 200 км піщаних пляжів морського узбережжя; 102 обладнаних морських і 10 річкових пляжів; 12 населених пунктів Чорноморського та Азовського узбережжя, віднесених рішенням Кабінету Міністрів України до курортних; більше 70-ти розвіданих родовищ цілющих мінеральних бальнеологічних ресурсів, перспективних для використання [5].

Отже, Херсонщина має значний рекреаційно-туристичний потенціал. Щорічно Херсонщину відвідують понад 3,5 млн гостей. Понад 1000 об'єктів відпочинку, оздоровлення, розміщення надають послуги гостям Таврійського краю (з них 45 дитячих, 76 готельних комплексів) [5]. На нашу думку, це дуже не великі цифри, враховуючи величезну кількість рекреаційних ресурсів Херсонської області.

З'ясуємо становище Херсонщини як туристичного напрямку, спираючись на інформацію Управління туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації. Так, за січень 2022 року суб'єктами туристичної діяльності (заклади розміщення та туристичні агентства) сплачено до бюджетів усіх рівнів 2 492,0 тис. грн, що на 27,8% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Сума надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів склала 90,5 тис. грн., що на 93,8% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року [3]. Ми можемо зробити висновок, що з кожним роком кількість туристів збільшується. Це є свідченням розвитку туризму на Херсонщині, але він ще недостатньо

суттєвий. Є і прогрес через закриття кордонів задля припинення розповсюдження COVID-19, але цього замало для швидкого економічного розвитку регіону і здобуття ним статусу всеукраїнського курорту.

Фінансова підтримка з боку держави є незначною. Згідно звіту про виконання у 2020 році обласної програми «Розвиток туризму та курортів в Херсонській області на 2019-2021 роки» ми бачимо, що фактично на розвиток готелів і туристичної інфраструктури не було витрачено жодних суттєвих коштів. Фактичні обсяги фінансування з обласного бюджету у 2020 році склали 596,841 тис.грн., тобто 14,02% від планового обсягу. Також це лише 1,31% від суми надходжень від суб'єктів господарювання туристичної діяльності (заклади розміщення, туристичні агентства) та турзбору за 12 місяців 2019 року, що разом склали 45 404,6 тис. грн. Цього фінансування недостатньо для якого-небудь суттєвого розвитку туристичного потенціалу Херсонщини [4].

Один із способів вирішення соціально-економічних проблем в Україні, на нашу думку, це підтримка і розвиток зеленого туризму. Мода на зелений туризм з'явилася ще у Римській імперії серед членів аристократії (патриціїв). Вони виїжджали для оздоровлення та духовного відпочинку з Риму на віллу, що знаходилася у сільській місцевості.

Прикладом зеленого туризму є відпочинок у Карпатському регіоні, Закарпатті, Слобожанщині, Поліссі, Поділлі та Буковині, де люди відпочивають у сільській місцевості, сприяючи розвитку малого та середнього бізнесу на селі.

Сільський зелений туризм – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної, етнографічної спадщини регіону [8, с.42].

Справа розвитку сільського відпочинку сприяє поліпшенню соціально-економічної ситуації сільської місцевості. Від його розвитку суттєво будуть вигравати сільське господарство, транспорт, будівництво, культура. На Херсонщині біля 70 % населення проживає у місті, тому сільський відпочинок приваблює все більше міських жителів. Українське село у найближчі роки спроможне створити систему туристичних послуг світового рівня, не втрачаючи при цьому своєї самобутності та розмаїття національних культур [2, с. 66].

Спостерігається зростання попиту на спеціалізовані різновиди та форми туризму в області, окрім курортно-рекреаційної складової, такі як риболовля та полювання, винний, водний, екологічний, подієвий, гастрономічний, сільський зелений, історико-культурний, спортивний туризм, різноманітні активні види відпочинку тощо [6, с.175].

На території області діє 62 об'єкти сільського зеленого туризму. Для порівняння: у 2010 р. працювало лише 5 таких садиб.

На інформаційному сайті ArtКавун зазначено, що «господарства сільського туризму в Херсонській області пропонують відпочинок, де кожний має можливість насолодитися рибалкою, відпочинком на Дніпрі, повеслувати на човнах, поспілкуватись з чемними господарями та смачно поласувати свіжими овочами та фруктами з городу; познайомитись з фірмовими стравами господарів, вийти на грибне полювання до соснового лісу, поніжитись сонечком на морському узбережжі, відчути вранішню росу та зустріти вечірню зірочку» [6, с.175].

Розглянемо деякі садиби зеленого туризму, які користуються попитом серед туристів, що відвідують Херсонщину.

База сільського зеленого туризму "Чайка" (м. Гола Пристань). Провідна концепція проекту – відпочинок людини у середовищі, що відновлює дух, притаманний природі Таврії. На території садиби розташовані готель, дитячий майданчик, рибальський будиночок, музей з колекціями підков і

прасок, дендрарій, кафе. Цей об'єкт – місце активного і пасивного відпочинку. Зокрема, пропонуються різні види туризму: водний (прогулянки на байдарках маршрутами нижньодніпровських плавнів, рибалка, подорож на яхті по Дніпру); пішохідний (пішохідні екскурсії на острів Джарилгач, в Чорноморський державний заповідник – Тендрівську косу, прогулянки по заповідним лісам Херсонщини); кінний і гірський туризм. Пропонуються і тематичні тури, присвячені вивченню історії та культури Півдня України: поїздки на фестивалі «Купальські зорі», «Чорноморські ігри», «Фестиваль солі та риби», "Солодке диво" (кавуновий фестиваль), відвідування українського весілля [1].

База зеленого туризму "Чумацька криниця" (м. Олешки) пропонує екскурсії в Олешківську пустелю і в урочище "Буркути", організовує кейтеринги на природі, індивідуальні свята та фестивалі, пропонує скуштувати місцеві страви.

Історико-розважальний комплекс «Зелені хутори Таврії» розташовані на Лівобережжі Дніпра, на відстані 30 км від Херсона. Основною концепцією проекту є гармонійне поєднання культурно-просвітницької, екологічної та розважально-ігрової складових на базі синтезу історії краю, екології та сучасного мистецтва. Площа комплексу - понад 90 гектарів. На цьому об'єкті можна познайомитися з народними ремеслами (ковальством, гончарством, гутництвом, ткацтвом) та культурою України, провести час на рибальському і мистецькому хуторах, кінному і стрілецькому дворі.

Херсонський міський кінний клуб "Буцефал" розташований в районі соснового лісу на південній околиці міста Олешки. Тут навчають навичкам верхової їзди, є можливість прогулятися верхи по лісі, відпочити на природі.

У дельті Дніпра розташований Білогрудів острів (поруч з містом Гола Пристань). Дістатися до нього можна лише човном, оскільки річка Конка, що відділяє його від суші, досить широка. На острові живе близько триста чоловік — тут розташоване рибачке селище. За козацькою традицією його

жителі кличуть одне одного не іменами, а прізвиськами. На острові немає автотранспорту, а дороги є тільки ґрунтові, однак завдяки невеликій площі, яка складає близько 40 квадратних кілометрів, у машинах немає великої потреби. І хоча тут є електроенергія, все ж тут немає полів, натомість жителі харчуються за рахунок рибальства, присадибних городів, розведення корів, свиней та птиці. Щороку сюди приїзять групи туристів, котрі бажають помилуватися недоторканою природою [1]. І перелік таких міст для відпочинку у Херсонській області далеко неповний.

Треба відмітити, що сільський туризм Херсонщини не є провідним видом туризму. Це пов'язано з тим, що жителі сільської місцевості мають слабкий досвід успішного підприємництва на селі, недостатній рівень економічної грамотності, відчувають нестачу налагоджених схем фінансування сільських бізнес-проектів. Проблемою є яскраво виражена сезонність у наданні туристичних послуг і короткостроковість (1-2 дні) [6, с.178].

Херсонщина зацікавлена у розвитку зеленого туризму. І місцева влада підтримує цей напрямок. Одним із завдань реалізації у 2021 – 2023 роках Стратегії розвитку Херсонської області на період 2021-2027 років є «створення умов для розвитку туристичної інфраструктури, просування сільського зеленого туризму в області на ринок туристичних послуг»[6, с.11].

На нашу думку, Херсонщина має значний потенціал для розвитку сільського зеленого туризму. Величезна кількість незвичайних місць може стати місцями будівлі готелів і територій відпочинку європейського рівня, за умови вкладання коштів та розвитку вже існуючої інфраструктури. Сільський зелений туризм є одним найперспективніших напрямів розвитку аграрного сектору економіки як України, так і Херсонщини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. АртКавун. URL: <https://artkavun.kherson.ua/>
2. Бойко В.О. Розвиток зеленого туризму у південному регіоні. Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. Запоріжжя, 12-13 лютого 2020 року. С.65-68. URL: <http://dspace.ksau.kherson.ua/handle/123456789/4734>
3. Динаміка надходжень до бюджетів усіх рівнів та туристичного збору на Херсонщині. Управління туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації. URL: <https://visitkherson.gov.ua/doslidzhennja/dinamika-nadhodzhen-do-bjudzhetiv-usih-rivniv-ta-turistichnogo-zboru-na-hersonshhini/>
4. Звіт про виконання у 2020 році обласної програми «Розвиток туризму та курортів в Херсонській області на 2019-2021 роки» URL: <https://visitkherson.gov.ua/regionalni-programi/zvit-pro-vikonannja-u-2021-roci-oblasnoi-programi-rozvitok-turizmu-ta-kurortiv-v-hersonskij-oblasti-na-2019-2021-roki/>
5. Мандруй Херсонщиною. Херсонська обласна державна організація. URL: <http://discoverkherson.com.ua/>
6. Моїсеєнко В.О. Проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму на Херсонщині. Таврійський науковий вісник. 2012. № 82. С.175-181. URL: http://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/82_2012/35.pdf
7. План заходів з реалізації у 2021 – 2023 роках Стратегії розвитку Херсонської області на період 2021-2027 років. 179 с. URL: https://khoda.pb.org.ua/files/document/1911/file/16081257156486_zakhodiv-z-realizatsiyi-u-2021-2023-rokakh-strategiyi-rozvitku.pdf
8. Стренковська А.Ю., Євдокімова О.М. Проблеми та перспективи розвитку зеленого туризму в Україні // Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 38(2). С. 41-44. URL: // http://bses.in.ua/journals/2019/38_2_2019/10.pdf

Скорогод Олена Володимирівна
студентка III курсу спеціальності «Середня освіта. Географія»,
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків

ГІРСЬКОЛИЖНИЙ ТУРИЗМ НА ХАРКІВЩИНІ

Науковий керівник: Муромцева Ю. І., к.е.н., доцент,
доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків

Туризм є невід’ємною частиною економіки кожної країни. І Україна – не виключення. Всього за рік нашу країну відвідують приблизно 20 мільйонів туристів. В основному сфера українських туристичних інтересів включає в себе активні види відпочинку та спортивного туризму. Популярними також є подорожі-експедиції, де предметом обстеження вважається багата і різноманітна археологічна та релігійна історія країни, її культура та природа[1]. Оскільки Харківщина – один з найбільш розвинених промислових регіонів України та півдня Східної Європи, де провідну роль відіграють підприємства машинобудування, металообробки, енергетики та військово-промислового комплексу, можна розглянути саме її гірськолижний туризм.

Вивченням рекреаційних ресурсів, туристичного потенціалу регіону займалися українські вчені - П. Масляк, Л. Божко, І.Смаль, М. Покогодна, С. Горський, Ю. Яковенком. Т. Пархоменко, В.Стафійчук, Н.Фоменко, Б. Данилишин, М. Хвесик, Ю.Муромцева, В. Голян, Є. Ємельянова та інші. Проте. Не достатньо висвітлені можливості Харківського регіону щодо зимового туризму та гірськолижного зокрема.

Що потрібно для будівництва гірськолижних комплексів? Найголовнішими трьома показниками рівня розвитку такого виду туризму є: рельєф, наявність гір та клімат. Якщо казати про рельєф, то він являє собою

хвилясті рівнини, розчленовані річковими долинами, балками і силовими ярами. Абсолютні висоти коливаються від 236 м (у відрогах Середньоросійської височини на північний захід від Золочева) до 59 м (у заплаві Сіверського Дінця на межі Харківської та Донецької областей). Відносні висоти сягають значних величин у долинах крупних рік – до 50-100 м і навіть 150 м (у долині Сіверського Дінця). Рельєф північної частини Харківщини має пряму відповідність до тектонічної структури платформи: до Воронежського кристалічного масиву (підняття платформ) приурочена Середньоросійська височина. А ось Донецькій височині (у межах області) відповідає пониження у фундаменті платформи – Бахмутська улоговина. Північна частина Харківщини лежить в межах південно-західного і південного схилів Середньоросійської височини. На південному сході тягнуться відроги Донецької височини. Західну та південно-західну частини області займає Полтавська рівнина. У центральній та східній частинах теж переважають низовинні рівнини. Уздовж лівого берега Сіверського Дінця широкою смугою тягнеться рівнина, що являє собою річкові тераси різного віку [2].

Клімат Харківської області помірно континентальний. Він характеризується: значним показником (27°C) амплітуди середньомісячних середніх температур (від $+20^{\circ}\text{C}$ в липні до -7°C в січні); переважанням опадів у теплий період року – максимум припадає на червень (> 65 мм), мінімум – на лютий (< 35 мм), при середньорічній кількості біля 500 мм (в інтервалі 457–569 мм); радіаційним індексом сухості Григор'єва–Будико біля 1, що відповідає умовам оптимального співвідношення тепла та вологи в багаторічному розрізі; характерним ходом відносної вологості із вираженим мінімумом у травні (до 60%) і максимум взимку (грудень–січень до 85%) та абсолютною вологістю від 1–2 гПа узимку до 15 гПа влітку в липні; ходом сонячного сяйва з максимум тривалості в липні (до 300 год.) та мінімум в грудні (біля 25 год.) тощо. Кліматичні ресурси Харківської області вельми

сприятливі для літніх видів рекреаційної діяльності, адже тривалість сприятливого періоду становить 130 днів у північній частині області і 150–158 днів в центральній і південно-східній частинах. Значні також і коливання за окремими рекреаційними типами погод. Кількість днів з прохолодними погодами підвищується з півдня-південного-сходу на північ-північний-захід із 36 до 48 днів. Дні зі сприятливими типами погод у теплий період практично безперервно слідують один за другим, або переривається одним-двома дискомфорфтними днями, що не знижує високу туристичну оцінку кліматичних ресурсів області для літніх видів відпочинку і туризму [3].

Ці всі перераховані фактори прямо впливають на реалізацію гірськолижного харківського туризму. Систематизувавши їх, можна сказати, що рельєф нашої області не є сприятливим для гірськолижного спорту, тому що не виділяється значними висотам, а характеризується в основному рівнинними ландшафтами (нижче 1000 м) [4].



Рис. 1 Схили ГЛК Харківської Швейцарії.

Найпопулярнішим гірськолижним комплексом є «Харківська Швейцарія» (Рис.1.) (гірськолижний курорт «Екстрим-стиль») – сучасний гірськолижний комплекс з доглянутими трасами довжиною до 400 метрів. Сезон може тривати з середини листопада до середини березня. Основна перевага курорту – місце його розташування (у передмісті Харкова, на відстані декількох кілометрів від центру міста). Тут знаходяться дві траси довжиною 300 м, два бугельні витяги з пропускною здатністю 600 осіб на годину, траса для тюбінгів, послуги прокату (лижі, сноуборд, взуття). Ті, хто ще не дуже впевнено стоїть на лижах або сноуборді, мають можливість кататися на спеціальній трасі для новачків або ж скористатися послугами інструктора. Також на території «Харківської Швейцарії» існує парк екстриму – невеличкий сноуборд-парк, де є все необхідне для екстремальних трюків (перила, бокс і трамплін) [5].

Наступний за популярністю комплекс після «Харківської Швейцарії» - «Альпійська долина» (Рис.2-3) . Це гірськолижний курорт з системою штучного засніження, який розташований біля села Борова Харківської області.



Рис. 2 -3 Схема ГЛК «Альпійська Долина»

Відвідувачі можуть кататись тут з грудня до квітня. Снігові гармати засипають гірськолижні траси вночі, щоб не заважати відпочиваючим. Проте з мінусів можна виділити, те що в пунктах прокату дуже мало спорядження, тому краще не ризикувати, та приїздити зі своїм. На території комплексу присутні дві траси по 400 метрів завдовжки кожна. В темну пору доби вони освітлюються. Біля них розташовані кафе та медпункт. Переваги курорту – це два бугельні підйомники та спеціальна траса, де можна кататись на надувних санках. Влітку в «Альпійській долині» також є можливість активно провести своє дозвілля. В комплексі є озеро, в якому ловлять рибу. На березі озера можна купатись та засмагати. Крім цього, можна покататись на конях [6]. Наступний - Гірськолижний комплекс ХАІ. Курорт розташовується поруч з Національним аерокосмічним університетом імені Миколи Жуковського «Харківський авіаційний інститут». На базі комплексу працює спортивний клуб «Віраж», професійні тренери якого навчають азам сноубордингу та катання на гірських лижах. Раніше на місці цього комплексу проходила лінія оборони Харкова. Після закінчення Другої Світової Війни цю територію засадили деревами. Пізніше у місцевих ентузіастів з'явилася ідея облаштувати тут гірськолижну трасу. Яри засипали землею із котловану майбутнього гуртожитку ХАІ. На їхньому місці з'явилася гора, на якій згодом встановили підйомник. З цього моменту й почалась історія гірськолижного комплексу ХАІ. У зимовий період року на території курорту працює відкритий каток. Поряд є пункт прокату ковзанів. На території комплексу періодично проводяться змагання зі сноубордингу та гірських лиж. У них беруть участь аматори, студенти ХАІ та спортсмени. Влітку гірськолижний комплекс ХАІ не працює. Перевагами комплексу є основна лижна траса, навчальна траса, дитяча траса, сноубордпарк, схили для катання на санчатах, бугельний підйомник, мультиліфт, дитячий мотузковий підйомник, траси освітлені, пункт прокату спорядження та індивідуальні заняття з інструктором [7].

Також одним з найпопулярніших курортів зимового відпочинку харків'ян та гостей міста є гірськолижний курорт Анжер. Анжер надає широкий спектр зимових розваг як для сім'ї, так і для професіоналів зимових видів спорту. На базі цього курорту розроблено два основних спуску. Один протяжністю 350 метрів, другий - 450 метрів. Є лижна гірка для дітей довжиною до 150 метрів. Перепад висот в середньому становить 60 метрів. Є можливість зробити лижну прогулянку лісом. Присутній каток. Постійний ШЕПШий покрив забезпечують установки штучного засніження. На курорті працює два двомісних бугельні витяги і один підйомник системи бебі-ліфт. Середній час очікування черги на підйомнику становить 10 хвилин. Є можливість взяти напрокат спорядження, яке буде у нагоді. Курорт знаходиться в працюючому стані весь рік. Окрім зимових розваг, тут представлений різноманітний вибір інших: більярд, тир, пейнтбол[8].

Отже, підводячи підсумки, можна сказати, що не тільки в Західній Україні (Львівська, Івано-Франківська обл.) розвинутий гірськолижний відпочинок. Харківська область також розвинута у цьому напрямі, але на низькому рівні. Головною причиною цього є несприятливі природні умови. Також можна відокремити декілька недоліків:

- Недостатньо спорядження на прокат;
- Не всі комплекси працюють весь рік;
- Недостатньо різноманітні в плані дозвілля;
- Флора і фауна не виділяється по різноманітності.

По цим пунктам, можна зроби ще один висновок - наша область практично не має передумов для розвитку гірськолижного спорту, проте ми максимально використовуємо свої наявні потужності для розвитку цього виду спорту та відпочинку. Для покращення даної ситуації можна лише:

- Обновити та докупити (якщо потрібно) спорядження для катання;
- Різноманітити дозвілля туристів;

- Поширювати інформацію про гірськолижні курорти в Харківській області;
- Збільшити кількість гірськолижних комплексів не тільки на території нашої області, а і всієї країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альпійська долина [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/71624_gornolyzhnyy-kurort-alpiyskaya-dolina.htm;
2. Гірськолижний комплекс "Харківська Швейцарія" [Електронний ресурс]. 2021. Режим доступу: <https://discover.ua/locations/gornolyzhnyy-kompleks-harkovskaya-shveycariya>;
3. Гірськолижний курорт Анжер [Електронний ресурс]. 2019. – Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/71627_gornolyzhnyy-kurort-anzher.htm.
4. Гірськолижний курорт ХАІ [Електронний ресурс]. 2019. – Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/71844_gornolyzhnyy-kurort-hai.htm;
5. Ємельянова, Є. С. "Сучасні інтернет-технології як метод формування професійної комунікативної культури (з досвіду міжнародної співпраці)/Ємельянова ЄС." *Іноземні мови у вищій освіті: лінгвістичні, психолого-педагогічні та методичні перспективи: М-ли Всеукраїнської науково-практичної конф.* Vol. 16.
6. Жук Л.Я., Ємельянова Є.С., Ільєнко О.Л. Дидактична роль інноваційних інформаційних технологій у сучасному освітньому просторі. (2010). ХНТУСГ
7. Кліматичні умови Харківської області [Електронний ресурс] // Харківський Рекреолог. – 2021. – Режим доступу: https://recreation.at.ua/index/klimatichni_umovi_kharkivskoji_oblasti/0-12;
8. Муромцева Ю. І. Методичні рекомендації до курсу "Рекреаційні

ресурси світу" для студентів спеціальності 014 Середня освіта. Географія всіх форм навчання / Ю. І. Муромцева, П. І. Лоцман, С. В. Некос ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2021. – 31 с.

9. Покоłodна М. М. Організація екскурсійної діяльності: підручник / М. М. Покоłodна; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 180 с.

10. Сегіда К. Ю., Редін В. І., Чабань М. Т. Географія Харківської області: навчально-методичний комплекс для самостійної роботи студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Географія», зі спеціальності «Економічна та соціальна географія». – Харків, 2012. – 56 с;

11. Семененко А. О., Муромцева Ю. І. Маловідомі рекреаційні ресурси Харківської області // Географія та туризм : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., Харків, 26 лют. 2019 р. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ; за заг. ред. О. Г. Стадника. – Харків : ХНПУ, 2019. – С. 190–194.

12. Харківщинознавство – Харків: "Гімназія", 2013. – 448 с. – (4-е видання).

Наукове електронне видання

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ

**Матеріали V Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди
(28 лютого 2022 р., м. Харків)**

Матеріали подаються в авторській редакції. За зміст і фактологію
відповідальність несе автор.

**Відповідальний за випуск Зеленько О.О.
Комп'ютерна верстка: Тагільцева Н.В.**

Ум. друк. арк. 10,85

Державний вищий навчальний заклад
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди
м. Харків, 61002
вул. Алчевських, 29.